

საქართველოს თავდაცვის სამინისტრო

საქართველოს შეიარაღებული ძალების გაერთიანებული შტაბი
J7 სამხედრო განათლებისა და საბრძოლო მომზადების
დეპარტამენტი

სსიპ ივ. ჯავახიშვილის ისტორიისა და
ეთნოლოგიის ინსტიტუტი

ელდარ მამისთვალიშვილი

მეფე სვიმონ I

მეომრის ბიბლიოთეკა №13

თბილისი
2008

თქვენს წინაშეა ახალი სერიის „მეომრის ბიბლიოთეკის“ მეცამეტე წიგნი; სერია ითვალისწინებს წიგნების მთელ წყებას, რომლებშიც პოპულარულად იქნება გადმოცემული საქართველოსა და მსოფლიო ისტორიის ყველაზე საინტერესო და მნიშვნელოვანი მოვლენები.

სერიის მიზანია ქართველი მეომრის და იმედია, არა მარტო მისი, პატრიოტული აღზრდა და ცოდნის მიწოდება მისაღებ ფორმებში. სერიაში გათვალისწინებულია პოპულარული, მაგრამ მაღალ პროფესიონალურ დონეზე დაწერილი სახელმძღვანელოები; ეს პატარა, მაგრამ ტევადი და კარგად გაფორმებული ბროშურები მიეძღვნება ქართველთა უდიდეს მეფე დავითს, თამარს, გიორგი ბრწყინვალეს, ბაგრატ III-ს, საქართველოში წარმოებულ მთავარ და გადამწყვეტ ბრძოლებს, XIX–XX სს-ის გამოჩენილ ქართველ ოფიცრებს, საქართველოსა და მსოფლიო სამხედრო ისტორიის ცალკეულ საკითხებსა და ა.შ.

სერიის გამოცემის ინიციატორები არიან ივ. ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი და საქართველოს თავდაცვის სამინისტრო.

დიდი სურვილი და იმედი გვაქვს, რომ მეომართა და ოფიცერთა გარდა, საქართველოს ყოველი მოქალაქე სიამოვნებით მიიღებს ამ სერიის ყოველ ახალ წიგნს.

სერიის გარეკანზე მოთავსებული წარწერა და დიდი დავითი ყველას შეახსენებს, რომ ბრძოლა საქართველოსთვის დღესაც გრძელდება.

ვაჟა კიკნაძე

სერიის სარედაქციო კოლეგია:	ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი	ვაჟა კიკნაძე
	ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი	თამაზ ბერაძე

რეცენზენტი: ისტორიის მეცნიერებათა
დოქტორი, პროფესორი ვაჟა კიკნაძე

კომპიუტერული უზრუნველყოფა: ირმა დევედარიანი
ყდის დიზაინი: გიორგი კიკნაძე

რედაქტორი: ნარგიზ ხარაბაძე
ტექნიკური რედაქტორი: მარი ჭონიშვილი

დამტკიცებული და სამოქმედოდ შემოღებულია საქართველოს შეიარაღებული ძალების გაერთიანებული შტაბის J7 სამხედრო განათლებისა და საბრძოლო დეპარტამენტის უფროსის – პოლკოვნიკ ნოდარ ქვილითაიას მიერ

საქართველოს შეიარაღებული ძალების გაერთიანებული შტაბის
ტოპოგრაფიული სამმართველოს სტამბა. 2008 წ.
ქ. თბილისი, გენერალ კვინიტაძის ქ. №20
ტელ.: +995 32 91-19-83
ფაქსი: +995 32 91-19-83

სვიმონ I საქართველოს ერთ-ერთი გამორჩეული მეფეთაგანია. მის სახელთან დაკავშირებულია XVI საუკუნის მეორე ნახევარში ქართველი ხალხის დამპყრობლების წინააღმდეგ გმირული ბრძოლის არაერთი საინტერესო ეპიზოდი. იგი უაღრესად პოპულარული იყო დასავლეთ ევროპაში და მის შესახებ ბევრიც დაიწერა.

სვიმონ I, ქართლის გმირი მეფე ლუარსაბ I-ის (1534-1556) ვაჟი იყო. ქართველი ისტორიკოსის მიხედვით, „ლუარსაბ მეფე მამაცობაზედ ნაქება ყოველს საქართველოს მეფეთა და თავადთა ზედან ძველით ახლებამდისინ. თავათ კარგი სარდარი იყო და მერმე გულოვანი, უხვი და უმურველი, მსმეველ-მჭმეველი, სამართლიანი, ყმა-მორჩილი. ომში კოხტა და უშიშარი, თანაც მაგარი ქრისტიანი“. ასეთი მამა ზრდიდა უფლისწულ სვიმონს.

სვიმონ მეფის დაბადების ორი განსხვავებული თარიღი გვაქვს: 1531 და 1537 წელი. გამეფებისას (1556 წ.) სვიმონი 19 წლისა და ჯერაც უცოლშვილო იყო. თუ გავითვალისწინებთ, რომ საქართველოში ვაჟის ქორწინების ასაკად, როგორც წესი, 18 წელი იყო მიჩნეული და უფლისწულს უცოლოდ დიდხანს არ დასტოვებდნენ, ამიტომ მისი დაბადების წლად უნდა მივიჩნიოთ 1537. სვიმონი 1559 წელს დაქორწინდა კახთა მეფე ლევანის* ასულზე, ნესტანდარეჯანზე.

სვიმონ I-მა მძიმე მემკვიდრეობა მიიღო. ყიზილბაშებთან** ბრძოლაში დაიღუპა მამამისი ლუარსაბ I. შაჰ-თამაზმა განიზრახა, შეუპოვარი ლუარსაბის სიკვდილის შემდეგ მაინც, დაემორჩილებინა ქართლის სამეფო, რომელიც კავკასიაში ირანის ყველა მოწინააღმდეგის დასაყრდენს წარმოადგენდა. ახალგაზრდა ქართლის მეფემ, როგორც ჩანს, სწორად შეაფასა არსებული მდგომარეობა და თავისი სამეფოს გადარჩენის მიზნით, ოსმალებთან დაკავშირება სცადა. იმავე დროს სვიმონი იარაღით ებრძოდა ყიზილბაშებს. იტალიური წყაროს მიხედვით, 1557 წლის დეკემბერში სპარსელები საქართველოს წინააღმდეგ მოქმედებენ, მაგრამ არ ჩანს, კონკრეტულად, სად შეიჭრნენ ყიზილბაშები. ამის გარკვევაში დაგვეხმარება ჰასან რუმლუს* ერთი ცნობა, საიდანაც ვიგებთ, რომ ყიზილბაშის სარდლები შაჰვერდი სულთან ზიად ოღლი და სულეიმან ბეგ ბაიათი ქართლში შეიჭრნენ. მტრის სიმრავლისა თუ მოულოდნელი თავდასხმის გამო, სვიმონ მეფემ მთებს შეაფარა თავი. „ღაზიებმა** გორის, სურამისა და საბარათიანოს ველაიეთი** დაარბიეს, სოფლები და მხარეები ააოხრეს. ყანები და ხეები მწიფე ხილით ძირიანად ამოგლიჯეს [მიწიდან] და გამარჯვებულნი უამრავი ნადავლით განჯაში* დაბრუნდნენ“.

ქართლისა და კახეთის მესვეურებს კარგად ესმოდათ, რომ საკუთარი ძალით ყიზილბაშების მოგერიებას ვერ შეძლებდნენ. ოსმალეთი მხოლოდ ბუნდოვან დაპირებას იძლეოდა. რეალური დახმარება არსაიდან ჩანდა. ამიტომ მათ განიზრახეს, ირანის საპირისპიროდ ისეთი ძალა გამოეძებნათ, რომელიც შაჰს აიძულებდა, შეეჩერებინა ან, უკიდურეს შემთხვევაში, შეესუსტებინა ირანის აგრესია ქართული სამეფოების მიმართ. ქართველმა დიპლომატებმა ასეთ

ძალად რუსეთი მიიჩნის და კავკასიისა და ახლო აღმოსავლეთის პოლიტიკაში მისი ჩაბმა სცადეს.

XVI ს. 50-იან წლებში რუსეთის მეფე ივანე IV-მ* დიდ წარმატებას მიაღწია. მან დაიპყრო ჯერ ყაზანის (1552 წ.), შემდეგ ასტრახანის (1556 წ.) სახანოები. ფაქტიურად, მთელი ვოლგისპირეთი კასპიის ზღვამდე მოსკოვის სამეფოს ხელში აღმოჩნდა. მან ჩრდილო კავკასიაშიც მოიკიდა ფეხი. ქართველები ცდილობდნენ კონტაქტი დაემყარებინათ გაძლიერებულ მოსკოვის სახელმწიფოსთან.

1557 წელს მოსკოვში ჩავიდა ყაბარდოს გავლენიანი მთავრების ელჩობა და ივანე IV-ს ყირიმის სახანოსა* და ოსმალეთისაგან დასაცავად მფარველობა სთხოვეს. ჩანს, ქართველები თვალს ადევნებდნენ ჩრდილო კავკასიელი მთავრების მოსკოვთან ურთიერთობის დაწყებას და ამ საქმეში ხელსაც უწყობდნენ. კავკასიაში და მახლობელ აღმოსავლეთში მესამე ძალის, თანაც მართლმადიდებელი ქრისტიანულის გამოჩენა, მათი ვარაუდით, გაადვილებდა ყიზილბაშებთან და ოსმალებთან ბრძოლას. ალბათ, ქართლის მეფისაგან უფლებამოსილნი იყვნენ ყაბარდოს მთავართა ელჩები, როდესაც ივანე IV-ს განუცხადეს, რომ ჩვენთან ერთად არის საქართველოს მთავარი და მთელი საქართველო და მოსკოვის მთავარმა მის მიმართაც მოწყალება გამოიჩინოსო.

კავკასიაში რუსეთის პოზიციების განტკიცებისათვის ფართე ასპარეზი იშლებოდა. ამიტომ იყო, რომ, როგორც წყაროებიდან ჩანს, ყაბარდოს მთავრები საქართველოს მბრძანებლებთან, თავიანთ სამხრეთ მეზობლებთან ერთად წყვეტდნენ ასეთ საპასუხისმგებლო საკითხს.

საინტერესოა, რატომ ცდილობდნენ ქართველი პოლიტიკოსები თავიანთი სურვილი მოსკოვის მეფისათვის სხვათა პირით ეცნობებინათ და რატომ არ აგზავნიდნენ საკუთარ წარმომადგენლებს?

ქართველი პოლიტიკოსები ფრთხილობდნენ. ისინი დარწმუნებული არ იყვნენ შესწევდა თუ არა რუსეთს ძალა, აქტიურად ჩარეულიყო კავკასიის საქმეებში. ვაი თუ მოსკოვთან ურთიერთობა უნაყოფო აღმოჩენილიყო, დახმარება ვერ შეძლებოდა და ყიზილბაშები კიდევ უფრო გაღიზიანებულიყვნენ. ამ საკითხის აწონ-დაწონისას, მხედველობაში იმასაც მიიღებდნენ, რომ ქართლ-კახეთის ასეთი მოქმედებით უკმაყოფილო დარჩებოდა ოსმალეთიც (ოსმალეთი ხომ მტრულად შეხვდა მოსკოვის სახელმწიფოს წარმატებებს ვოლგისპირეთში), რომელიც, ქართლსა და კახეთს თავს მფარველად აჩვენებდა და ყიზილბაშების წინააღმდეგ საბრძოლველად აქეზებდა. ამიტომ იყო, რომ საქართველოს მეფეები ჯერჯერობით ნიადაგის მოსინჯვით კმაყოფილდებოდნენ.

შაჰ თამაზი (1524-1576) დარწმუნდა, რომ ოსმალეთი საქართველოში ირანის ინტერესებს ეწინააღმდეგებოდა, მაგრამ სულთანი ზავის დარღვევას არ ფიქრობდა. ოსმალეთის ამგვარი ორჭოფული მდგომარეობით ისარგებლა შაჰ თამაზმა და დაიწყო საქართველოზე უცილობელი ბატონობისათვის ბრძოლა.

1559 წ. ოსმალეთში დინასტიური ბრძოლა გაჩაღდა: სულთანი სულეიმანი და უფლისწული სელიმი (შემდეგში სელიმ II, 1566-1574) უფლისწულ ბაიაზიდს ებრძოდნენ. ამ ბრძოლაში აქტიურობდნენ ქართველებიც, სავარაუდოა,

ქართლის სამეფოდან, რადგან მეფე სვიმონი სულეიმანის პოლიტიკით უკმაყოფილო იყო. სვიმონმა, მრავალგზის თხოვნის მიუხედავად, ყიზილბაშების წინააღმდეგ ბრძოლაში სულთნისგან დახმარება ვერ მიიღო. უფლისწული ბაიაზიდი კი ცნობილი იყო თავისი დაუდევარი ხასითით და, სავარაუდო იყო, რომ გამეფების შემდეგ, იგი მათ შორის დადებულ ამასიის ზავს დაარღვევდა. სვიმონ მეფემ, მაშინდელი მრავალი დამკვირვებლის მსგავსად, ბაიაზიდის შესაძლებლობები სწორად ვერ შეაფასა და მას დაუჭირა მხარი. ბაიაზიდს ქართველების მხრიდან დახმარების იმედი ჰქონდა. სულთანმა ბაიაზიდის დასაშინებლად და მისთვის ქართველთაგან დახმარების გამორიცხვის მიზნით, ჯარი მზადყოფნაში მოიყვანა და საქართველოზე გალაშქრება ბრძანა.

სვიმონ I და მისი თანამებრძოლები მოსვენებას არ აძლევდნენ ყიზილბაშებს არც ქართლის შიგნით და არც მის გარეთ. როგორც ეპოქის თანამედროვე ევროპული წყაროებიდან ჩანს, ქართლის სამეფოს ბრძოლას გარკვეული მნიშვნელობა ჰქონდა მაშინდელი ახლო აღმოსავლეთის დიდ პოლიტიკაში.

სვიმონ მეფის მთავარი ამოცანა თბილისის გათავისუფლება იყო, თბილისში ყიზილბაშთა გარნიზონი იდგა. მაგრამ ამის განხორციელება, სხვა ქართული სამეფო-სამთავროების დახმარების გარეშე, შეუძლებელი ჩანდა. ქართლის სამეფოს მდგომარეობა გაუმჯობესდა 1559 წელს, როცა სვიმონ I კახთა მეფე ლევანის ასულზე დაქორწინდა. ეს ფაქტი აღმოსავლეთ საქართველოში ორი ქართული სამეფოს ანტიპარსული კოალიციის შექმნას მიანიშნებდა.

სვიმონ I იარაღით ხელში ებრძოდა ყიზილბაშებს, მეფე ლევანი კი, ოფიციალურად შაჰის ვასალად ითვლებოდა. ალბათ, კახეთის მეფე ლევანს გულისხმობდა რომის პაპისა და ვენეციის რესპუბლიკის ელჩი შაჰ თამაზის კარზე, ვინჩენცო დელი ალესანდრი, როცა ამბობდა, რომ შაჰზე „დამოკიდებულია ერთი ქრისტიანი მეფე, ქართველების ბატონი, მას ყოველწლიურად უხდის ოციათას ლუკატს**“. მისი სახელმწიფო კასპიის ზღვის მახლობლადაა. ეს მეფე ოსმალეთთან ომის შემთხვევაში შაჰს უნდა ემსახუროს ათი ათასი ახალგაზრდა და მამაცი ცხენოსნით“. როგორ მძიმე ტვირთად აწვა კახეთის სამეფოს სეფიანთა სახელმწიფოსადმი მორჩილება, კარგად ჩანს ისქანდერ მუნშის* თხზულებიდან. მართალია, ისქანდერი XVI ს. 80-იანი წლების დასაწყისისათვის არსებულ მდგომარეობაზე ლაპარაკობს, მაგრამ კახეთის ყიზილბაშებისადმი დამოკიდებულებაში იმავე საუკუნის 50-იანი წლებიდან ბევრი არაფერი შეიცვლებოდა.

მეფე ლევანს შაჰისადმი უკმაყოფილების საფუძველი ჰქონდა. გარდა ზემოაღნიშნული მძიმე გადასახადისა და ვალდებულებისა, რაც ქვეყნის ეკონომიკურ მდგომარეობას აქვეითებდა, შაჰ თამაზი თავისი პოლიტიკური ზეგავლენითაც აშფოთებდა კახეთის სამეფო კარს.

1554 წ. ოსმალების აზერბაიჯანში შეჭრისას, ლევან მეფის ერთი ვაჟი, რომელიც შაჰს ახლდა, გაურკვეველ ვითარებაში დაიღუპა. კახთა მეფეს, ალბათ, საფუძველი ჰქონდა, რომ თავისი შვილი შაჰ თამაზის მიერ „უდანაშაულოდ მოკლულად“ ჩაეთვალა.

ლევან მეფემ, ქართლში ყიზილბაშების უკანასკნელი შემოსევის დროს (1556 წ.) შაჰს დახმარება არ გაუწია და შიშობდა, რომ შაჰი ამის გამო შურს იძიებდა. შურისძიების თავიდან ასაცილებლად მან, 1558 წელს, თავისი ვაჟი იესე დიდი საჩუქრებით ყაზვინს გაგზავნა. იგი შაჰმა გაამაჰმადიანა 1559 წელს და ლევან მეფის ტახტის მოცილედ ამზადებდა, მაგრამ იესემ შაჰს იმედი ვერ გაუმართლა. მან 1562 წელს ისლამი უარყო და გაქცევა სცადა, მაგრამ შეიპყრეს და იმავე წლის 23 დეკემბერს ალაშუტის ციხეში ჩასვეს.

ისიც უნდა ითქვას, რომ კახეთის სამეფომ XVI ს. 60-იან წლებში შაჰის „წყალობით“ ტერიტორიული დანაკლისიც განიცადა. ყიზილბაშებმა კახეთის სამეფოს ჩამოაცილეს მდ. სამურის ზემო წელზე წახურის ქრისტიანული ქვეყანა, რომლის მფლობელი შაჰის მფარველობის ქვეშ გამოცხადდა. შაჰ თამაზმა კარგად იცოდა, თუ რა დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა კახეთისათვის დასახელებულ ოლქს. ალბათ, ამიტომ აფრთხილებდა შაჰი 1562 წელს კახეთის მეფეს, რომ წახურის ბატონი არავინ შეაწუხოსო.

ამგვარად, ზემოაღნიშნულ მიზეზთა გამო, კახეთის სამეფოც ისევე უკმაყოფილო იყო ირანისა, როგორც ქართლის სამეფო. ამ ორი ქართული სამეფოს ერთმანეთთან დაკავშირება განპირობებული იყო გართულებული საგარეო ვითარებით.

ივ. ჯავახიშვილმა ლევან I-სა და სვიმონ I-ის დამოყვრება დადებითად შეაფასა: „კახთ ბატონის ლეონ მეფის სიძობამ სვიმონ მეფეს საშუალება მისცა, არამც თუ მტრის შემოსევისაგან კახეთის მხრით უზრუნველყოფილიყო, არამედ თავისი განზრახვის (თბილისის გათავისუფლება – ე.მ.) განსახორციელებლად მაშველი ჯარიც მიეღო“.

სვიმონ მეფე დიდი ომისათვის ემზადებოდა. ისქანდერ მუნშისა და ჰასან რუმლუს გადმოცემით, სვიმონ მეფეს მრავალი დამხმარე რაზმი მიუვიდა.

კახთა მეფემ, მისთვის ჩვეული სიფრთხილით, პირადად კი არ მიიღო მონაწილეობა ქართლის სამეფოს მიერ ყიზილბაშთა წინააღმდეგ დაწყებულ ომში, არამედ თავისი უფროსი ვაჟი გიორგი გაგზავნა კახელთა რაზმით. სჭიროების შემთხვევაში ლევან მეფეს საშუალება ექნებოდა, შაჰის წინაშე თავი გაემართლებინა.

როგორც სპარსელი ისტორიკოსი ისქანდერ მუნში წერდა, სვიმონი „მამის წესისამებრ, ურჩობისა და წინააღმდეგობის გზას დაადგა და ცხრაას სამოცდა რვა (1560/1561) წელს თბილისის დასაპყრობად თავისი სამყოფელი ადგილიდან (გორი – ე. მ.) დაიძრა“. 1561 წ. 6 აპრილს მუხათგვერდთან ბრძოლაში სვიმონ მეფე დამარცხდა. ამ ბრძოლაში დაიღუპა, მის დასახმარებლად მოსული ცოლისძმა, კახეთის უფლისწული გიორგი. ნიშანდობლივია, რომ ისქანდერ მუნშის ვერ გაურკვევია გიორგი „მამის ნებართვით თუ თვითნებურად“ მივიდა სვიმონ მეფის დასახმარებლად. განცდილ მარცხსა და მოყვრის დაღუპვას ისიც დაემატა, რომ სვიმონ მეფეს თავისი ძმა, უფლისწული დავითი (შემდგომში დაუდ-ხანი) განუდგა და ქართლის ტახტის დაპყრობა ისურვა. დავითმა ამ მიზნის მიღწევა სპარსელების დახმარებით მოინდომა. 1562 წელს ის ყაზვინში* ჩავიდა, ისლამი

აღიარა და შაჰ-თამაზის „შვილის“ წოდებულება მიიღო. ისქანდერ მუნშის გადმოცემით, „სამოთხეში დამკვიდრებულმა შაჰმა მას მიუაღერსა, წვრთნა, შვილობის წოდების პატივით გამოარჩია და თბილისის ველაიეთი და ის ადგილები, რომლებიც მაღალი დივანის* გამგებლობაში იყო, მას უწყალობეს...“

ძველმა ქართველმა ისტორიკოსებმა მკაცრი შეფასება მისცეს დაუდ-ხანის ღალატს: „ხოლო იყო ურწმესი ძმა მეფისა სვიმონისი, სახელით დავით, და შემოსწყრა ძმასა თვისსა სვიმონს, და წარვიდა შაჰ-თამაზ ყაენის კარსა, ყაენი ყაზმინს იყო... დიდად პატივ-ცეს და შვილობის რაყამი** უბოძეს... და ცოტა ხანს უკან ჰკმო ღმერთი და გაათათრდა, და უწოდეს სახელად დაუდხან... და ქალაქისა და სომხით*-საბარათიანოს მეფობა მისცეს, და რაყამში შვილობით ჩაწერეს, და მესტუმრე თან გაატანეს, და დიდის პატივითა და მორჭმით გაისტუმრეს.“

ფარსადან გორგიჯანიძე* რამდენიმე დამატებით ცნობას გვაწვდის, როგორც დავითის, ისე მისი თანმხლებებისადმი შაჰის კარზე მოპყრობის შესახებ: „ყაენი ყაზმინს იყო, როცა ბატონისშვილი დავითის მოსვლა მოახსენეს. ამ ამბავმა ყაენი დიდად გაახარა და კარის დიდებულები მიაგება. დავითის ამალაში ბარათაშვილები ჭარბობდნენ.“

საინტერესოა, რომ ისქანდერ მუნშის მიხედვით, შაჰმა დავითი „შვილობის წოდების პატივით გამოარჩია“. „შვილის“ წოდების მინიჭება ნიშნავდა, რომ დავითი შაჰის მოხელე გახდა „ხანის“ (დაუდ-ხანი) სახელწოდებით, ე. ი. დავითი შაჰის მოხელე და არა ქართლის მეფე გახდა. ქართულ წყაროებში, კერძოდ, ქართლის ცხოვრებაში წერია, რომ შაჰ-თამაზმა დავითს თავისი ძმა უწოდა. ამასვე აღნიშნავს ისქანდერ მუნში, რომლის ცნობასაც უნდა ემყარებოდეს ბერი ეგნატაშვილი*. თავისი შინაარსით „ძმობა“ „შვილობისაგან“ მნიშვნელოვნად განსხვავდება სამოხელეო აპარატის იერარქიაში. „ძმობა“ „შვილობაზე“ მაღლა იდგა.

ჩვენს ისტორიოგრაფიაში კარგადაა შესწავლილი სვიმონ I-სა და დაუდ-ხანის ერთმანეთთან ბრძოლა. სვიმონი არ სცნობდა შაჰის მარიონეტის უფლებას ქვემო ქართლსა და თბილისზე და ყიზილბაშებს ებრძოდა ყველგან. დაუდ-ხანის ყიზილბაშებთან მიმხრობა არც სულთნის კარისათვის იყო მისაღები. დაუდ-ხანის გამარჯვების შემთხვევაში, შაჰის პოზიციები აღმოსავლეთ საქართველოში განმტკიცდებოდა. სულთანი შაჰის „კუთვნილი საქართველოების“ საქმეებში აქტიურად არ ერეოდა, მაგრამ, როგორც წყაროებიდან იკვეთება, სულთნის აგენტურა ყველაფერს აკეთებდა, რათა ქართლის მეფეს ყიზილბაშებისა და მათი მომხრე თავადების წინააღმდეგ ბრძოლა არ შეენელებინა.

სვიმონი არ სცნობდა დაუდ-ხანის და ყიზილბაშების უფლებას ქართლში და ბრძოლას განაგრძობდა. როგორც ფარსადან გორგიჯანიძე იტყობა: „მეფე სვიმონ [დავითს] არ ეხსნებოდა და არც აწყენარებდა, სომხით-საბარათიანოს არბევდა და ქალაქის ალებას ცდილობდა“.

სვიმონ მეფემ 1567-1568 წლებში დილომთან და სამადლოსთან ბრძოლებში დაუდ-ხანი დაამარცხა, მაგრამ თბილისის გათავისუფლება მაინც ვერ შეძლო, რადგან დაუდ-ხანს მეზობელი ყიზილბაშური სახანოები ეხმარებოდნენ.

ქართლის სამეფოს ბრძოლა სვიმონის მეთაურობით მოსვენებას არ აძლევდა ირანის შაჰს, რომელმაც ირანის საგარეო პოლიტიკის ამ პრობლემის ერთხელ და სამუდამოდ გადაწყვეტა განიზრახა. 1569 წელს შაჰმა შაქისა* და ყარაბაღის ლაშქარს თავი მოუყარა განჯაში, საშამხლოს რაზმები დაიქირავა და ქართლს შეუსია. ქართლის მეფეს უღალატა აზნაურმა კახაბერ ყორღანაშვილმა და მტერს მეგზურობა გაუწია. ალგეთის ხეობაში ფარცხისტან ქართველთა ლაშქარმა შეუტია ათჯერ მეტ მტერს და გააქცია. მეფე დაედევნა გაქცეულთ, მცირე რაზმით საკმაოდ გამორდა ძირითად ლაშქარს და მტრის გარემოცვაში აღმოჩნდა. მოღალატე ყორღანაშვილმა, რომელიც პირადად იცნობდა მეფეს, ყიზილბაშებს მასზე მიუთითა. ამ დროს ერთ-ერთმა მოღალატემ მეფეს შუბი ჰკრა და ცხენიდან ჩამოაგდო. მტერი მიესია თავგანწირულთა მცირე გუნდს, სვიმონის თანამებრძოლები ამოწყვიტა, მეფე კი დაატყვევა. სვიმონ მეფე ყაზვინში გაგზავნეს. ათი წლის განმავლობაში ქართლს დაუღ-ხანი განაგებდა.

შაჰ თამაზმა ყველაფერი სცადა სვიმონ მეფის გამუსლიმანებისათვის, მაგრამ საწადელს ვერ მიაღწია და იგი ალაშუთის უძლიერეს ციხეში* გამოამწყვდია.

იმ მასალებიდან, რომელშიც აისახა სვიმონ I-ის პიროვნება და მისი საქმიანობა, განსაკუთრებით გამოირჩევა იტალიელი (ვენეციელი) ჯოვანი თომაზო მინადოის* თხზულებაში შემონახული ცნობები, რომლებშიც საკმაოდ დაწვრილებით, თუმცა ქართული და სპარსული წყაროებისაგან განსხვავებულად და სრულიად ახალი ცნობების დამატებით, გადმოცემული აქვს სვიმონ მეფის ცხოვრების საინტერესო მომენტები.

აი, როგორ აღგვიწერს მინადოი სვიმონსა და დავითს შორის ჩამოვარდნილ უთანხმოებას, დავითის გამაჰმადიანებას, ყიზილბაშების მიერ სვიმონის დატყვევებას, მის ურთიერთობას ისმაილ-მირზასთან... მინადოი, როდესაც ლაპარაკობს ყარსისა* და თბილისის დამაკავშირებელი გზის შესახებ, აღნიშნავს: „აქედან თუ გავყვებით აღმოსავლეთის მიმართულებით, მოვხვდებით უფრო სომხეთში, ვიდრე ივერიაში, განსვენებული ლუარსაბის მიწებზე, ახლა რომ ეკუთვნით ორ ძმას – დავითსა და სვიმონს, ფიზიკურად და სულიერად ღირსეულ მემკვიდრეებს მამის სახელის და სამფლობელოებისა, თუმცა შემდეგ მათ უხეში ლაქა მიიცხეს სარწმუნოების გამოცვლით და შეიბღალეს ქების ღირსი სახელი. განსაკუთრებით ეს ეხება სვიმონს, რომელმაც სამხედრო საქმის ცოდნით, პოეზიაში გაცნობილმა*¹ და თავისი ფილოსოფიური განათლებით თამაზის შვილის [ისმაილის] წყალობა და მასთან სიახლოვე დაიმსახურა

*¹ მინადოის ნათქვამი, რომ სვიმონი პოეზიას იცნობდა, დასტურდება ოსმალო ისტორიკოსის მუსტაფა ნა'იმა-ს (1655-1715) ერთი ცნობით. უფრო მეტიც, ნა'იმას მიხედვით, სვიმონი საკმაოდ კარგი პოეტი ყოფილა. ის დახელოვნებულია რობაიების** თხზვაში. ნა'იმა-ს მოყვანილი აქვს სვიმონ მეფის მიერ იედიკულეში პატიმრობისას გამოთქმული ერთი რობაი, რომელშიც მეფე თავის უიღბლო განვლილ ცხოვრებაზე მოსთქვამს: „გამანადგურა ბედმა, რომელსაც ვემდურ;

ამისათვის დამცირება განმეცადე ხალხის თვალში,

თუმცა [საქმე] წამივიდა ძლიერ ცუდად (მძიმედ),

მადლობა გამჩენს, [რომ ახლა მდგომარეობა] შემიმსუბუქდა.”

ირანში ტყვედ ყოფნის დროს, რომლის შესახებაც ვილაპარაკებთ. მაგრამ როგორი გმირი უნდა იყოს ადამიანი, რომ შესძლოს შეინარჩუნოს ბრწყინვალეობა და არ ჩაქრეს იმ ცოდვებით დაცემის შემდეგ, ორივემ რომ ჩაიდინეს, რაც გახდა მიზეზი იმისა, რომ თითოეული მათგანი დარჩა ქონებას, სამფლობელოს და პატივს მოკლებული. მათ დაკარგეს ქრისტეს უწმინდეს სახელთან ურთიერთობის უფლება.

ლუარსაბმა, ანდერძით, სამეფოში თავის მემკვიდრედ სვიმონი დანიშნა მხოლოდ იმიტომ კი არა, რომ ის წლოვანებით უფროსი იყო, არამედ იმის გამოც, რომ უფრო ღირსეული იყო თავის ამ ძმა დავითზე. ეს უკანასკნელი ვერ ურიგდებოდა ასეთ გადაწყვეტილებას, სწყუროდა დიდება და ბატონობა, არ მიაჩნდა სვიმონი მემკვიდრედ და ცდილობდა იგი ქვეყნიდან განედევნა, იარაღით მიეღწია იმისთვის, რაც მამის სურვილმა არ არგუნა... როცა სვიმონი დარწმუნდა ძმის ბოროტ განზრახვაში, რაკი ვერ ხელავდა წინააღმდეგობის დაძლევის სხვა საშუალებას, [შაჰ] თამაზს მოუთხრო საქმის ვითარება და შეწევნა და დაცვა სთხოვა. თამაზმა უყურადღებოდ არ დატოვა [სვიმონის თხოვნა] და გადაწყვიტა სვიმონისათვის ესამოვნებინა. მან 4 ათასი ცხენოსანი გაგზავნა და მათს მეთაურს უბრძანა, დავითი ცოცხალი შეეპყრო და ირანში მოეყვანა. თუ ის სარწმუნეობის შეცვლაზე არ დათანხმდა, მაშინ [სვიმონს] სცნობენ თავისი სამფლობელოების უფლებებში, როგორც აღიარებულ ქვეშევრდომს და არა როგორც თავისუფალ მოხარკეს. თუ იგი ამაზე დათანხმდა, მაშინ სვიმონი გადააყენეთ, სარწმუნეობის გამოცვლას ნუ დააძალებთ და მის ადგილას დავითი დასვითო. ხოლო თუ კი სვიმონიც მზადყოფნას გამოსთქვამს თავის ძმასავით, მაშინ ის თავის უფლებაში დატოვეთ, დავითი კი ყაზვინს წამოიყვანეთო. მეთაური საქართველოში წავიდა, დავითი სწრაფად შეიპყრო, იარაღიც კი არ გამოუყენებია, მოთხოვნა წაუყენა თამაზის სახელით. ის მაშინვე დათანხმდა: სარწმუნოება გამოიცვალა, წმინდა ნათლობა წინდაცვეთით** შეცვალა, თავისი თავი ცრუ წინასწარმეტყველ მუჰამედს უსინდისოდ მიართვა ნებაყოფლობით საჩუქრად და უარყო (სათქმელადაც კი შემადრწუნებელია) ქვეყნის მხსნელი. შემდეგ სპარსელი მეთაური სვიმონთან მივიდა, უთხრა, რომ მის დასახმარებლად მოვიდა და დაპატიმრებული ჰყავს მისი მტერი, მაგრამ სვიმონს ქვეყნის მფარველი თამაზის იმედი ნუ ექნება, თუ სარწმუნეობას არ გამოიცვლის. ასე რომ იგი უნდა გახდეს იმავე წინასწარმეტყველისა და კანონის მსახური, რომელსაც ემსახურება და ემორჩილება შაჰ თამაზი. თუ იგი ასე არ მოიქცევა, მაშინ მის ადგილს მისი ძმა დაიკავებს, რომელმაც მაშინვე მიიღო ეს წინადადება. სვიმონი მწარედ ატირდა ძმის დაცემაზე და ძველებური დიდი სიმტკიცით ქრისტეს უწმინდესი სახელისადმი ერთგული დარჩა. მან დათმო ამქვეყნიური სამეფო, რომ არ დაეკარგა ციური სამეფო და გახდა შაჰის პატიმარი... საბრალო სვიმონი წაიყვანეს თამაზთან, რომელიც დიდხანს უჩიჩინებდა მას, მიეღო სპარსული წესები. მან არ უარყო მშობლიური სარწმუნოება და გაგზავნეს კაჰკაჰეს ციხეში*, სადაც გადასახლებაში ცხოვრობდა თამაზის შვილი ისმაილი, რომელიც, როგორც ითქვა, [შემდეგში] შაჰი გახდა. [სვიმონმა] ირჩია ღროებით

ციხეში ცხოვრება, ვიდრე გამოეცვალა თავისი ოდინდელი ქრისტეს სარწმუნოება (თუმცა ცხოვრობდა მასში როგორც სქიზმატიკოსი**). სვიმონის ეს თავგადასავალი ჭკუის სასწავლებელი უნდა იყოს იმისათვის, თუ რა სახიფათოა დასახმარებლად ან დასაცავად მოსული უცხოელის ჩარევა საკუთარ საქმეში“.

1577 წლის ბოლოს სულთანმა მურად III-მ (1574-1595) ირანის წინააღმდეგ ომის დაწყება გადაწყვიტა. 1578 წლის 2 იანვარს მან ჯარის სარდლობა მიანდო ლალა მუსტაფა ფაშას და არზრუმის გზით გალაშქრება უბრძანა. ანონიმი ვენეციელის* თქმით, სარდალს დაევალა „შირვანის* სამეფო და სპარსეთის მეგობარი ქართველების პროვინციები დაეპყრო“.

ოსმალებმა სწრაფად დაიპყრეს სამცხის უმნიშვნელოვანესი ციხე-სიმაგრეები. სამცხის ათაბაგის და ყველა დიდებულის მიერ ოსმალებისადმი მორჩილების გამოცხადების შემდეგ, ლალა მუსტაფა ფაშა ქართლის სამეფოს დასამორჩილებლად წავიდა.

ქართველი ხალხი მაშინვე აღსდგა შემოჭრილი მტრის წინააღმდეგ საბრძოლველად. მტრის სიმრავლე პირდაპირ შებმის საშუალებას არ იძლეოდა, ამიტომ პარტიზანული ბრძოლა გაჩაღდა. ოსმალთა ჯარს ფეხდაფეხ მისდევდა ქართველთა რაზმები და დიდ ზიანს აყენებდა. მინაღობის და დონ ხუან სპარსელის მიხედვით, პარტიზანული ბრძოლის მეთაურები იყვნენ იმერეთის მეფე გიორგის (1564-1585) ვაჟი იუსუფი, დაუდ-ხანი და ალექსანდრე II კახთა მეფე. მათ თავიანთ მამულებში შეკრიბეს ჯარი და სადაც მოიხელთებდნენ, მუსრს ავლებდნენ მტერს.

ირანის მორჩილი დაუდ-ხანი ხედავდა, რომ თბილისის დაცვას ვერ შეძლებდა, მიუხედავად იმისა, რომ ის კარგად გამაგრებული იყო. შემდგომი ბრძოლის გაგრძელებისა და თავისი ჯარის გადარჩენის მიზნით, მან მთელი შეიარაღება წაიღო და ქალაქი დატოვა. ლალა ფაშას კი იმედი ჰქონდა, რომ დავითსა და მის ჯარს თბილისში მოიმწყვდევდა და მოსპობდა.

შაჰის კარზე გასაგები იყო, რომ დაუდ-ხანს ოსმალებისადმი წინააღმდეგობის გაწევის უნარი არ შესწევდა და შაჰ მუჰამედ ხოდაბანდამ განიზრახა ქართლის ტახტზე სვიმონ მეფე დაებრუნებინა. იგი შაჰ თამაზს ალაპუთის ანუ კაკაპეს ციხეში გამომწყვდეული ჰყავდა 1569-1576 წლებში.

თომაზო მინაღობი გადმოგვცემს: „კაკაპაში ტუსაღად ყოფნის დროს სვიმონს ახლო ურთიერთობა ჰქონდა თამაზის შვილ ისმაილთან, რომელიც მისმა ხსენებულმა მამამ იქ გადაასახლა და მათი [სვიმონისა და ისმაილის] მეგობრობა ნელ-ნელა მტკიცე სავალდებულო სიყვარულში განმტკიცდა. ასე რომ რამდენადაც ისმაილს უყვარდა სვიმონის ცხოვრების წესები, იმდენად სვიმონი ისმაილის სულის სიდიადის აღტაცებული პატივისმცემელი ხდებოდა და ამ არაჩვეულებრივმა ურთიერთ სიყვარულმა [სვიმონი] ბოლოს მიიყვანა იქამდე, რომ სვიმონი თავის სარწმუნოებაში ვერ გამაგრდა და თავისი მეგობრის ბარბაროსულ ცრურწმენაში გადავიდა. გამუსლიმანებულ სვიმონს სულთან-მაჰმუდ-ხანი დაარქვეს. რომელმა მიზეზებმა წარმოშვეს სვიმონის სულში ეს მოსაბრუნე, რელიგიურად ძალიან განათლებულის და ძალიან მტკიცესი,

რომელსაც უკვე შეწირული ჰქონდა ქონება და თავისუფლება, რათა შეენარჩუნებინა ბერძნული რჯული, ეს ძნელი ასახსნელია. მაგრამ სამმა მძლავრმა ბიძგმა განსაზღვრა ეს გარდატეხა: გამუდმებულმა პატიმრობამ, რომლიდანაც თავის დაღწევა ალბათ არ შეიძლებოდა თუ ქრისტიანად დარჩებოდა; მეგობრობა ისმაილთან, მეგობრობა, ვიტყვი, რომელსაც შეუძლია შეცვალოს ადამიანის ბუნებაც, არამცთუ მოკვდავის რწმენა; უმაღლესი პატივი, რომელსაც მას ყოველდღე ჰპირდებოდა ისმაილი მისი ტახტზე ასვლისას. ასეთნაირ განწყობილებაში იყვნენ, როცა შაჰთამაზი გარდაიცვალა და ისმაილი დიდი ზეიმით მიიყვანეს ყაზვინში, სადაც ასევე საზეიმოდ გამოაცხადეს თავისი მამის მთელი სამფლობელოების მეფედ. იმათ შორის ვინც ძვირფასნი დარჩნენ ხსენებული მეფის მეხსიერებაში, თავისი ღირსებებით დარჩა სვიმონი, ხოლო ისმაილის ნაადრევმა და მოულოდნელმა სიკვდილმა ის მოიტანა, რომ სვიმონი დარჩა ყოველგვარი წარჩინების გარეშე და მხოლოდ იმითი იყო კმაყოფილი, რომ დიდად სასიხარულო თავისუფლება მოიპოვა.

ისმაილის სიკვდილით სვიმონი საგონებელში ჩავარდა და თავისთვის ფიქრობდა: რა იქნებოდა მისთვის უკეთესი, ყაზვინში დარჩენილიყო და მოეცადა ახალი მეფის ტახტზე ასვლისათვის, თუ გამგზავრებულიყო და დაბრუნებოდა მიტოვებულ სარწმუნოებას და ქვეყანას. ბოლოს, ბევრი ფიქრის შემდეგ მან გადაწყვიტა და უმჯობესად მიიჩნია, ხელსაყრელი და უკეთესი უშიშროებისათვის დალოდებოდა ახალ ხელმწიფეს და მისი დაცვისა და მფარველობის ქვეშ გამოენახა საშუალება თავისი წართმეული ღირსების დასაბრუნებლად, ვიდრე გაქცეულიყო ყოველგვარი მხარდაჭერის გარეშე, შეჯახებოდა მტრულად განწყობილი ძმის წინააღმდეგობას და ნაადრევად დაღუპულიყო. ამგვარად, მან არჩია დარჩენილიყო ყაზვინში, იმედს ამყარებდა იმაზე, რომ სარწმუნოების გამოცვლა, სწორად რომ ვთქვათ, [მაჰმადიანური] რწმენის აღიარება, გამოვლილი პატიმრობა და თავისუფლების დაბრუნება, მამაცი [კაცის] სახელი, თანამედროვე მდგომარეობა, ახალი მეფის წინაშე ერთგულებისა და მორჩილების გამოჩენით ის პასტივისა და ღირსებას დაიმსახურებდა, თუ კი მუდმივი და მტკიცე მხარდაჭერით საქართველოში [ოსმალების წინააღმდეგ] ომის გაძლოლას მას მიანდობდნენ.

ამგვარად, როდესაც მაჰმადი გამეფდა და დარწმუნდა თბილისის დაკარგვაში, [სვიმონმა] სთხოვა ნება მიეცა შაჰის მფარველობის ქვეშ დაბრუნებულიყო თავის ცუდად დაცულ ქვეყანაში. [სვიმონი] სასწრაფოდ გაიგზავნა საქართველოში, თურქების ჯარის წინააღმდეგ საბრძოლველად...“

სვიმონ მეფის დაუდ-ხანთან დაპირისპირების, სპარსელთაგან მისი დატყვევებისა და საქართველოში დაბრუნების ამბავს ღონ ხუან დე პერსია* მოკლედ, მაგრამ ძირითადად ისევე გადმოგვცემს, როგორც თომაზო მინადოი. მისი თქმით, სპარსელებში დიდი შეშფოთება გამოიწვია ოსმალების მიერ წამოწყებულმა ომმა. „ასეთი მდგომარეობა რომ იყო, კიდევ ერთი რამ მოხდა რამაც ყველა სპარსელს იმედი გაუცრუა. დაუდ-ხანი, მას შემდეგ რაც გამაჰმადიანდა, სპარსეთის მომხრე იყო. ახლა მას გადაუდგა და შემთხვევა მიეცა თუ არა მაშინვე [სულთან] მურადთან გაიქცა. მეორეც: დავითის ძმა

სვიმონიც, რომელიც დატყვევებული იყო და დიდი ხნის განმავლობაში ქრისტიანად ითვლებოდა, ცუდი საზოგადოების ზემოქმედებით და სხვა ბოროტმოქმედ ტუსაღთა გავლენით, ისეთ გარემოებაში ჩააყენეს, რომ იძულებული გახდა უარეყო და ელაღატა ქრისტიანობისათვის, და უღალატა კიდევ. შაჰმა მას თავისუფლება უბოძა და ხანის ტიტულით თავის სამფლობელოს დაუბრუნდა.

სვიმონმა სწორად შეაფასა თავისი და ქართლის სამეფოს მდგომარეობა და ახალ შაჰს სთხოვა სამშობლოში გაეშვა. მხოლოდ ამის შემდეგ უნდა მომხდარიყო შაჰ-ხუდაბანდეს დედის, შალიკაშვილის ქალის და სვიმონ მეფის შეხვედრა, რაზეც ბერი ეგნატაშვილი მოგვითხრობს.

რაც შეეხება სვიმონ მეფის მიერ ისლამის მიღებას, რაზეც ძველი ქართველი და უცხოელი ისტორიკოსები ერთხმად აღნიშნავენ, მოჩვენებითი იყო. სამშობლოში დაბრუნებისთანავე სვიმონმა ისლამი უარყო და კვლავ ქრისტიანობა აღიარა. მან კარგად იცოდა, რომ ოსმალეთთან ომის გამო, ირანს სერიოზული პრობლემები ჰქონდა ამიერკავკასიაში და განსაკუთრებით კი, ქართლის სამეფოში. მეფეს ისიც კარგად ესმოდა, შაჰის კარი მის მიმართ პრეტენზიების და უკმაყოფილების გამომჟღავნებას მოერიდებოდა, რადგან იგი საქართველოში მის შემცვლელს ვერ მოძებნიდა.

სვიმონ მეფე ოსმალთა წინააღმდეგ ბრძოლის მეთაური გახდა იმ დროს, როდესაც მათ მთელი ამიერკავკასია დაპყრობილი ჰქონდათ. სვიმონ მეფე მუსრს ავლებდა ოსმალებს, სადაც კი მისწვდებოდა. განსაკუთრებით მძიმე მდგომარეობაში იყვნენ ციხე-ქალაქებში ჩაყენებული ოსმალთა გარნიზონები, რომლებსაც სურსათ-სანოვაგით მომარაგების საშუალებას არ აძლევდა.

1578 წლის 26 ნოემბერს ლალა ფაშა, შაქისა და შირვანის დაპყრობის შემდეგ, თბილისში დაბრუნდა. ოსმალთა გარნიზონი შიმშილისაგან ისეთ უკიდურესობამდე იყო მისული, რომ ძაღლისა და კატის ხორციით იკვებებოდა. ბევრისათვის კი ავადმყოფობასაც გაეწყო მუსრი. როგორც თვითმხილველ მინაღობის შეუტყვია, ოსმალთა გარნიზონი ასეთ მდგომარეობაში იმიტომ აღმოჩნდა, რომ ჯარისკაცები ქართველების შიშით ვერ ბედავდნენ ქალაქიდან გასვლას და სურსათ-სანოვაგის მოპოვებას.

ლალა ფაშა თბილისში ოთხი დღე დარჩა. მან ჯარი გაუსია თბილისის ახლომდებარე სოფლებს და საშინლად აიკლო, გარნიზონი სურსათით და ფულით მოამარაგა. ამის შემდეგ ის გორისკენ გაემშურა. გორის სანჯაყბეგმა** ლალა ფაშას შესჩივლა, რომ ქართლის მეფე, თბილისის ადრინდელი მფლობელი, რომელიც მრავალი წლის განმავლობაში სპარსეთში ტყვეობაში იყო, ახლა შაჰმა გაათავისუფლა. მას თავი შეფარებული აქვს მაღალ მთებში, საიდანაც დიდ ზიანს აყენებს თურქებსა და მათ მოკავშირეებს. ლალა ფაშა იძულებული გახდა მთელი თავისი ჯარით სამი დღე გორთან გაჩერებულიყო და სვიმონ მეფის წინააღმდეგ ცხენოსანი რაზმები გაეგზავნა, მაგრამ ოსმალებმა ვერც სვიმონ მეფეს და ვერც მის რაზმებს ვერ მიაგნეს. ლალა ფაშას გორში მეტ ხანს დარჩენა არ შეეძლო და არზრუმისკენ განაგრძო გზა. ოსმალთა ჯარის არიერგარდი თითქმის მუდმივად განიცდიდა სვიმონ მეფის რაზმების

თავდასხმას. ოსმალებმა ქართლში დიდი ზარალი განიცადეს. სვიმონ მეფემ ლალა ფაშას 5 ათასზე მეტი მეზობლი მოუკლა, მოსტაცა არკებუზერებით** დატვირთული მრავალი აქლემი, ფული, სურსათ-სანოვაგე და სხვა. მინაღობის გადმოცემითაც, თბილისიდან გასული ოსმალთა ლაშქარი ქართველთა რაზმების მუდმივ თავდასხმებს განიცდიდა. მინაღობის, ნათქვამის საილუსტრაციოდ, ორიოდე მაგალითიც მოჰყავს. მისი მონათხრობიდანაც ჩანს, რომ ყველა ამ რაზმების მოქმედების კოორდინაციას სვიმონ მეფე ახდენდა. სვიმონ მეფეს ყიზილბაშებიც ეხმარებოდნენ.

1579 წლის დასაწყისში ოსმალთა ჯარის მთავარსარდალმა არზრუმში* შემაშფოთებელი წერილი მიიღო. თბილისის ბეგლარბეგი** მეჰმედ ფაშა აცნობებდა, რომ 40 ათასმა ყიზილბაშმა ყარახანის მეთაურობით, ალყა შემოარტყეს ქალაქს და თუ დროზე არ დაეხმარებოდნენ, გარნიზონი შიმშილით დაიღუპებოდა. წერილში ნათქვამი იყო, რომ ასეთივე მდგომარეობა იყო გორშიც, რომელიც სვიმონმა ალყაში მოაქცია.

ლალა ფაშამ სასწრაფოდ გააგზავნა ორი ათასი მხედარი თბილისისა და გორის დასახმარებლად, მაგრამ დიდი თოვლის გამო, მათ ვერ შეძლეს დანიშნულების ადგილამდე მისვლა და იძულებულნი გახდნენ უკან დაბრუნებულიყვნენ. ლალა ფაშამ მხოლოდ წერილის გაგზავნა შეძლო, რომლითაც განსაცდელში ჩავარდნილებს ამხნევებდა და მტკიცედ ყოფნისაკენ მოუწოდებდა.

ბოლოს და ბოლოს შიმშილმა და ქართველების სისტემატურმა თავდასხმებმა თავისი გაიტანა და გორის ოსმალთა გარნიზონი დანებდა. სვიმონ მეფის ბრძანებით, ციხისთავის გარდა ყველა დახოცეს, ციხისთავი შიკრიკივით შემოსეს, უყურებო და უკუდო ჯორზე შესვეს და ლალა ფაშასთან გაგზავნეს მომხდარი ამბის მისატანად. სვიმონმა ციხე მიწასთან გაასწორა. შიდა ქართლის საქმეების მოგვარების შემდეგ, მეფე ყიზილბაშთა დასახმარებლად გაემურა. მას თბილისთან გაუტარებია მთელი ივნისის თვე.

ლალა ფაშა საგონებელში ჩავარდა. მან 1579 წ. 1 ივლისს საკმაოდ დიდი ჯარი გაგზავნა თბილისის დასახმარებლად. ჯარს მიჰქონდა დიდძალი სურსათ-სანოვაგე. 3 ივლისს ლალა ფაშამ გაიარა ჰასან-ყალა* და 10-ში ყარსში მივიდა, იქვე დაბანაკდა და ამ ქალაქის გამაგრებას შეუდგა. მას გადაწყვეტილი ჰქონდა ყარსი საქართველოსკენ მიმავალი გზის გასაღებად გადაექცია. ყარსიდან თბილისისკენ მიმავალი გზის დაცვას, ირან-ოსმალეთის მთელი ომის განმავლობაში, შეიძლება ითქვას, ოსმალებისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა და ისინი არაფერს ზოგავდნენ, რათა ამ გზით ჯარის გადაყვანა და სურსათის გადატანა შეუფერხებლად განხორციელებულიყო, მაგრამ ოსმალებმა ეს ვერ შეძლეს. ქართველები მოსვენებას არ აძლევდნენ გზად მიმავალ, თუ ციხეებში შეკეტილ ოსმალებს, განუწყვეტლივ ესხმოდნენ მტრის ალაღს** (ამის ამსახველი ცნობები უხვადაა ევროპულ და აღმოსავლურ წერილობით წყაროებში). ოსმალთა ჯარში შიმშილით სიკვდილის შემთხვევები იშვიათი არ იყო.

მუსტაფა ფაშამ თბილისის გარნიზონი დიდ გაჭირვებაში იხილა, მხოლოდ 700 მეციხოვნე დარჩენილიყო. მან გარნიზონი შეავსო, ჩერქეზ კასიმ-ბეის მეთაურობით 500 კაცი დატოვა და 17 სექტემბერს ყარსისაკენ გაეშურა.

მცირე ხნის შემდეგ, ლალა ფაშამ თბილისიდან კვლავ შემაშფოთებელი ცნობა მიიღო. გარნიზონი უარს ამბობდა იქ დარჩენაზე. გაირკვა, რომ მუსტაფა ფაშას წასვლისთანავე ქართველებმა თბილისს კვლავ ალყა შემოარტყეს, რამაც ქალაქის დამცველებში პანიკა გამოიწვია. ლალა მუსტაფა ფაშამ გადაწყვიტა თბილისში სურსათი კიდევ გაეგზავნა. მან მოამზადა 2 ათასი იუქი** სანოვავე და მისი წაღება დაავალა დიარბაქირის* ვალის** და ქურთების ბეგებს**, მაგრამ დასახელებულმა მოხელეებმა უარი თქვეს დავალების შესრულებაზე. რა თქმა უნდა, მათი უარი გამოწვეული იყო საქართველოში მოსალოდნელი ხიფათით. ამის შემდეგ, ამ ამოცანის შესრულება ლალა ფაშამ დიარბაქირის ბეგლარბეგს – ბეჰრემ ფაშას და დიდი ვაზირის მეჰმედ სოკოლუს ვაჟს, მარაშის* ბეგლარბეგს – ჰასან ფაშას დაავალა. ყარსიდან წამოსული დიდი ჯარის შესახებ ქართველებმა და ყიზილბაშებმა 18 სექტემბერს შეიტყვეს. ქართველებს სვიმონ მეფე მეთაურობდა, ყიზილბაშებს – ალი ყული-ხანი. მათი 8 ათასამდე მებრძოლი თბილისსა და დმანისს შორის გზას იცავდა, რათა ოსმალებისათვის თბილისის დახმარების საშუალება არ მიეცათ. ისინი ასევე თვალყურს ადევნებდნენ შიმშილით შეწუხებული ოსმალების ქალაქიდან გამოსვლას, რათა მაშინვე გაენადგურებინათ.

მზვერავეებმა სვიმონ მეფეს და ალი ყული-ხანს აცნობეს, რომ ოსმალეთის ჯარი დმანისისაკენ მიემართებოდა და მაშინვე მტერს დმანისის ხეობაში ჩაუსაფრდნენ. მოკავშირეებმა, თავდაპირველად, სერიოზულ წარმატებას მიაღწიეს, მრავალი მტერი გაანადგურეს და დიდი ნადავლიც ხელთ იგდეს. მაგრამ მესამე დღეს, როცა ისინი მტერს ხელახლა თავს დაესხნენ, გარემოცვაში აღმოჩნდნენ და სერიოზული ზარალი განიცადეს. ოსმალებმა ალი ყული-ხანი დაატყვევეს და სექტემბრის ბოლოს თბილისს დაუბრკოლებლად მიაღწიეს, სადაც საშინელი მდგომარეობა დახვდათ: „ბევრი მომკვდარიყო. შიმშილმა ისინი იმ ზომამდე მიიყვანა, რომ სჭამდნენ არა მხოლოდ მდარე ხარისხის ცხენის ხორცს, არამედ ცხენებისა და ცხვრების ტყავებსა და ძაღლებს“.

ჰასან ფაშამ თბილისში მდგომარეობა მოაწესრიგა, გარნიზონის მოთხოვნით თბილისის ბეგლარბეგი მეჰმედ ფაშა გადააყენა და მის ადგილას დანიშნა ჰაჯი ბეგ ზიად აჰმად ფაშა. ამის შემდეგ იგი იმავე დმანისის გზით ყარსისაკენ წავიდა. როცა დმანისის ხეობას მიუახლოვდა, მოწინავე რაზმებმა აცნობეს, რომ სვიმონ მეფეს ძლიერი არტილერიითა და საკმაოდ დიდი ჯარით ხეობის ყელი გადაუკეტია. ჰასან ფაშამ შებრძოლება ვერ გაბედა და ალი ყული-ხანს თავისუფლების მინიჭებას დაჰპირდა, თუ ის უხიფათო გზას ასწავლიდა. ყიზილბაში სარდლის გამცემლობის წყალობით, ოსმალთა ჯარის ძირითადმა ნაწილმა მშვიდობიანად დააღწია თავი. სვიმონ მეფე მაინც დაეწია მტრის არიერგარდს და გაანადგურა. მან ხელთ იგდო მრავალი ტყვე, ცხენები და თბილისიდან წამოღებული მთელი ხაზინა.

თვალს რომ გადაგვლებთ 1579 წელს კავკასიაში ოსმალების საომარ ოპერაციებს, შეიძლება დავასკვნათ, რომ მათ გაჭირვებით შეძლეს პოზიციების შენარჩუნება. დაიწყო ზამთარი და სულთნის კარზე დარწმუნებით არავინ იცოდა, საქართველოსა და აღმოსავლეთ ამიერკავკასიაში ოსმალთა გარნიზონები შეძლებდნენ თუ არა თავის გატანას. ქართლის სამეფოსა და აღმოსავლეთ ამიერკავკასიაში განმათავისუფლებელი ბრძოლის ცეცხლი გიზგიზებდა. ამავე პერიოდში საბოლოოდ გამოიკვეთა სვიმონ მეფის, როგორც განმათავისუფლებელი ბრძოლის მეთაურის როლი. ყოველივე ამის გამო, სულთან მურად მესამემ 1580 წლის თებერვალში ლალა მუსტაფა ფაშა გადააყენა და მესამე ვეზირი სინან ფაშა მთავარსარდლად დანიშნა.

სვიმონ მეფეს საქართველოსა და საერთოდ, ამიერკავკასიაში მტკიცე დასაყრდენი ჰქონდა. ოსმალეთის მთავრობამ გადაწყვიტა ქართლში წინააღმდეგობის შესასუსტებლად და სვიმონ მეფის ირანელებისაგან ჩამოცილებისათვის, მის მიმართ დათმობაზე წასულიყო. ნიადავის მოსინჯვა დაევალა მთავარსარდლის მოვალეობის შემსრულებელს ხუსრევ ფაშას. მან სვიმონს წერილი გაუგზავნა, რომელშიც საკუთარი მთავრობის სახელით ბოდიშს იხდოდა ქართლის სამეფოს ჩამორთმევის გამო. სვიმონ მეფე თუ მოითხოვდა „წყალობის ხელშეკრულებას“ და დახმარებას აღმოუჩინდა თბილისში მდგომ ოსმალეთის ჯარს, მაშინ მას ქართლი „საფადიშაჰო ლივას“^{**} სახით გადაეცემოდა.

სვიმონ მეფე შეთავაზებულ პირობებზე თუ დათანხმდებოდა, მაშინ ის იქნებოდა არა ქართლის მეფე, არამედ ოსმალური პროვინციის – ლივის მოხელე, ფაშა. უფრო მეტიც, თბილისში დარჩებოდა ოსმალთა გარნიზონი. მაშასადამე, ოსმალები ქართლში 1578 წელს გაუქმებული ხელისუფლების აღდგენას არ აპირებდნენ, მაგრამ მზად იყვნენ სვიმონი ეცნოთ მის გამგებლად „ოსმალური წესისამებრ“.

რა თქმა უნდა, სვიმონ მეფე ამგვარი პირობებით ოსმალებს ვერ შეურიგდებოდა და მოლაპარაკების დაწყებას აზრი არ ჰქონდა.

1580 წლის 17 თებერვალს სინან ფაშა სტამბოლიდან გავიდა და 8 მაისს არზრუმში მივიდა. ირანში ფიქრობდნენ, რომ ოსმალთა ჯარის ახალი მთავარსარდალი შეტევის მიმართულებას შეცვლიდა და თავრიზზე წავიდოდა. მოვლენების ამგვარი განვითარებისათვის ყიზილბაშებმა მზადება დაიწყეს და სვიმონ მეფის დასახმარებლად ქართლში რაზმები გაგზავნეს, რათა თავრიზისკენ მიმავალი მტრისათვის ქართველებსა და ყიზილბაშებს ერთობლივად დაერტყათ. მოკავშირეთა ლაშქარი 13 ათას კაცს შეადგენდა. როცა შაჰის კარზე გაიგეს სინან ფაშას არზრუმში მისვლის შესახებ, მაშინვე სვიმონს დაუკავშირდნენ და სთხოვეს, როცა ოსმალების ყარსში მისვლას გაიგებდა (ეს ნიშნავდა, რომ ოსმალები საქართველოზე თავდასასხმელად მიდიოდნენ), მაშინვე განჯაში მდგომი ყიზილბაშებისათვის ეცნობებინა და ისინი მის დასახმარებლად გრემზე^{*} გავლით წავიდოდნენ.

სვიმონ მეფემ, შეთანხმების მიხედვით, ყიზილბაშებს აცნობა, რომ ოსმალები თბილისისაკენ მიემართებოდნენ. ყიზილბაშები, მართლაც, მოვიდნენ და სვიმონის

ჯარს შეუერთდნენ. ქართლის მეფემ ოსმალებთან პირდაპირ შეტაკებას თავი აარიდა და მუსრს ავლებდა მათ მოალაფე რაზმებს. სინან ფაშა ივლისის ბოლოს თბილისში მივიდა.

თბილისის გარნიზონმა უკმაყოფილება გამოთქვა თბილისის ფაშის მიმართ, რომელიც მეომართა ხელფასებს ითვისებდა. სინან ფაშამ იგი გადააყენა და მის ადგილას დანიშნა გიორგი ბეგი, რომელიც როგორც ვარაუდობენ, იმერთის მეფე გიორგის შვილი უნდა ყოფილიყო. ამის შემდეგ, სინან ფაშამ თბილისის მიდამოებში მოთარეშე ქართველთა რაზმების წინააღმდეგ ჯარი გაგზავნა საფეტის სანჯაყბეგისა და დამასკის* იანიჩრების აღას მეთაურობით. სვიმონ მეფე მათ მოულოდნელად თავს დაესხა და ორი ათასამდე ოსმალო გაწყვიტა.

ფაშას თბილისში ყოფნის დროს, ოსმალებმა შეიპყრეს ირანის შაჰის ჯაშუში, რომელსაც კახთა მეფე ალექსანდრესა და სვიმონისათვის გადასაცემი წერილები აღმოაჩნდა. შაჰი ალექსანდრეს უთვლიდა, რომ ის თავისი ჯარით წასულიყო სინან ფაშას ბანაკისაკენ, სადაც თვითონაც მივიდოდა მთელი თავისი ჯარით, ოსმალებს ალყაში მოაქცევდნენ და გაანადგურებდნენ. შაჰი სვიმონ მეფეს ავალებდა დაეკავებინა დარუბანდის* ვიწრო გასასვლელი, რათა გაქცეულ მტერს იქ ვერ გაევიდო.

სინან ფაშამ როდესაც წერილები გახსნა, მოულოდნელი თავდასხმის შიშმა შეიპყრო. რა თქმა უნდა, არაა ცნობილი ის, რაც წერილებში ეწერა სინამდვილეს შეეფერებოდა თუ საბრძოლო ეშმაკობა იყო. ის კი ცნობილია, რომ სინან ფაშამ მაშინვე, შუალამისას, ბანაკის აშლა და ყარსისაკენ წასვლა ბრძანა. ოსმალებს ისე უჩქარიათ, რომ თითქმის მთელი არტილერია, დაახლოებით 90 ქვემეხი, ხელთ უგდიათ ქართველებს, რომლებიც უეცრად თავს დაესხნენ აფორიაქებულ მტერს.

ანონიმი ვენეციელის გადმოცემას შაჰის მიერ ალექსანდრე მეფისათვის წერილის გაგზავნის შესახებ, ადასტურებს XVI საუკუნის თურქი ისტორიკოსი მუსტაფა ალი.

კიდევ მეტი სინათლე შეაქვს ამ საინტერესო საკითხის გასარკვევად იბრაჰიმ ფეჩევის. „სწორედ ამ ხანებში გავარდა ხმა, – ამბობს ფეჩევი, – გზადაბნეული შაჰი თავისი სამოციანთასიანი ბოროტი ლაშქრით ემზადება თავს დაეცეს [ჩვენს] ჯარს და ისლამის ჯარის ძლიერება შეანელოსო... შაჰს ერთი ორი წერილი ჰქონდა ალექსანდრე მეფისათვის გაგზავნილი. გაიძვერა რეა თავანს** წერილი რომ მიჰქონდა, რამდენიმე [ჩვენი] ასქერი** შემოხვდა წინ და [წერილი] სამეფო ბანაკში წაიკითხეს. [წერილი] დაკავშირებული იყო ისლამის ლაშქრისათვის ოინების მოწყობასთან“.

ქართლიდან გაქცეული ოსმალები დმანისთან დაბანაკდნენ. ბუნებრივია, სურსათი აკლდათ და მარაგის შევსებას ადგილობრივი მოსახლეობის გამარცხვით ფიქრობდნენ, მაგრამ ამის გაკეთება ახლა იოლი არ იყო. პატარა-პატარა რაზმების გაგზავნა მათ სრულ განადგურებას ნიშნავდა. ქართველთა ჯარს ტერორიზირებული ჰყავდა ოსმალები. გაჭირვებამ მაინც თავისი გაიტანა და 10 ათასი ცხენოსანი ბანაკიდან საალაფოდ გავიდა, მაგრამ თითქმის არც ერთი აღარ დაბრუნდა.

ოსმალები დმანისიდან ყარსში მივიდნენ 8 სექტემბერს. სინან ფაშამ ამ ქალაქში დიდი გარნიზონი და საჭურველი დატოვა. ყარსში მცირე ხნით შესვენების შემდეგ, 1580 წლის ოქტომბერს, იგი არზრუმში მივიდა.

არზრუმში ჯარი დიდ უკმაყოფილებას გამოთქვამდა გაჭიანურებული ომის, მუდმივი ხიფათისა და სურსათ-სანოვავის ნაკლებობის გამო. ომის დამთავრებას ბოლო არ უჩანდა. სინან ფაშას აზრით, ომის დამთავრება აუცილებელი იყო, ამიტომ მან შაჰსა და ქართლის მეფეს აცნობა, თუ ისინი თავიანთ ელჩებს სტამბოლში გაგზავნიდნენ, ზავის დადების შესაძლებლობა არსებობდა.

სინან ფაშას ცდამ შედეგი გამოიღო და 1581 წლის 7 თებერვალს არზრუმში მივიდნენ შაჰისა და ქართლის მეფის ელჩები. შაჰის ელჩი ნაბუთ-ალა გამოცდილი დიპლომატი იყო. ის სტამბოლში ადრეც გაუგზავნიათ. სინან ფაშამ იგი პატივით მიიღო. ირანის ელჩმა სინან ფაშასთან საუბარში განაცხადა, რომ „მშვიდობიანობის დასამყარებლად ძალაში უნდა დარჩეს სულეიმან-ხანის [დროინდელი] ხელშეკრულებაში დათქმული ზავი და მშვიდობა“. იგივე იყო ნათქვამი სულთნისათვის გადასაცემ წერილებშიც.

რაც შეეხება ქართლის მეფის ელჩს, იგი სვიმონ I-სათვის თავის სამფლობელოების მემკვიდრეობით გამგებლობაში გადაცემას მოითხოვდა, სამაგიეროდ ოსმალებს ყოველწლიური ხარკის სახით 100 ათასი ლუკატის გადახდას ჰპირდებოდა და თავის ვაჟსაც მძევლად აძლევდა.

არ ვიცით ჩავიდა თუ არა სვიმონ მეფის ელჩი სტამბოლში. სავარაუდოა, სინან ფაშამ იგი უარით გაისტუმრა, რადგან ამის შემდეგ ქართველი ელჩი აღარ ჩანს. მართალია, 1582 წლის ზაფხულში სვიმონ მეფის ელჩი უფლისწულ მეჰმედისთვის (შემდეგში მეჰმედ III, 1595-1603) მისალოცად სტამბოლში ჩავიდა, მაგრამ ქართლის მეფის ელჩის ამ ზეიმში მონაწილეობა სრულებითაც არ ნიშნავდა ქართლსა და ოსმალეთს შორის საზავო მოლაპარაკების გაგრძელებას... ზეიმში მონაწილეობა მიიღეს მრავალი ქვეყნის წარგზავნილებმა. მათ შორის იყვნენ კახეთის და სამეგრელოს წარმომადგენლებიც.

სვიმონ I, მთელი მონღოლებითა და თავდადებით ებრძოდა ოსმალებს, მაგრამ შაჰმა იცოდა, რომ ქართველთა თავდადება შაჰის ტახტის ამაღლებისათვის კი არ ხდებოდა, არამედ თავიანთი ქვეყნისა და სამეფოს გადარჩენისათვის. შაჰის კარზე, ალბათ, იმასაც ფიქრობდნენ, რომ ვითარების შეცვლის შემთხვევაში, სვიმონ მეფის პოზიცია სრულიად სხვანაირი, ირანისათვის არასასურველი გახდებოდა. ამიტომ, ვიდრე გვიან არ იყო, საჭიროდ ჩათვალეს, სვიმონ მეფის შაჰის ტახტთან მტკიცედ დაკავშირება და გადაწყვიტეს სვიმონის ასული ცოლად შეერთო შაჰ ხოდაბანდას, „რომ მის (სვიმონის – ე. მ.) მგობრობაზე გული სავსებით მშვიდად ჰქონოდათ“. სვიმონ მეფემ შაჰის წინადადება გარეგნულად დიდ ბედნიერებად მიიჩნია, მაგრამ ყველაფერს აკეთებდა, რათა ეს ქორწინება არ შემდგარიყო. სვიმონ მეფის ამგვარ მოქმედებას ისქანდერ მუნში მხოლოდ რელიგიური მოტივით ხსნის. ივ. ჯავახიშვილი კი სავსებით სამართლიანად აღნიშნავდა, რომ სვიმონ მეფეს შაჰის მოთხოვნა მძევლად გახდომად მიაჩნდა, რითაც შაჰს სურდა მისთვის მომავალში პოლიტიკური მოქმედების თავისუფლება შეეზღუდა, ამიტომ იგი არ ჩქარობდა შაჰის

მოთხოვნის დაკმაყოფილებას. ერთხანს ყიზილბაშები მომხდარმა ამბებმა დააკავეს და განზრახული ქორწინებისათვის არ ეცალათ. შირვანში ყირიმელი თათრები შეიჭრნენ. ყიზილბაშებმა მათი დამარცხება შეძლეს, თუმცა ოსმალების განდევნა კი ვერ მოახერხეს. შირვანი კვლავ ოსმალებს დარჩათ.

შირვანში სამხედრო ოპერაციების დასრულების შემდეგ, შაჰი დარწმუნდა, რომ სვიმონ მეფე მოთხოვნას, თავისი ნებით არ ასრულებდა, ამიტომ საქართველოში პირველი ვეზირი მირზა სალმანი 20 ათასი კაციით გაიგზავნა. მას კახეთის სამეფოს საკითხის მოგვარებაც დაევა. ალექსანდრე II იძულებული შეიქმნა, განეახლებინა ყოველწლიური ხარკის გადახდა და თავისი ასულის უფლისწულ ჰამზა-მირზასათვის მითხოვებაზე დათანხმდა.

ისქანდერ მუნშის მიხედვით, შაჰის ყველა მოთხოვნა სვიმონ მეფესაც დაუკმაყოფილებია. ყიზილბაშებმა ქართლისა და კახეთის მეფეები ერთმანეთთან შეარიგეს და ჯვარზე დააფიცეს, რომ შაჰის ერთგულნი იქნებოდნენ. ისინი ერთობლივად იბრძოდნენ ოსმალების წინააღმდეგ. ამის შემდეგ, ქართველ მეფეებს მძევლები გამოართვეს, ალექსანდრეს – უფლისწული კონსტანტინე, სვიმონს – უფლისწული ლუარსაბი**.

მართალი არ არის ისქანდერ მუნში, თითქოს შაჰს ამ დროს (1582 წ.) კონსტანტინე უფლისწული მძევლად წაეყვანოს, რადგან ქართული და რუსული წყაროები სავსებით დამაჯერებლად გვამცნობენ, რომ კონსტანტინე უფლისწული მძევლად შაჰ თამაზმა წაიყვანა. კონსტანტინეს ირანში მძევლად წაყვანა მოხდა შაჰ თამაზის დროს მაშინ, როცა ალექსანდრე II-ს უფლისწული ერეკლე ოსმალეთში გაექცა. შაჰმა იეჭვა, რომ ეს კახთა მეფის მიერ იყო მოწყობილი და კახეთის დალაშქვრა განიზრახა, მაგრამ მეფემ შეძლო შაჰის რისხვის თავიდან აცილება. ალექსანდრემ შაჰს უფლისწული კონსტანტინე მდიდრული ძღვენით გაუგზავნა და ერეკლეს შესახებ აცნობა, რომ „ურჩებითა... წარვიდა ხვანთქართანა“ – იბოდიშებდა კახთა მეფე. შაჰ თამაზი დაკმაყოფილდა ალექსანდრე მეფის შენატვალით „და წარვიდა სამყოფსა თვისსა, და თან წარიყვანა კონსტანტინე ყრმა მცირე მძევლისა მსგავსად“.

კონსტანტინე უფლისწულის მძევლად წაყვანა უნდა მომხდარიყო 1575 წლის ბოლოს ან 1576 წლის დასაწყისში.

როცა ქართველმა მეფეებმა ყიზილბაშების ყველა მოთხოვნა დააკმაყოფილეს, ახლა თვითონ მოთხოვეს შაჰის მფარველობაში მყოფი თავიანთი ძმების, ალექსანდრემ – იესეს (ისა-ხანი), სიმონმა – დავითის (დაუდ-ხანი) საქართველოში დაბრუნება და პირობა დადეს, რომ „ძმებს ჩინებულად მოეპყრობოდნენ, ვერაგობას არ ჩაიდენდნენ და ორივე... თავიანთ ძმებს გარკვეულ ადგილს მიუჩინდნენ, რათა მოსვენებით ეცხოვრათ და არსებობა არ გაძნელებოდათ“. გასაგებია ალექსანდრესა და სვიმონის სურვილი შაჰის ხელიდან დაეხსნათ მათ საწინააღმდეგო ქმედებებისათვის გამიზნული ძმები. ისქანდერ მუნში შემდეგ ქართველ მეფეებს უსაყვედურებს, რომ არც ერთმა პირობა არ შეასრულა, „ორივე მათი დაღუპვის საქმეს შეუდგა და ჩქარა მათი სიკვდილის ამბავი მთელ ქვეყანას გაავებინეს“.

მართალი არ არის ისქანდერ მუნში, როდესაც დაუდ-ხანის სიკვდილის შესახებ ლაპარაკობს, (ისა-ხანზე, ამის შემდეგ, მართლაც არაფერი ვიცით). დაუდ-ხანი კიდევ კარგა ხანს ასპარეზზე ჩანს. იგი ოსმალებს მიემხრო.

1581 წლის აგვისტოს ბოლოს არზრუმიდან წასული მეჰმედ ფაშა ახალქალაქში მანუჩარ ფაშას* შეხვდა და სთხოვა, რომ ოსმალთა ლაშქარი თბილისისკენ წაეყვანა. ოსმალთა ჯარს გორთან სვიმონ მეფე ელოდებოდა. მის ჯარში მრავლად იყვნენ ქართულად ჩაცმული ირანელები.

მეჰმედ ფაშამ ბრძანა, სასწრაფოდ გადასულიყვნენ მდინარე მტკვარზე, რომლის მეორე ნაპირზე სვიმონ მეფე თავისი ჯარით ჩასაფრებული იყო. ოსმალებმა სასტიკი მარცხი განიცადეს. სვიმონ მეფის ხელში აღმოჩნდა მტრის მთელი ალალი და ხაზინა. გადარჩენილი ჯარის ნაწილმა თბილისამდე მიაღწია. თბილისში, როგორც ყოველთვის, დიდი გაჭირვება იყო და ხელცარიელ მეჰმედ ფაშას სხვა არაფერი დარჩენოდა რომ ჯარისკაცებში 30 ათასი ღუკატი შეეგროვებინა და კახეთის მეფესთან გარნიზონისათვის პურის, ცხვრებისა და სხვა საწვავის შესასყიდად ხალხი გაეგზვნა. ვერც თბილისის ფაშამ, გამაჰმადიანებულმა ქართველმა იუსუფმა, გაამართლა ოსმალთა იმედები. მეჰმედ ფაშამ იგი გადააყენა და მის ადგილზე ომარ ფაშა დანიშნა.

ამ დროს მოხდა ოსმალების წინააღმდეგ მებრძოლი ორი ქართველი მეთაურის სვიმონ მეფისა და ათაბაგ მანუჩარის ერთმანეთთან დაკავშირება. ეს კავშირი მანუჩარის სვიმონ I-ის ასულ ელენეზე დაქორწინებით განმტკიცდა. მათ დაახლოებას შაჰის კარზე დიდი კმაყოფილებით შეხვდნენ. ყიზილბაშების აზრით, ამის შემდეგ ირანის მდგომარეობა ამიერკავკასიაში მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდებოდა. სვიმონისა და მანუჩარის კავშირი გარკვეულ დრომდე საიდუმლოდ რჩებოდა.

ოსმალეთის სამცხეში აგრესია მხოლოდ ქართველებისა და შირვანელების დამოუკიდებლობას არ ემუქრებოდა. იგი კავკასიის სხვა ხალხებისთვისაც საშიში იყო. როგორც იბრაჰიმ ფეჩევი გადმოგვცემს, საშამხლოსა და დაღესტნის გამგებლებმა კავშირი დაამყარეს ქართველებთან, რათა ერთობლივად ებრძოლათ ოსმალების წინააღმდეგ. კავკასიაში ანტიოსმალურ კოალიციას სათავეში ჩაუდგა ირანის შაჰი, რომელმაც სამოკავშირეო ჯარის სარდლად იმამყული-ხანი დანიშნა. სტამბოლში ჯეროვნად შეაფასეს ამიერკავკასიაში შექმნილი მდგომარეობა და გადაწყვიტეს ჩრდილო კავკასიაზე გავლით გაეგზავნათ ლაშქარი, რომელიც დარუბანდსა და ბაქოში მდგომ ოსმალთა გარნიზონებს დაეხმარებოდა. ამავე დროს, თბილისის დასახმარებლად გაგზავნილი ოსმალთა ჯარი სვიმონ მეფემ მუხრანის ველზე დაამარცხა. ოსმალეთის ჯარის დარუბანდში მისვლამ 1583 წლის გაზაფხულზე, დიდი შეშფოთება გამოიწვია შაჰის კარზე. შაჰმა იმამყული-ხანის მეთაურობით 50 ათასიანი ჯარი გაგზავნა. ყიზილბაშმა სარდალმა მაშინვე ქართლისა და კახეთის მეფეებს წერილები გაუგზავნა და ისინი ლაშქრობაში მონაწილეობის მისაღებად მიიწვია. არ ჩანს, მივიდნენ თუ არა ქართველები ყიზილბაშთა დასახმარებლად.

ამგვარად, ოსმალების აღმოსავლეთ ამიერკავკასიაში ყოფნა დამყარებული იყო იარაღზე, რაც ადგილობრივ მოსახლეობაზე ყოველთვის ეფექტურად არ მოქმედებდა. სულთნის ბრძანებით, მანუჩარს დაევალა თბილისში 30 ათასი ღუკატის მიტანა. როცა მანუჩარი თბილისს მიუახლოვდა, მინადოს თქმით, მას სვიმონ მეფე შეხვდა და ხანმოკლე თათბირის შემდეგ, მანუჩარის თანმხლები ოსმალთა რაზმი ამოწყვიტეს, ხაზინა კი მიითვისეს.

ფერჰად ფაშამ განიზრახა მანუჩარის სამფლობელოებზე ეყარა ჯავრი, მაგრამ მანამდე აუცილებელი იყო თბილისის დაპარცხება. მან ამ რთული ამოცანის შესრულება დაავალა ქართველებთან და ყიზილბაშებთან ბრძოლებში გამოცდილ ჰასან ფაშას. მას ჩააბარა 40 ათასი ღუკატი და 15 ათასი რჩეული მებრძოლი გააყოლა. დმანისის ხეობაში მიმავალ ოსმალებს თავს დაესხა ქართველთა 500 კაციანი რაზმი, რომელთა შორის რამდენიმე ყიზილბაში ამირაც იყო. ქართველებმა არა მხოლოდ შეაჩერეს ოსმალთა წინსვლა, არამედ, დაამარცხეს კიდევ ისინი. ჯარის ნარჩენები, მისივე თქმით, მხოლოდ ჰასან ფაშას სიმტკიცემ იხსნა. გადარჩენილ ჯარს, მეორე დღეს მხოლოდ ყიზილბაშები დაესხნენ თავს, მაგრამ ჰასან ფაშამ ისინი დაამარცხა.

1584 წლის გაზაფხულზე ფერჰად ფაშამ მიიღო სულთნის ბრძანება ნახჭევანსა და თავრიზზე შეტევისათვის მომზადების შესახებ. იმავე დროს, სულთნის მითითების თანახმად, საჭირო იყო ქართველებისაგან შევიწროებული თბილისის დახმარება.

შაჰის კარს მხედველობიდან არ გამორჩენია ოსმალების სამხედრო სამზადისი და ნახჭევანის დასაცავად თავრიზის მახლობლად თავი მოუყარა 30 ათასამდე მებრძოლს. ყიზილბაშების სამზადისი ფერჰად ფაშას გეგმას არღვევდა. მან, ამის შესახებ, სასწრაფოდ აცნობა სულთანს და შემდგომ ბრძანებას დაელოდა. სულთანმა უკვე იცოდა, რომ სვიმონ მეფე და ათაბაგი მანუჩარი კვლავ ოსმალების წინააღმდეგ აღსდგნენ, სასტიკად ავიწროებდნენ თბილისის გარნიზონს და შაჰის დახმარებასაც აპირებდნენ. გაითვალისწინა რა ქართლისა და სამცხის პოზიცია, სულთანმა ფერჰად ფაშას უბრძანა, „გადასდოს ყველა საქმე და შეუდგეს დმანისზე და ლორეზე* გამავალი გზების მოწესრიგებას“. ასეთ ვითარებაში, ოსმალების შემდგომი მოქმედებისათვის თბილისს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა.

ფერჰად ფაშამ, ჯერ ლორეს ციხე აღადგინა, შიგ 7-8 ათასიანი გარნიზონი და 200 ქვემეხი ჩააყენა, ციხისთავად კი დანიშნა ბერძენი ალი ფაშა. სარდალმა მას დაავალა, ხელსაყრელ შემთხვევაში ლორედან 10 მილით დაშორებული შაითანყალა* გაემარებინა. თვითონ ფერჰად ფაშა მთელი ჯარით დმანისისაკენ წავიდა. ეს უმნიშვნელოვანესი ციხე-სიმაგრე ქართველების მიერ ნანგრევებად იყო ქცეული. ფერჰად ფაშამ ნაციხარის ადგილას, ახალი ციხე ააგო. ფერჰად ფაშამ დმანისიდან 20 ათასი რჩეული და საუკეთესოდ შეიარაღებული მებრძოლით, თბილისის დასახმარებლად რიდვან ფაშა გაგზავნა. იგი ერთ დღეში თბილისში მივიდა და გარნიზონს საჭირო დახმარება აღმოუჩინა. მაშინ, როცა რიდვან ფაშა თბილისთან იდგა, მის ბანაკში სვიმონ მეფის გადამტყერებული ძმა დაუდ-ხანი მივიდა და ოსმალებს სამსახური შესთავაზა. თბილისის საქმეების

მოგვარების შემდეგ, რიდვან ფაშა დმანისში გაბრუნდა და დაუდ-ხანი თან წაიყვანა. სვიმონ მეფე, მსტოვრების საშუალებით, თვალყურს ადევნებდა ოსმალთა ჯარის მოძრაობას. რიდვან ფაშას ბანაკში შეპარული სვიმონ მეფის მსტოვრები დაუდ-ხანს დაურწმუნებია, რომ ოსმალთა ჯარი მცირე იყო. სვიმონ მეფეს დაუთ-ხანის მოტაცება განუზრახავს. მსტოვრების მიერ სვიმონ მეფესთან მიტანილი ცნობა რიდვან ფაშას ჯარის რაოდენობის შესახებ, სწორი არ იყო. სინამდვილეში მას ბევრად მეტი ჯარი ჰყავდა. მიუხედავად ამისა, რიდვან ფაშას ქართველების შიში ჰქონდა და ფერჰად ფაშას დამატებით კიდევ 10 ათასი კაცი სთხოვა. ყალბი ინფორმაციით წაქეზებული სვიმონ მეფე მანუჩართან და სხვა ოთხ ქართველ დიდებულთან ერთად, 4 ათასი მებრძოლით ოსმალებს დაუხვდა. თავდაპირველად ქართველების წინააღმდეგ 6 ათასი ოსმალო იდგა, მაგრამ ბრძოლა გაჩაღდა თუ არა, ბორცვის უკან ჩასაფრებული ოსმალთა მთავარი ძალა თავს დაატყდა ქართველებს. სვიმონ მეფეს ცხენი მოუკლეს, მაგრამ იგი საკუთარმა სიმაძაცემ იხსნა. ქართველები სრული განადგურებისაგან ფერჰად ფაშას მიერ რიდვან ფაშას დასახმარებლად გაგზავნილი 10 ათასიანი ჯარის გამოჩენამ იხსნა. ოსმალებმა ისინი ქართველთა დამხმარე ჯარად მიიჩნიეს და დაიბნენ. ამით ისარგებლეს ქართველებმა და ბრძოლის ველს გაეცალნენ. რიდვან ფაშამ ფერჰად ფაშას ბანაკში საკმაოდ დიდი ნადავლი მიიტანა, მაგრამ ყველაზე მნიშვნელოვანი მის მიერ მიყვანილი დაუდ-ხანი იყო. დაუდ-ხანის ოსმალთა ბანაკში მისვლა საინტერესოდ აღწერა ერთმა ოსმალურმა წყარომ. იქ ნათქვამია: დაუდ-ხანი „თავისი ხუთი ბეგისა და მისი ერთი მამაცი შვილის თანხლებით მის აღმატებულება სარდალ ფერჰად-ფაშასთან მოვიდა. აქ მას სთხოვა, რომ მომეცით საშუალება მივალწიო ბედნიერების ზღურბლს (სტამბოლს), რადგანაც საქართველოს გასაღები მე ვარ და მაღალი ღმერთის წყალობით მისი ალება და დაპყრობა ჩემით შეიძლება“.

ფერჰად ფაშამ გაითვალისწინა საქართველოში შექმნილი მდგომარეობა და მიზანშეწონილად ჩათვალა დაუდ-ხანი სწრაფად გაეგზავნა სულთნის კარზე. დაუდ-ხანი 20 კაციანი ამალით სტამბოლში მივიდა და სულთანს თბილისის ბეგლარბეგობა სთხოვა. სამაგიეროდ, იგი სულთანს დაჰპირდა, რომ დარწმუნების, მოტყუების ან ძალის გამოყენების გზით, ქართველებს სულთნის ქვეშევრდომებად გახდიდა. დაუდ-ხანმა ერთგულების დამტკიცების მიზნით, სტამბოლში თავისი ვაჟი დატოვა. მან სულთანს გააცნო, აგრეთვე, სეფიანთა სახელმწიფოს სავალალო მდგომარეობა და თავრიზზე შეტევა ურჩია.

სულთანს აწყობდა დაუდ-ხანის სვიმონ მეფესთან დაპირისპირება, ამიტომ მისი ყველა თხოვნა შეიწყნარა. მის შვილსა და ამაღას საპატოო ხალათები, თვით დაუდ-ხანს მარაშის ბეგლარბეგობა და ოსმალების მიერ ქართლში დაპყრობილად სვიმონის სამფლობელოებიც ებოძა.

დაუდ-ხანის სვიმონთან დაპირისპირებით სულთანს საქართველოში ანტიოსმალური ძალების გათიშვას ფიქრობდა. მისი ვარაუდით დაუდ-ხანსაც გამოუჩნდებოდა მომხრეები, მაგრამ განმეორდა ადრინდელი მდგომარეობა: დაუდ-ხანმა ვერც შაჰს გაუმართლა და ვერც სულთანს. მან დასაყრდენი ვერ ჰპოვა ქართლის თავად-აზნაურობაში. ოსმალების მხარეს მისმა გადასვლამ, ქართლში

სახალხო მოძრაობა კი არ შეასუსტა, არამედ მოხდა თვით დაუდ-ხანის იზოლაცია.

ძნელია იმის თქმა, გაიზიარა თუ არა სულთანმა დაუდ-ხანის რჩევა, ოსმალებს თავრიზისთვის შეეცაათ. ერთი რამ ცხადია, რომ ოსმალებმა ლაშქრობის მიმართულება შეცვალეს. 10 აპრილს ოსმალთა ლაშქარი დიდვაზირის** , ოსმან ფაშას მეთაურობით, არზრუმისა და ერევნის გავლით თავრიზისკენ წავიდა. იმავე დროს, საქართველოს სამხრეთ საზღვრებთან მდგომ ჯარს ებრძანა, დაეწყო შეტევა საქართველოზე. მეთაურები იყვნენ ლორეს ბეგლარბეგი ჰასან ფაშა და არზრუმის ბეგლარბეგი ალი ფაშა. მათთან ერთად იყო დაუდ-ხანი, რომელიც უმაღლესი მრჩველის მოვალეობას ასრულებდა.

საერთო შეტევისათვის სამზადისისას, ოსმალებმა დაიწყეს უმთავრესი სტრატეგიული პუნქტების გამაგრება, მათი სურსათ-სანოვაგითა და სამხედრო საჭურვლით მომარაგება. ოსმალები გორის ციხის გამაგრებას განსაკუთრებით ცდილობდნენ. გორის ციხეში მოიყარა თავი ოსმალეთის კავკასიის ჯარის ძირითადმა ძალებმა.

ქართველთა წარმატებული მოქმედება დიდ დაბრკოლებას უქმნიდა საქართველოს გარეთ დაბანაკებულ ოსმალთა ჯარებს. ეს გარემოება აიძულებდა მათ მოლაპარაკება დაეწყოთ ქართველებთან და ყიზილბაშებთან. ჰასან-კალაში მთავარსარდალმა მიიღო ირანის შაჰისა და ქართლის მეფის ელჩები, რომლებსაც სამშვიდობო მოლაპარაკების გამართვა ევალებოდათ.

მოლაპარაკების დროს თავს იჩენს ერთი განსაკუთრებით საინტერესო მომენტი: ირანისა და საქართველოს დელეგაციები მოლაპარაკებას ცალ-ცალკე, მაგრამ ერთმანეთთან შეთანხმებულად აწარმოებდნენ. ქართლის სამეფოს ელჩობას სათავეში ედგა „მაღალი თანამდებობის საეკლესიო პირი“, რომელმაც ოსმან ფაშას აცნობა ქართველი მეფე-მთავრების სურვილი „მშვიდობისა და კეთილმეზობლობის“ შესახებ. სულთნის კარი გაჭიანურებული ომის დასრულების მომხრე იყო და ოსმან ფაშას თვითონაც სურვილი გამოუთქვამს საომარი მოქმედების შეწყვეტის შესახებ. იგი არა მარტო ქართველების მოთხოვნათა დაკმაყოფილების, არამედ მისი ყველა მტრისაგან დაცვის იმედსაც იძლეოდა. ოსმან ფაშამ, იმის გარანტიად, რომ ქართველები ოსმალებთან ურთიერთობაში მშვიდობასა და კეთილმეზობლობას დაიცავდნენ, სვიმონ მეფეს ორი ვაჟის სულთნის კარზე მძევლად გაგზავნა მოსთხოვა.

მოვლენების შემდგომი განვითარებიდან ირკვევა, რომ საზავო მოლაპარაკება, როგორც ირანელებთან ისე ქართველებთან, უშედეგოდ დამთავრდა და საომარი მოქმედება განახლდა. ოსმალებმა თავრიზის მიმართულებით დაიწყეს შეტევა, მაგრამ ყიზილბაშებისა და ქართველთა წინააღმდეგობას წააწყდნენ და დიდი დანაკლისი განიცადეს. მიუხედავად ამისა, 1585 წლის სექტემბერში ოსმალებმა თავრიზი მაინც აიღეს. ამის შემდეგ ყიზილბაშები, მართალია, ბრძოლას განაგრძობდნენ, მაგრამ მათი როლი კავკასიის ფრონტზე უაღრესად შესუსტდა. ამ გარემოებამ ოსმალების ქართლ-კახეთის მიმართ გააქტიურება გამოიწვია.

სვიმონ მეფე ერთადერთი იყო, ოსმალების წინაშე ქედი რომ არ მოიხარა. ოსმალების მიერ თავრიზის აღების მიუხედავად, სვიმონ მეფე 1585 წ. თავს დაესხა ლორეს და ეს უმნიშვნელოვანესი სტრატეგიული პუნქტი დაიპყრო. ამავე დროს, ქართველები თავს დაესხნენ თბილისს, გორს, ყარსს და ოსმალების მიერ დაპყრობილ სხვა მნიშვნელოვან ციხე-ქალაქებს და ისე შეავიწროვეს ისინი, რომ ოსმალო ჯარისკაცებმა დეზერტირობა დაიწყეს და ვინც ახერხებდა, არზრუმში გარბოდა. ეს ცნობები ერთხელ კიდევ ადასტურებენ სვიმონ მეფისა და ქართველების ქედმოუხრელობას, ირანზე ოსმალების წარმატებული შეტევის შედეგსაც.

ითქვამს, რომ სვიმონ მეფე, მანუჩარ ათაბაგი და შაჰი დაინტერესებულნი იყვნენ ოსმალეთთან ზავის დადებით, მაგრამ ქართველები და სპარსელები საზავო მოლაპარაკების მიმართ სხვადასხვაგვარ დამოკიდებულებას იჩენდნენ.

ირანი და ოსმალეთი მოლაპარაკების დროს საქართველოს საკითხის იგნორირებას ახდენდა, ამიტომ ქართველებმა ისარგებლეს დროებითი სიმშვიდით და სვიმონ მეფემ მტერს ახალი დარტყმა მიაყენა. 1586 წლის დასასრულს მან თბილისი აიღო, სვიმონმა ხელთ იგდო მრავალი ზარბაზანი, დაანგრევინა ოსმალების მიერ თბილისში დაარსებული ზარბაზნების ჩამოსასხმელი ქარხანა, ოსტატები კი შაჰს გაუგზავნა.

განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს 1587 წლის 22 იანვრის ინფორმაცია სტამბოლიდან. მასში, სვიმონ მეფის მიერ თბილისთან მოპოვებული გამარჯვების აღნიშვნასთან ერთად ნათქვამია, რომ სტამბოლში „მივიდნენ თბილისიდან გაქცეულნი, რომლებიც ჰყვებოდნენ, თუ რა დღე აყარა თურქებს ქართველების მეფე სვიმონმა. სვიმონთან მოსკოვიდან მოვიდა 6 ათასი კარაბინერი. მას გადაუკეცია უღელტეხილები და ციხე-სიმაგრეში გამოკეტილი ომარ ფაშა ძნელ მდგომარეობაში აღმოჩნდა, რადგან ყველა გზა დახშული ჰქონდა“.

სვიმონ მეფისათვის გასაგები იყო, რომ თავისი სამეფოს საკითხი თვითონვე უნდა მოეგვარებინა. ძალიან საინტერესოდ გადმოგვცემს ისქანდრ მუნში სვიმონ მეფის მდგომარეობას ოსმალეთთან ზავის დადების წინ: სვიმონ მეფე მუდამ შეუპოვრად ებრძოდა ოსმალებს, – წერდა ის – მაგრამ საბოლოოდ შეაფასა თავისი მოკავშირე ირანის მდგომარეობა და დარწმუნდა, რომ მისგან დახმარების იმედი აღარ უნდა ჰქონოდა. დამოუკიდებლად ბრძოლა კი უკვე მის ძალებს აღემატებოდა.

სულთანმა სვიმონ მეფეს უსაყვედურა, რომ მას ხელშეკრულება ჯერ არ დაემტკიცებინა და ქართლის მეფე ფერჰად ფაშასთვის მიცემულ პირობას უკვე არღვევდა. ამის შესახებ საქართველოს მესაზღვრე ბეგლარბეგები წერილობით აცნობებდნენ სულთანს.

სვიმონ მეფემ საზავო პირობები ჯერ ფერჰად ფაშასთან შეათანხმა, რაც ფაქტიურად, ზავის დადებას ნიშნავდა. შემდეგ ელჩები სტამბოლში გაგზავნა. ელჩობას მეთაურობდნენ: მეფის ძმა ვახუშტანგი, მისი ერთი ნათესავი და სიაუმ სააკაძე, გიორგი სააკაძის მამა. ელჩები სტამბოლში ღირსეულად მიიღეს. როგორც „ქართლის მბრძანებლისადმი გაცემული უაგვუსტოესი

ხელშეკრულებიდან“ ჩანს, სულთანი მურად III ფრიად უწონებდა სვიმონ მეფეს ოსმალეთთან ზავის დადებას: „ჩემს საბედნიერო სამეფო ტახტს ყოველმხრივი მორჩილება და გამგონობა გამოუცხადე, მისი მოხარჯეობა ბედნიერების წყაროდ მიიჩნიე და ზემოხსენებულ სარდალს შენი წლიური ხარაჯა გამოუგზავნე და ამრიგად ერთგულად და გულწრფელად მიენდვე და შემოაფარე თავი ჩემს უზენაეს კარს“.

საზავო ხელშეკრულების თანახმად, ოსმალეთი რჯულის შეუცვლელად სცნობდა სვიმონს ქართლის მეფედ და აღიარებდა მის მემკვიდრეობით უფლებას. იგი დამოუკიდებელი უნდა ყოფილიყო შინაგან მმართველობაში.

ქართლის სამეფოსა და ოსმალეთის იმპერიას შორი საზავო ხელშეკრულება არსებული მდგომარეობის მიხედვით დაიდო. ქართლის სამეფო ორად გაიყო. ის ციხე-ქალაქები, რომლებიც ოსმალებს დაპყრობილი ჰქონდათ, მათ ხელში დარჩა. დანარჩენ ტერიტორიაზე სვიმონ მეფის ხელისუფლება ვრცელდებოდა. ხელისმომწერი მხარეები საზავო ხელშეკრულების სხვადასხვაგვარ ინტერპრეტაციას ახდენდნენ. ტერიტორიული ზონები ხელშეკრულებაში მტკიცედ დადგენილი არ იყო. ძნელი იყო იმის გარკვევა, ვის ეკუთვნოდა ოსმალების მიერ დაკავებული ციხე-სიმაგრეების ირგვლივ მდებარე სოფლები და სახნავ-სათესი მიწები. სვიმონ მეფეს ეს უკანასკნელნი თავის საკუთრებად მიაჩნდა და იქიდან გარკვეულ გადასახადს – „უშურს“ იღებდა, რითაც ოსმალებს ადგილობრივი სურსათით გამოკვების საშუალებას უსპობდა და მძიმე მდგომარეობაში აყენებდა. მურად III შემფოთებას გამოთქვამდა იმის გამოც, რომ ქართველები თავისუფლად გადაადგილების საშუალებას არ აძლევდნენ „ციხეებში მიმავალ-მომავალ მის ჯარისკაცებს, სურსათისა და ხაზინის დამტარებლებსა და გამვლელ-გამომვლელებს“. ქართველების გაგებით, თუ ციხეები ოსმალებს ეკუთვნოდათ, გზები ქართველებისა იყო. ასეთ ვითარებაში, რა თქმა უნდა, მშვიდობა დიდი ხნით ვერ დამყარდებოდა. მართალია, „უავგუსტოეს ხელშეკრულებაში“ მურად III სვიმონ მეფეს დაბეჯითებით სთხოვდა, რომ ოსმალეთის ადმინისტრაციასთან რაიმე გაუგებრობის შემთხვევაში, დაუყოვნებლივ ეცნობებინა სტამბოლში და დამნაშავენი დაუყოვნებლივ დაისჯებოდნენ, მაგრამ სინამდვილეში ფარული და ზოგჯერ დაუფარავი ლოკალური ბრძოლები განუწყვეტლივ მიმდინარეობდა.

1587 წელს მოსკოვის ელჩები კახეთში ჩამოვიდნენ და 26 აგვისტოს მეფე ალექსანდრეს წარუდგინეს. მოლაპარაკება ერთ თვეს გაგრძელდა. 28 სექტემბერს ხელშეკრულება გაფორმდა. ალექსანდრე II-მ თავის შვილებთან და დიდებულებთან ერთად, რუსეთის მეფის ხელდებულების ფიცი მიიღო. კახეთის მეფემ პირობა დადო, რომ სამუდამოდ რუსეთის ერთგული იქნებოდა და მფარველის მიმართ მტრულ მოქმედებას არასოდეს მიმართავდა. უფრო მეტიც, ალექსანდრე მეფეს თავის მემკვიდრეებთან ერთად, მოსკოვის სახელმწიფოს ყველა მტრის წინააღმდეგ უნდა ებრძოლა. ასეთ შემთხვევაში, იგი თავისი ჯარით ასტრახანისა და თერგის ვოევოდებს შეუერთდებოდა. კახეთის სამეფოს ყოველწლიური გადასახადის გადახდა დაეკისრა. თავის მხრივ, მეფე თვედორე ვალდებულებას იღებდა კახეთის სამეფო ყველა მტრისაგან დაეცვა. კახეთის

სამეფოს დაცვა თერგისა და ასტრახანის ვოევოდებს (სამხედრო მეთაურებს) დაევალოთ. „ხოლო შამხალის წინააღმდეგ გავაგზავნო ჩემი ლაშქარი და ჩვენი სახელმწიფოდან შენს ქვეყნამდე მიმავალი გზა გავწმინდო,“ – წერდა რუსთა მეფე.

ქართველი პოლიტიკოსების აზრით, საქართველო-რუსეთის დამაკავშირებელ საშამხლოს გზაზე გარკვეული წესრიგი მაშინ დამყარდებოდა, როცა იქ რუსეთის ჯარი ჩადგებოდა. ღონელი კაზაკები, რომლებიც ქართველ და რუს ელჩებს აცილებდნენ ხოლმე, თერგზე შედიოდნენ და საშამხლოს, ყირიმის სახანოს, ოსმალეთის იმპერიასა და ამ უკანასკნელის ყველა მოკავშირეს დიდ საზრუნავს უჩენდნენ. კაზაკების თარეშით, განსაკუთრებით შემოფოთებული იყო ოსმალეთი, რადგან ჩრდილო კავკასიის გზით (ყირიმი-დარუბანდი) სარგებლობა, ფაქტიურად, შეუძლებელი გახდა. დაზარალებულნი ჩიოდნენ მოსკოვის მეფესთან, რათა მას კაზაკების „თვითნებობა“ აღეკვეთა. მაგრამ ოსმალეთი, ყირიმის სახანო და საშამხლო ყოველთვის ერთსა და იმავე პასუხს იღებდნენ: თერგზე გაქცეული ქურდი კაზაკები ხელმწიფის ნებართვის გარეშე ცხოვრობენო.

ცნობილი არ არის, კაზაკებს გარკვეული გეგმა ჰქონდათ თუ არა, ან მათ მოქმედებას ვინმეს საიდუმლო ხელი წარმართავდა თუ არა, როცა ოსმალეთსა და მის მოკავშირეებს ებრძოდნენ. ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა არსებული წყაროების საფუძველზე, შეუძლებელია. ცხადია, მათი მოქმედება მხოლოდ სტიქიური და ნადავლის მოპოვების სურვილით განპირობებული არ იყო. სავარაუდოა, რომ კაზაკებსა და სვიმონ მეფეს შორის კავშირი თუ არა, გარკვეული კონტაქტები მაინც არსებობდა. კაზაკები ჩრდილო კავკასიის გზებს უკეტავდნენ ამიერკავკასიისაკენ მიმავალ ოსმალებს. ამდენად, ისინი საქართველოს დაცვასაც ხელს უწყობდნენ და, ერთხანს, სვიმონ მეფის დახმარებაც სცადეს (გავიხსენოთ თბილისიდან ლტოლვილი ოსმალების მიერ სტამბოლში ჩატანილი ამბავი, სვიმონ მეფეს რუსთა 6 ათასიანი ჯარი ეხმარებაო). ამაზე მიუთითებს, აგრეთვე, რუსი ელჩის სემიონ ზვენიგოროდსკის ერთი ცნობა, რომელიც 1586 წელს განეკუთვნება. მასში ნათქვამია, რომ თერგის თავისუფალი კაზაკები მცირე ხნით სვიმონ მეფესთან მივიდნენ, მაგრამ ქართლის მეფემ ისინი სამ წელიწადნახევარს თავისთან გააჩერა და უკან დაბრუნების საშუალებას არ აძლევდაო.

მაშასადამე, კაზაკები სვიმონ მეფესთან მივიდნენ 1586 წელს და თბილისიდან გაქცეულ ოსმალებს სტამბოლში ეს ამბავი უნდა ჩაეტანათ. რა თქმა უნდა, სტამბოლში ჩატანილ ცნობაში უზუსტობებია: ჯერ ერთი, დაუჯერებელია, რომ საქართველოში 6 ათასი კაზაკი გადმოსულიყო. იმ პირობებში 600 კაცის გადმოსვლაც კი დიდი ამბავი იქნებოდა; და მეორეც, – საეჭვოა, კაზაკები საქართველოში მეფე თევდორეს გამოეგზვნა. როგორც რუსი ელჩების ცნობებიდან ირკვევა, მოსკოვში საერთოდ არაფერი იცოდნენ ქართლის სამეფოში კაზაკების ყოფნაზე და რუსმა ელჩებმა მხოლოდ კახეთში შეიტყვეს ამის თაობაზე. სვიმონ მეფისათვის კაზაკთა რაზმს იმდენად პრაქტიკული მნიშვნელობა არ ჰქონდა, რამდენადაც პოლიტიკური. მას კაზაკთა რაზმი

პროპაგანდისათვის სჭირდებოდა: ქვეყანა გაიგებს (და მართლაც გაიგეს) სვიმონ მეფეს რუსთ ხელმწიფე ეხმარებაო. ამავე მიზნით სთხოვდა ალექსანდრე კახთა მეფე მოსკოველ ელჩებს კაზაკები კახეთში დაეტოვებინათ. ამ მომენტს მაშინდელ კავკასიაში მიმდინარე პოლიტიკურ ამბებში დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. რუსეთთან ურთიერთობის გართულებას ოსმალები და მისი მოკავშირეები ერიდებოდნენ.

ქართლიდან კახეთში გადასული კაზაკები ალექსანდრე მეფემ საშამხლოს საზღვარზე ციხეებში ჩააყენა. ალბათ, ამ ღონისძიებას გარკვეული ეფექტი ჰქონდა, რადგან კახეთის მეფეს შემდეგ ზაფხულს კაზაკების ისევ იმ ციხეებში დაბრუნება სურდა, მაგრამ როგორც მაშინდელი დიპლომატიური ურთიერთობიდან ჩანს, მოსკოვის მთავრობა ხალისით არ ეკიდებოდა კახეთის მეფის ამგვარ მოთხოვნებს.

კახეთის სამეფოს მიერ რუსეთთან ურთიერთობის დამყარება უაღრესად მნიშვნელოვანი ფაქტი იყო მთელი კავკასიისა და ახლო აღმოსავლეთის მასშტაბით. გასაგები უნდა გამხდარიყო, რომ ამიერიდან ის, ვისაც მოსკოვის სახელმწიფოსთან ურთიერთობის გართულება არ სურდა, კახეთის სამეფოს მიმართ მტრულ აქციებს უნდა მორიდებოდა. ოსმალეთის მესვეურები, ალბათ, ბევრს წუხდნენ იმ შეცდომაზე, რაც კახეთისადმი მათ პოზიციაში გამოხატა და რამაც იქ რუსეთის გავლენა გააძლიერა. სულთნის კარისათვის გასაგები იყო, რომ თუ იგი დროულად არ გადაწყვეტდა ქართლის საკითხს, შეიძლებოდა იქაც ანალოგიური მდგომარეობა გამეორებულიყო. საგულისხმოა, რომ მოსკოველ ელჩებს – როდიონ ბირკინს, პეტრე პივოვს და სტეფანე პოლუხანოვს პირდაპირი მითითება ჰქონდათ, რომ თუ ალექსანდრე მეფის სიძე ან ძმა ხელმწიფისაგან მფარველობის სურვილს გამოთქვამდა, ელჩებს ისინი უნდა წაეხალისებინათ, მათ მოსკოვში თავიანთი ელჩები გაეგზავნათ, მფარველობა ეთხოვათ და რუსთა ხელმწიფე მათ თხოვნას შეიწყნარებდა.

მოსკოვის მთავრობას მხედველობაში ჰყავდა სვიმონ მეფე, რომელიც ალექსანდრე II-ის სიძე, მისი ღის ქმარი იყო, ან მეფის ძმა უფლისწული იესე. ხელმწიფე მხოლოდ იმ პირობით დააკმაყოფილებდა ერთის ან მეორის სურვილს, თუ მფარველობის თხოვნის პერიოდისათვის ისინი ალექსანდრე მეფესთან კარგ ურთიერთობაში იქნებოდნენ.

სვიმონ მეფე რეალისტური პოლიტიკოსი იყო. მან იცოდა, რომ არსებული მდგომარეობის მიხედვით, ქართლის სამეფოსა და მოსკოვის სახელმწიფოს შორის ხელშეკრულება ვერ დაიდებოდა. სვიმონი მიესალმებოდა რუსთა ჯარის ქართლში შემოსვლას, მაგრამ საღი აზრი უკარნახებდა, რომ რუსეთიდან ამგვარი დახმარების მიღება ვერ მოხერხდებოდა. ქართლის სამეფო საომარ მდგომარეობაში იყო ოსმალეთის იმპერიასთან და სვიმონს კარგად ესმოდა, რომ რუსეთის მიერ მფარველობის სიტყვიერად გამოცხადებას ფასი არ ექნებოდა: ეს გამოიწვევდა ოსმალეთის მხრიდან ომის კიდევ უფრო გააქტიურებას. დადებითად არც შაჰის კარი შეხვდებოდა სვიმონ მეფის ასეთ ნაბიჯს. ალბათ, რუსეთის მთავრობაც ითვალისწინებდა ამ მდგომარეობას, მაგრამ იგი ისეთნაირად აწყობდა საქმეს, ვითომც მოსკოვში სვიმონთან დაახლოებაზე არც ფიქრობდნენ.

ქართლიდან ელჩები მოსკოვში თუ ჩავიდოდნენ და რაიმე გარიგება მაინც მოხდებოდა, რუსეთის ხელმწიფეს თავის გამართლების საშუალება ყოველთვის ექნებოდა: ქართველებმა თვითონ გვთხოვეს და ჩვენც „ქრისტიანობის სიყვარულის გამო“ ვცდილობთ რითიმე დავეხმაროთო, მაგრამ სინამდვილეში ეს „დახმარება“ სვიმონ მეფეს თავისი ქვეყნის დაცვის საქმეს ვერ გაუადვილებდა. რუსეთი ოსმალეთის წინააღმდეგ ომს არავითარ შემთხვევაში არ დაიწყებდა.

სვიმონ მეფე ითვალისწინებდა რა საერთაშორისო ვითარებას და იმასაც, ვის როგორი ურთიერთობა ჰქონდა ოსმალეთთან და შესაბამისად, დახმარების მიღება საიდან უფრო მოსალოდნელი იყო, უმჯობესად ჩათვალა დასავლეთ ევროპისათვის მიემართა. ამ მიზნით, მან 1587 წელს რომის პაპსა და ესპანეთის მეფესთან დახმარების სათხოვნელად დესპანები გაგზავნა. სვიმონის ერთ-ერთი დიდებული იერუსალიმზე გავლით რომის პაპთან უნდა წასულიყო, ხოლო ესპანეთის მეფესთან, კი კონსტანტინოპოლზე გავლით, ვინმე სომეხი ვაჭარი ალექსანდრე კონსტანტინოპოლის გზით, რომელსაც „ექვსი შეკვრა ქართული აბრეშუმი“ მიჰქონდა მეფისათვის მისართმევად. ქართველმა დიდებულმა ადრესატამდე ვერ მიაღწია. ის ოსმალებმა შეიპყრეს პაპისათვის განკუთვნილი წერილებითა და საჩუქრებით. მეორე ელჩის, ალექსანდრეს მისია, უფრო წარმატებული იყო, იგი რომში მივიდა. რადგან მას რომიდან უკან, საქართველოში დაბრუნება ჰქონდა განზრახული, იგი ესპანეთის მეფის ელჩს გრაფ დე ოლივარესს შეხვდა და მას გაანდო სვიმონის წინადადებები. კერძოდ, ქართლის მეფე მზად იყო პაპისა და ესპანეთის მეფის ვასალი გამხდარიყო, მაგრამ ამავე დროს, ყოველთვის ირანის ერთგულ მოკავშირედ დარჩენილიყო. სვიმონ მეფე ინიციატივით გამოდიოდა, ესპანეთს კავშირი დაემყარებინა სამივე ქართულ სამეფოსთან. ძნელია იმის დადგენა, სვიმონ I, იმერეთისა და კახეთის მეფეებთან შეთანხმებით გამოდიოდა ასეთი ინიციატივით, თუ ეს ყველაფერი ქართველ მეფეთა შორის მისი პირველობის დემონსტრირება იყო. სვიმონ მეფეს რომ პირველობის პრეტენზია მართლაც ჰქონდა, კარგად გამოჩნდა 1588 წელს იმერეთის სამეფოს დაპყრობის მის წარუმატებელ მცდელობაში.

სვიმონ მეფის წერილში ჩამოყალიბებულმა წინადადებებმა გამოცდილი ესპანელი დიპლომატი გრაფი დე ოლივარესი (დონ ენრიკე დე გუსმანი), აღმოსავლეთში მოკავშირის შეძენის შესაძლებლობით, მართლაც დააინტერესა. ოსმალეთის იმპერია ხიფათს უქმნიდა პორტუგალიელთა (პორტუგალია ამ დროს ესპანეთის სამეფოს შემადგენლობაში შედიოდა) დასახლებებს აღმოსავლეთ აფრიკასა და ჰორმუზზე. გრაფმა დე ოლივარესმა 1588 წლის 5 თებერვალს თავის მეფეს, ფილიპე II-ს მისწერა: „მე მგონია შევძლებ დავარწმუნო პაპი, რაც შეიძლება მალე დადოს კავშირი ქრისტიანულ (ქართველ – ე.მ.) მეფეებთან, რათა ისინი გაერთიანდნენ თურქეთის წინააღმდეგ იმ (ე. ი. კაკასიის, ე. მ.) მხრიდან; რომ აქედან გამოდის ასევე კავშირი სპარსეთთანაც, რომელსაც მხარს ვუჭერდით აქამდეც; რომ ყოველივე ეს უკეთ რომ გაკეთდეს, საჭიროა გაიგზავნოს კაცი იმ დესპანთან ერთად ან მისი წასვლის შემდეგ, რათა დამყარდეს კავშირი სვიმონთან, ალექსანდრესთან და ბაშიაჩუკთან* თურქების წინააღმდეგ და ასევე, რათა თქვენმა უდიდებულესობამ გაგზავნოს

კაცი ამავე მიზნით თავის დისშვილთან, პოლონეთის მეფესთან და მოსკოვის მეფესთან, რათა ისინი შეუერთდნენ მათ და შექმნან დიდი ძალა თურქეთის წინააღმდეგ; ასევე, გაიგზავნოს მისიონერები, როგორც სიმონი იოთხოვს, რათა მათ ხალხს ასწავლონ ქრისტიანული სულისკვეთებით“.

გრაფმა დე ოლივარესმა თავისი მოსაზრება აღმოსავლეთში მოკავშირის შეძენის შესაძლებლობაზე, გააცნო კარდინალ სანკტა სევერინას და ისინი იმ დასკვნამდე მივიდნენ, რომ კარგი იქნებოდა სვიმონ მეფესთან ორი დესპანი გაეგზავნათ, – ერთი კონსტანტინოპოლზე გავლით, მეორე პოლონეთისა და მოსკოვის გავლით, რომელიც იქაურ მეფეებსაც მოელაპარაკებოდა. ოლივარესმა აუდიენციის დროს პაპი მართლაც დაარწმუნა, რომ აუცილებელი იყო სვიმონ მეფის მხარდაჭერა. ამის შემდეგ, მან თავისი მოსაზრებანი წერილობით ჩამოაყალიბა და თავის მეფეს გაუგზავნა. მაგრამ პაპსა და ესპანეთის სამეფო კარს საქართველოს დასახმარებლად ან მასთან დიპლომატიური ურთიერთობის დასამყარებლად ქმედითი ნაბიჯი არ გადაუდგამთ.

სვიმონ მეფე ოსმალეთის უზარმაზარ იმპერიასთან პირისპირ კვლავ მარტო რჩებოდა. ოსმალებს გაცნობიერებული ჰქონდათ, როგორ სერიოზულ როლს თამაშობდა ქართლის სამეფო ირან-ოსმალეთის ომში, ამიტომ მასთან მორიგება გადაწყვიტეს. 1588 წელს ქართლის სამეფოსა და ოსმალეთის იმპერიას შორის ზავი დაიდო.

ქართლის სამეფოს ომიდან გამოსვლამ, ირანის დამარცხება დააჩქარა. ირანი ოსმალეთთან ომში რუსეთის გამოყენებას შეეცადა. ჯერ კიდევ 1587 წელს მოსკოვში ირანის შაჰის – მოჰამედ ჰოდაბანდას ელჩი ანდი-ბეგი ჩავიდა, რომელიც დახმარების სანაცვლოდ ოსმალების მიერ დაპყრობილ ბაქოსა და დარუბანდს სთავაზობდა. რუსეთი ასეთი ეკონომიკური და სტრატეგიული მნიშვნელობის პუნქტების ხელში ჩაგდების პერსპექტივის მიმართ გულგრილი ვერ დარჩებოდა. 1588 წელს მოსკოვის მთავრობამ გადაწყვიტა თერგისა და ასტრახანის ჯარები ირანის დასახმარებლად გაეგზავნა, სამაგიეროდ ყიზილბაშები, ბაქოსა და დარუბანდს, განთავისუფლებისთანავე, რუსეთს გადასცემდნენ. მოსკოვის მთავრობამ თავისი ელჩი, ასეთი პირობით, ირანში გააგზავნა, მაგრამ ირანში მომხდარმა სასახლის კარის გადატრიალებამ და შაჰ აბასის გამეფებამ, მოლაპარაკება ჩაშლა.

მოსკოვის მეფის მფარველობაში კახეთის სამეფოს შესვლამ და საშამხლო-დაღესტნის ხელყოფისაგან მის დასაცავად ჩრდილო კავკასიაში სიმაგრეების ჩადგმის ცდამ ირანი შეაშფოთა. აღმოსავლეთ საქართველოს სამეფოები შაჰს თვის ვასალებად მიაჩნდა. შაჰის კარისათვის, განსაკუთრებით მიუღებელი იყო კახეთ-რუსეთის კავშირის შეკვრა და მათი ერთობლივი ბრძოლა შამხლის წინააღმდეგ. რუსეთი თუ საშამხლოს დაიპყრობდა, მაშინ ის უშუალოდ დაამყარებდა კავშირს აღმოსავლეთ საქართველოსთან, მაგრამ ირანი, ჯერ-ჯერობით ამას ვერ გააპროტესტებდა, ვიდრე მისი ყველაზე საშიში მტერი ოსმალეთი იყო.

ოსმალეთი ავსტრიასთან ომისათვის ემზადებოდა და ირანს ზავი შესთავაზა. შაჰ აბასი ზავის დადებას არ ჩქარობდა და ცდილობდა რუსეთთან და ოსმალეთთან მოლაპარაკება, ორივე მათგანზე ზეწოლისათვის გამოეყენებინა. რუსეთი ირან-ოსმალეთის დაზავების წინააღმდეგი იყო. ირან-ოსმალეთს შორის არსებული წინააღმდეგობა რუსეთს კავკასიაში წინსვლაში ხელს უწყობდა... თავის მხრივ, ოსმალეთი, ცდილობდა არ დადებულყო ხელშეკრულება ირანსა და რუსეთს შორის, რადგან მათი შეთანხმება, თავისი არსით, ანტიოსმალური იქნებოდა. ასეთი რამის დაშვება ოსმალეთის დიპლომატიას არ შეეძლო და შაჰს ზოგიერთი დაპყრობილი ტერიტორიის დაბრუნებას შეპირდა. შაჰ აბასმა, სხვადასხვა საგარეო ფაქტორის გათვალისწინებით, გადაწყვიტა რუსეთთან დიპლომატიური ურთიერთობა გაეგრძელებინა. მან თავისი მამის მიერ რუსეთისათვის შეთავაზებული პროექტი შეცვალა და თავის ელჩებს – ბუტაკ-ბეგს და ანდი-ბეგს 1589 წელს სულ სხვა პროექტი გაატანა მოსკოვში. ახალი შეთანხმების მიხედვით, რუსეთის ჯარები ბაქოსა და დარუბანდს უნდა შემოდგომოდნენ, ხოლო ირანი, თავის მხრივ, შირვანში შეიჭრებოდა. მოკავშირეების გამარჯვების შემთხვევაში, რუსეთი კასპიის ზღვის ჩრდილო სანაპიროზე გაბატონდებოდა, ირანი კი, სამხრეთ-დასავლეთზე. ამგვარად, შაჰ აბასის ახალი პროექტით, რუსეთს ოსმალეთთან ომი უნდა დაეწყო და ბაქო და დარუბანდი თავისი ძალებით დაეპყრო.

როგორც ირკვევა, ევროპის სახელმწიფოები, ანტიოსმალური ლივის შესაქმნელად მხოლოდ ალექსანდრე II-სთან არ ურთიერთობდნენ. ისინი განსაკუთრებით დაინტერესებულნი იყვნენ, ოსმალების წინააღმდეგ დაულალავი მებრძოლის, ქართლის მეფე სვიმონ I-ის ლიგაში ჩაბმით. როგორც ჩანს, სვიმონ მეფის კონტაქტები ევროპის ქვეყნებთან ხორციელდებოდა რუსეთის გვერდის ავლით. ცნობილია, რომ ტრანსილვანიის* მმართველი ზიგმუნდ ბატორი ქართველებისა და ჩერქეზების ანტიოსმალური განწყობილების შესახებ კარგად იყო ინფორმირებული თავისი დიპლომატის – მათიაშ კისის საშუალებით. ისიც სავარაუდოა, რომ ევროპელი დიპლომატებისა და საიდუმლო აგენტების საშუალებით წარმოებდა საქართველოს სამეფოებსა და ევროპის სახელმწიფოებს შორის მიწერ-მოწერა. 1595 წლის 29 აპრილით დათარიღებულ, პაპ კლემენტი VIII-ის ინსტრუქციაში, რომელიც მის წარმომადგენელს კუმულოვიჩს მოსკოვში გაეგზავნა, ნათქვამია, რომ ის ვალდებულია წავიდეს ჩერქეზეთში და იქიდან კავშირი დაამყაროს ამიერკავკასიის მეფეებთან. ცნობილი არ არის კუმულოვიჩმა შესძლო თუ არა ამ დავალების შესრულება, მაგრამ შიძლება დაბეჯითებით ითქვას, რომ მისი ან მისი მსგავსი დიპლომატ-აგენტების საშუალებით მოხდა სვიმონ მეფის ევროპის სახელმწიფოებთან დაკავშირება. საინტერესო ცნობაა შემონახული ვენეციელი დიპლომატის, ალექსანდრო მალიპიეროს 1596 წლის რელაციაში. იგი ამბობს, რომ ქართველ მეფეებს „მეგობრული ურთიერთობა აქვთ ესპანეთის მეფესთან, რომელთანაც წერილებს აგზავნიან ორმუხსა და სხვა ადგილებზე გამავალი გზებით“.

ანტიოსმალურად განწყობილი ყველა სახელმწიფოსათვის ნათელი იყო, რომ ქართლისა და კახეთის მეფეების შერიგება მეტ წარმატებას მოიტანდა. მაგრამ ისმოდა კითხვა: ვისი ინიციატივით უნდა მომხდარიყო შერიგება – რუსეთისა თუ ირანის. ამას პრინციპული მნიშვნელობა ჰქონდა. თუ რუსეთის დიპლომატია გაიმარჯვებდა, მაშინ სვიმონ მეფეც შეიძლებოდა რუსეთის მეფის მფარველობაში შესულიყო. რა თქმა უნდა, ირანის შაჰიც ცდილობდა ალექსანდრე II თავის მხარეს გადაეყვანა. ალექსანდრე მეფეს, როგორც ადრე ითქვა, საქართველოს გაერთიანება სურდა თავისი მეთაურობით. ამ ამოცანის გადაწყვეტას იგი საქართველოს სამეფო-სამთავროების რუსეთის მფარველობაში შეყვანით ფიქრობდა.

მოსკოვის მეფე სვიმონ პირველთან უშუალო ურთიერთობის დამყარებისაკენ მიისწრაფოდა და მას ქართლის მეფესთან ალექსანდრეს შუამავლობა არ აკმაყოფილებდა. იგი ალექსანდრეს სთხოვდა, რომ როცა შენი ელჩები მოსკოვში წამოვლენ, მათ წამოჰყენენ სვიმონ მეფის ელჩებიც, რათა მისთვისაც დადგინდეს მფარველობის ის პირობები, როგორც კახეთის მეფეს აქვსო. საეჭვოა, ალექსანდრე მეფეს მოსწონებოდა მოსკოვის ხელმწიფის ასეთი დიდი ინტერესი ქართლის სამეფოს მიმართ და იგი შეეცდებოდა ქართლის რუსეთთან დაახლოება არ მომხდარიყო.

იბადება კითხვა: რატომ თვითონ არ ცდილობდა სვიმონ მეფე რუსეთთან დაკავშირებას?

სვიმონ I ირან-ოსმალეთის ომის დროს და მის შემდეგაც, სიცოცხლის ბოლომდე, პროირანული ორიენტაციისა იყო. მას, ოსმალეთთან სამკვდრო-სასიცოცხლო ომის ვითარებაში, როდესაც ყიზილბაშებთან ერთად ოსმალეების წინააღმდეგ იბრძოდა, საშუალება არ ჰქონდა, შაჰისათვის მიუღებელი საგარეო პოლიტიკა გაეტარებინა, რა თქმა უნდა, სვიმონისათვის კარგად იყო ცნობილი შაჰის განწყობილება კახეთის მეფის რუსეთთან ურთიერთობის გამო. მან კარგად იცოდა აგრეთვე, ალექსანდრეს იმ რთული დიპლომატიური თამაშის შესახებ, რომელსაც იგი შაჰთან და მოსკოვის ხელმწიფესთან ანტიოსმალური ლიგის შექმნისათვის და თავისი საბოლოო მიზნის, საქართველოს გაერთიანებისათვის აწარმოებდა, ამიტომ ერიდებოდა სვიმონ I მოსკოვთან კონტაქტს. იგი ევროპის სახელმწიფოებთან ურთიერთობის დროსაც, შაჰის მითითებით მოქმედებდა. სწორედ შაჰის მოთხოვნით უნდა ყოფილიყო, რომ სვიმონ მეფე ევროპაში გაგზავნილ წერილებში რუსეთს არ ახსენებს, ყველგან ლაპარაკია მხოლოდ ქართლ-კახეთ-ირანის კოალიციის ჩამოყალიბებაზე. მართალია, წერილებში არსად ნათქვამი არ არის კოალიციის რომელიმე წევრის წამყვანი როლის შესახებ, მაგრამ ადრესატებისათვის გასაგები იყო, რომ სამთა კავშირში ირანი პირველი უნდა ყოფილიყო. ამგვარად, შაჰ აბასი ევროპელ პარტნიორებს წარუდგენდა კოალიციას მასში რუსეთის მონაწილეობის გარეშე, მაშინ, როცა იმავე პარტნიორებთან მიწერ-მოწერისა და მოლაპარაკების დროს, რუსეთი აღმოსავლეთის ანტიოსმალური ძალების დამრაზმველად გამოდიოდა. ეს კი ნიშნავდა იმას, რომ რუსეთი, შაჰის აზრით, არ უნდა ჩარეულიყო კავკასიისა და ახლო აღმოსავლეთის საქმეებში, რომ ეს რეგიონები ირანის გავლენის

სფერო იყო. როგორც ნ. ბერძენიშვილი აღნიშნავდა, „შაჰ-აბასი ოსმალეთის წინააღმდეგ სულ სხვა კოალიციას რაზმავდა. ყოველ შემთხვევაში, ოსმალეთთან ომში რუსეთის ბელადობა ამიერკავკასიაში, შაჰ-აბასს გამორიცხულად მიაჩნდა“.

ირანის ელჩის, ანდი-ბეგის მოლაპარაკება მოსკოვში, სინამდვილეში მიზნად ისახავდა კავკასიაში რუსეთის შემოსვლის შეფერხებას. შაჰმა ამ მოლაპარაკებას ანტიოსმალური ხასიათი მისცა, მაგრამ მიზანი სხვა ჰქონდა. შაჰს მხოლოდ შამხალის რუსეთის გავლენის ქვეშ მოხვედრა არ აშინებდა. მას, განსაკუთრებით რუსთა ჯარის შემდგომი წინსვლა დაღესტანში და კახეთის სამეფოს რუსეთთან კავშირი აფიქრებდა. იმისათვის, რათა კასპიისპირეთში რუსეთის შეჭრა შეჩერებულიყო, შაჰს აუცილებლად მიაჩნდა რუსი ხელმწიფისა და კახეთის მეფის შამხალთან შერიგება, თუნდაც ამისათვის აუცილებელი ყოფილიყო რუსეთის სუვერენიტეტის ცნობა საშამხლოზე და შამხალის ვაჟის მოსკოვში მძევლად გაგზავნა. შაჰი ამ მიზნის მისაღწევად მზად იყო რუსთა ხელმწიფეს დარუბანდის ან ბაქოს გადაცემას დაპირებოდა. როგორც ჩანს, ანდი ბეგმა დავალებას წარმატებით გაართვა თავი. რუსეთის შეიარაღებული გამოსვლა საშამხლოს წინააღმდეგ მხოლოდ 10 წლის შემდეგ, 1604-1605 წლებში, მოხდა.

მანამდე კი, რუსეთ-ირანის დიპლომატიურ ურთიერთობაში ქართლის საკითხი გარკვეული სიმწვავეით უნდა მდგარიყო. ორი მეტოქე, საბოლოოდ, კომპრომისულ შეთანხმებაზე წავიდა: ერთობლივად ემოქმედათ ქართლ-კახეთის შესარიგებლად. ამ საკითხის მოგვარება დაევაღათ სტამბოლში მყოფ მოსკოვისა და ირანის ელჩებს. როდესაც ოსმალებმა მათთვის მიცემული დავალების შესახებ გაიგეს, ისინი დააპატიმრეს, „რადგან თურქებს აშინებდათ კავშირი მოსკოვსა, სპარსეთსა და საქართველოს შორის, მიმართული ოსმალეთის წინააღმდეგ“.

როგორც ადრე ითქვა, რომის პაპი საქართველო-ირანის ანტიოსმალურ კოალიციაში ჩაბმის ორგანიზებას მოსკოვს სთხოვდა. მოღწეულია თევდორე ივანეს ძის პასუხი რომის პაპის კლემენტი VIII-ის ელჩ კუმულოვიჩისადმი: „შენ გვთხოვე, რომ მიგვეწერა სპარსეთისა და საქართველოს მეფეებისათვის თურქეთთან ომის საკითხთან დაკავშირებით... გასულ წელს ჩვენ მივწერეთ სპარსეთის მეფეს, არ დაედო ზავი თურქეთთან... ჩვენ ახლაც გავგზავნით მასთან დელეგაციას, რათა ვაცნობოთ ყვალაფერი რაზეც ჩვენ შევთანხმდით. ჩვენ მომავალშიც მივმართავთ საქართველოს მეფე ალექსანდრეს, რათა მჭიდრო კავშირი იქონიოს სპარსეთის მეფესთან“. მოყვანილი ამონარიდის მიხედვით, ერთი შეხედვით, ისე ჩანს, თითქოს რუსეთ-საქართველო-ირანის მძლავრი ანტიოსმალური ლიგა შეიქმნა. მართალია, ირანს ოსმალეთთან ომის დაწყების შემთხვევაში რუსეთი, ესპანეთი და საქართველო ქვემეხების მიწოდებას ჰპირდებოდა, მაგრამ ეს მხოლოდ დაპირება იყო და სხვა არაფერი. საჭირო იყო ირანის წაქეზება ოსმალეთის წინააღმდეგ და ამ შემთხვევაში საქართველო (კახეთის სამეფო) მისთვის მისაღები რუსეთის საგარეო პოლიტიკური კურსის ხელშემწყობად გამოდიოდა. ბოლოს და ბოლოს, სვიმონ I და ალექსანდრე II შერიგდნენ. ვენეციელი დიპლომატი ალექსანდრო მალიპიერო 1596 წლის

თებერვალში სენატში წაკითხულ მოხსენებაში აღნიშნავდა, რომ ქართველი მეფეების შერიგება ირანის შაჰის ავტორიტეტის წყალობით მოხდა. ამით ფაქტიურად ჩამოყალიბდა სამთა ლიგა ქართლ-კახეთ-ირანის შემადგენლობით. სვიმონ I ესპანეთში გაგზავნილ წერილში აღნიშნავდა, რომ აღმოსავლეთში შექმნილ ლიგის წევრებს შორის წინათ უთანხმოება არსებობდა (სვიმონ მეფე გულისხმობდა ქართლ-კახეთსა და კახეთ-ირანს შორის უთანხმოებას), მაგრამ შერიგდნენ ოსმალეთის წინააღმდეგ ერთობლივი ბრძოლის, აგრეთვე იერუსალიმისა და ყველა ქრისტიანის ოსმალთა ბატონობისაგან გათავისუფლებისათვის.

აღმოსავლეთში ანტიოსმალური კოალიციის შექმნას სულთნის მკაცრი რეაქცია მოჰყვა. იგი განსაკუთრებულ აღშფოთებას „ვერაგი გაიძვერა, ინტრიგანი, ვითარცა მელა“ სვიმონ I-ის მიმართ გამოხატავდა. შაჰ აბასისათვის გაგზავნილ წერილში მურად III წერდა: სვიმონი „რამდენიმე წლის განმავლობაში უდრტვინველად ჩვენი მოხარკე იყო, როგორც კი აღგვითქვა მორჩილება, ჩვენ ვუბრძანეთ მესაზღვრეებს, რომ იმ საზიზღარი და ურწმუნო ქვეყნისათვის ხელი არ ეხლოთ. ამიტომ ჩვენმა ჯარებმა დატოვეს მისი ქვეყანა, გადაკეტეს ყოველგვარი გზა არეულობისა და ომისა და იცავდნენ [სიმონის] ქვეყანას სხვებისაგან. იმ შემთხვევაში თუ ისინი (ქართველები – ე.მ.) არ დააფასებენ იმ დიდ წყალობას, რომელიც მათ (მათ ოსმალებმა – ე.მ.) ქართველების მიმართ გამოიჩინეს, ფიცს გატეხავენ, მისი [სიმონის] გვაში გველებისა და ჭიანჭველების ლუკმა გახდება“.

სავარაუდოა, რომ ალექსანდრე II ამ კოალიციის მიზნებს მთლად არ იზიარებდა და არც მისი განხორციელებისათვის იჩენდა გულმოდგინებას. რუსეთის გამოთიშვას ოსმალეთის წინააღმდეგ ომიდან, კახელი პოლიტიკოსები ვერ დაეთანხმებოდნენ, მაგრამ იძულებულნი იყვნენ გარკვეულ დრომდე გაჩუმებულიყვნენ. ისიც უნდა ითქვას, რომ ჯერჯერობით მიკვლეული არ არის (შეიძლება არც არსებობდა) კახეთის მეფის წერილი, რომელიც სვიმონ მეფის და შაჰ აბასის წერილებთან ერთად ევროპაში იყო გაგზავნილი. სავარაუდოა, რომ ალექსანდრე II დათანხმდა (ან კი დათანხმდა?) ზემოხსენებული წერილების ავტორებს, მისი სახელითაც მიეწერათ ევროპის სახელმწიფოთა მეთაურებისათვის. მართალი არ უნდა იყოს ჯულფელი* თუ ეჩმიადინელი* დიპლომატის, შაჰ აბასის ელჩის, ტერ იაკობის ნათქვამი, თითქოს მას თან ჰქონდა მეფე ალექსანდრეს წერილებიც ევროპის მეფე-მთავრებისათვის გადასაცემად. ტერ იაკობი შაჰ აბასის გამოცდილი დიპლომატი იყო და, რა თქმა უნდა, კახთა მეფის განწყობილებაზე სიტყვასაც არ დაძრავდა.

შაჰსა და კახეთის მეფეს შორის რომ კვლავ დაძაბული ვითარება იყო, ამაზე მიუთითებს შემდეგი მომენტიც. შაჰმა ალექსანდრე მეფესთან მიღწეული შეთანხმების განმტკიცება და კახეთის საბოლოოდ თავის მხარეზე გადაყვანა 1596 წელს საქორწინო კავშირით სცადა. მან თავისი ელჩი დიდი საჩუქრებით გაგზავნა კახეთის მეფესთან და მას თავის საცოლედ ასული სთხოვა. ალექსანდრეს განსჯით, შაჰს მძევლის წართმევა უნდოდა და არა დანათესავება. ამიტომ მან მოხერხებულად უთხრა უარი – ჩემი ასული სამეგრელოს

მთავარზეა დანიშნულიო. ალექსანდრემ ყიზილბაშ ელჩებს პასუხთან ერთად, საჩუქრებიც გაატანა. მალე შაჰმა ნამდვილი ზრახვები გამოამჟღავნა. 1597 წელს ალექსანდრეს შაჰ აბასმა კახეთის აკლების მუქარით ალექსანდრეს მოსთხოვა თავისი ნათესავებიდან ყველაზე საუკეთესო ქალწული მისთვის საცოლედ გაეგზავნა. ამჯერად, მეფე იძულებული გახდა შაჰის მოთხოვნა დაეკმაყოფილებინა და თავის ცოლის ძმის (ამილახორის**) ასული გაუგზავნა.

სვიმონ I 1595 წლიდან აქტიურად ჩაება ანტიოსმალური კოალიციის შექმნის საქმეში, რაც საკმაოდ კარგად აისახა მაშინდელ დიპლომატიურ მიმოწერასა და საბუთებში. ამ მხრივ, სერიოზულ ინტერესს იმსახურებს ტრანსილვანიის მთავრის ზიგმუნდ ბატორის დაკავშირება სვიმონ მეფესთან ოსმალეთის წინააღმდეგ ერთობლივი ბრძოლის საწარმოებლად. 1595 წლის 25 იანვარს, პრალაში, იმპერატორ რუდოლფსა და ზიგმუნდ ბატორს შორის დაიდო ოსმალეთის წინააღმდეგ ბრძოლის ხელშეკრულება. იმავე წლის 20 და 30 ივნისს დადებული ხელშეკრულებების საფუძველზე, ვალახეთის* ვოევოდა მიხაიმ და მოლდავეთის მთავარმა შტეფან რეზვანმა სცნეს ზიგმუნდ ბატორის უზენაესობა. ამგვარად, ჩამოყალიბდა ძლიერი ანტიოსმალური კოალიცია, რომელმაც, თავდაპირველად სამხედრო წარმატებასაც მიაღწია.

ზიგმუნდ ბატორი ითვალისწინებდა რა ოსმალეთის იმპერიის სამხედრო ძლიერებას, აუცილებლად მიაჩნდა მისი ძალების ნაწილობრივ აღმოსავლეთში დაკავება. ბატორიმ კარგად იცოდა სვიმონ მეფის ოსმალეთის წინააღმდეგ ხანგრძლივი ბრძოლის შესახებ, მას წერილი გაუგზავნა და მოუწოდა დაეწყო ბრძოლა, სვიმონს – აღმოსავლეთიდან, ბატორს – დასავლეთიდან. სვიმონ I ესპანეთის მეფეს სწერდა: „მე მოგწერეთ წერილი ჩვენსა და თქვენს უდიდებულესობას შორის ალიანსის შექმნის შესახებ, რათა თქვენ უდიდებულესობას ჩვენთვის ეცნობებინა თავისი სურვილი. ჩვენთვის ცნობილია ტრანსილვანიის იმპერატორის სურვილი და ჩვენ დიდად გვწამს, რომ იგი დაპირების ერთგული დარჩება და დაგვეხმარება... ამავე მიზნით მივწერეთ წერილი წმინდა მამას (ე.ი. რომის პაპის – ე.მ.) და გერმანიის იმპერატორს“. სვიმონი იქვე აღნიშნავს შაჰის იმ გულმოდგინების შესახებ, რასაც იგი ქრისტიანი მეფეების დასახმარებლად იჩენს.

არ ვიცი, ზიგმუნდ ბატორის წერილმა, თუ კიდევ სხვა რამემ გააქტიურა სვიმონ მეფე, მაგრამ ფაქტია, რომ 1596 წელს მან რამდენიმე წერილი გააგზავნა: 6 მაისს ვენეციის რესპუბლიკის სახელმწიფო საბჭოს, იმპერატორ რუდოლფს და რომის პაპს. აგვისტოს 14 და 25 რიცხვებში კი ესპანეთის მეფე ფილიპე II-ს. წერილები წაიღო მამა იაკობმა. როგორც ვარაუდობენ, მამა იაკობი ეროვნებით სომეხი ტერ-აკოფ მარქარიანი, წარმოშობით ჯუღფიდან იყო, მაგრამ ცხოვრობდა ეჩმიადინში; იქიდან იგი სვიმონ მეფემ გამოიძახა და დიპლომატიური დავალება მისცა: მას დაევალა ანტიოსმალური კოალიციის შეკვრა, რომლის ინიციატორად აღმოსავლეთში სვიმონი და შაჰ აბასი, დასავლეთში კი, რომის პაპი კლემენტ VIII გამოდიოდნენ.

სვიმონ მეფემ ტერ-იაკობი 1596 წლის მაისის დასაწყისში ირანში გააგზავნა და 6 მაისს ბერძნულად დაწერილი წერილები გაატანა. იგი ჯერ

ირანის სატახტო ქალაქ ყაზვინში მივიდა, ოსმალეთის იმპერიის ტერიტორია ტრიპოლამდე* გაიარა, ამ ნავსადგურიდან კი გემით გაემგზავრა, და ჯერ კვიპროსზე, შემდეგ კი ვენეციაში მივიდა. ვენეციიდან ის პაპთან კი არ წავიდა, არამედ იმპერატორთან და 1597 წლის 10 ივლისს უკვე ვენაში იყო. ვენაში ის მაშინვე ავსტრიის ერცჰერცოგმა** მაქსიმილიანემ მიიღო. 17 ივლისს ტერ-იაკობმა იმპერატორ რუდოლფს შაჰ აბასისა და მეფე სვიმონის წერილები გადასცა.

უნდა ავლნიშნოთ, რომ ჩვენი აზრით, ტერ-იაკობის მიერ ევროპაში განცხადებული, რომ ანტიოსმალური კოალიციის აქტიური წევრი კახეთის სამეფოც იქნებოდა, არ ასახავდა რეალობას. ადრე უკვე ითქვა, რომ ალექსანდრე კახთა მეფის გეგმაში არ შედიოდა ანტიოსმალური კოალიციის იმგვარად გამართვა, როგორც ირანსა და ქართლს ესახებოდა. ნათქვამის დასტურად ისიც გამოგვადგება, რომ ტერ-იაკობის განცხადების მიუხედავად, თითქოს მას თან ჰქონდა ალექსანდრე II-ის წერილები, ჯერჯერობით ისინი მიკვლეული არ არის და, სავარაუდოა, წერილები არც არსებობდა. ალექსანდრე მეფის განწყობილების შესახებ პაპ კლემენტი VIII-საც სცოდნია, ამიტომ სთხოვდა იგი მოსკოვის ხელმწიფეს, რომ გავლენა მოეხდინა ალექსანდრეზე. მეფე თევდორე ივანეს ძე, თავის მხრივ, პაპს აცნობებდა, რომ „ვაპირებ ქართველ მეფეს, ალექსანდრეს, ვურჩიო, ისიც ისევე მოიქცეს და სპარსეთის შაჰთან ერთად იმოქმედოს“. საფიქრალია, რომ ალექსანდრემ პოზიცია არ შეიცვალა.

1597 წ. 20 ივნისს ტერ-იაკობი ვენეციის სახელმწიფო საბჭოს წინაშე წარსდგა და სვიმონ მეფის წერილი გადასცა. „სვიმონი, ღმრთის შეწევნით, ხელმწიფე ქართლისა და მთელი იბერიისა“ ვენეციის მთავრობას სთხოვს, შეეწიონ მამა იაკობს, რათა მან თავისი მისია შეასრულოს: უხიფათოდ მიაღწიოს რომამდე და პაპს შეხვდეს. წერილი დაწერილი იყო ბერძნულად და მას სვიმონ მეფე ბერძნულადვე აწერდა ხელს. ვენეციის მთავრობა ყოველთვის ღიდ ინტერესს იჩენდა ოსმალეთის აღმოსავლელი მეზობლების ანტიოსმალური საქმიანობისადმი. ამჯერადაც, ვენეციაში საჭიროდ ჩათვალეს, გაეგოთ ტერ-იაკობის პაპთან ვიზიტის მიზანი. ამის გარკვევა დაევალა მარკო ოტობანოს. 21 ივნისს დაინიშნა საბჭოს სხდომა. სხდომის დაწყებამდე მარკო ოტობანო და ტერ-იაკობი ერთმანეთს არაოფიციალურად შეხვდნენ. მათი თარჯიმანი იყო ანდრია ნევრონი, რომელმაც სვიმონ მეფის ბერძნულად დაწერილი წერილი იტალიურად თარგმნა. მარკო ოტობანომ ტერ-იაკობთან საუბრის ანგარიში შეადგინა, რომელშიც ნათქვამია: „ბრძენთა საბჭომ მე, მარკო ოტობანოს, საბჭოს უმდაბლეს მდივანს, დამავალა, შევხვედროდი მამა იაკობს, საქართველოს მეფის ელჩს რომში და გამომეკვლია მისი დავალების მოტივის შესახებ. ვიდრე უმაღლესი საბჭო შეიკრიბებოდა მამა იაკობისათვის ორმოცდაათი დუკატის საჩუქრად გადასაცემად, ვისარგებლე შემთხვევით, მიუუახლოვდი მას (თარჯიმნად მემსახურებოდა ნევრონი) და ვთხოვე, მოეთხრო თავისი მოგზაურობის შესახებ... ექვსი თვეა, რაც მან სპარსეთის დედაქალაქი ყაზვინი დატოვა. იგი მეფემ პაპთან გაგზავნა ელჩად. გამგზავრებისას ირანის

შაჰმა დაავალა მას ენახა საქართველოს მეფეები – ალექსანდრე და სვიმონი, რომლებსაც შეხვდა იეკრბრიში, ყაზვინიდან ორი დღის სავალზე. მათაც ასევე გადასცეს პაპისათვის და რომში მყოფი იმპერატორის ელჩისათვის განკუთვნილი წერილები. მეფეთა წერილების გარდა, მას თან ჰქონდა ქართლისა და კახეთის პატრიარქების წერილები. მამა იაკობს სხვადასხვა დროს შაჰთან, საქართველოს პატრიარქებთან და მეფეებთან მიჰქონდა პაპის, კარდინალ სანტა სევერინას და იმპერატორის წერილები. ხშირად ეს წერილები დაწერილი იყო იტალიურ ენაზე, რის გამოც მათი წაკითხვა უჭირდათ საქართველოში. ახლა მთხოვეს, გადაემცა მისი უწმინდესობისათვის, რომ, თუ მომავალშიც მოისურვებდა მიწერას, მიეწერა სპარსულად. მათ დაავალეს, აგრეთვე, რომ შაჰმა შეახსენოს ევროპელ ქრისტიანებს, რომ მათ გააერთიანონ თავიანთი ძალები მტრის წინააღმდეგ საბრძოლველად“. სვიმონ მეფე, როგორც ტერ-იაკობს უთქვამს, მაშინ 65 წლისა ყოფილა, მისი ვაჟი კი 25 წლისა. სვიმონს იაკობი ახასიათებს, როგორც მამაც სამხედრო პიროვნებას, მისი ვაჟიც, მიუხედავად ახალგაზრდობისა, უკვე ცნობილი პიროვნება ყოფილა.

ტერ-იაკობს ქართველთა სამხედრო პოტენციალზეც უთქვამს მოკლედ: ქართველებს 40 ათასი ქვეითი და მეთოფეთა ნაწილები ჰყავთ. რადგან მათი ქვეყანა მთაგორიანია, ამიტომ მათ კავალერია არა ჰყავთ*. ირანის შაჰს დიდად გაუჭირდებოდა ქართველები რომ არ იცავდნენო.

თავისი მოგზაურობის შესახებ მამა იაკობს უთქვამს: „საქართველოდან ვანის მიმართულებით გავიარე ვანის* პროვინცია. თან მახლდა სვიმონ მეფის საიდუმლო აგენტი. ალექსოში ვენეციის პატივცემულ კონსულს გადავეცი სიმონ მეფის წერილი. კონსულმა მომცა ფული, პური და ყველაფერი, რაც მჭირდებოდა გემ „ნანათი“ მოგზაურობის დროს. ბოლოს, სახმელეთო მოგზაურობისას მოვხვდი ქალაქ ზანში*, სადაც ვენეციის კეთილშობილმა მმართველმა თავაზიანად შემომთავაზა პური, ფული და ტანსაცმელი, რაც დამჭირდებოდა რომისაკენ მოგზაურობის დროს“.

1597 წლის 10 ივლისს მამა იაკობი ვენაში ჩავიდა. მეორე დღეს იგი ერცჰერცოგმა მაქსიმილიანმა მიიღო. 17 ივლისს იაკობი პრალაშია. მან იმპერატორის კარისკაცებს შაჰ აბასისა და სვიმონ მეფის წერილები გადასცა. შაჰი და ქართველი მეფე იმპერატორს სთხოვდნენ გაეძლიერებინა ომი ოსმალეთის წინააღმდეგ. მამა იაკობმა გაუგებრობის თავიდან ასაცილებლად იქვე განაცხადა, რომ ირანის შაჰი მოლაპარაკებას აწარმოებს ოსმალეთის სულთანთან და სტამბოლში თავის ელჩსაც აგზავნის, რომელსაც შაჰმა სერიოზული დავალება მისცა: ელჩს უნდა შეეგროვებინა სამხედრო მნიშვნელობის ცნობები და „უნდა გაერკვია სულთნის ზრახვები ირანის შაჰისა და საქართველოს მეფის მიმართ“. ასე რომ, იმპერატორი თუ ირანის ელჩის სტამბოლში ჩასვლას შეიტყობდა, მას უნდა სცოდნოდა, რომ ირანი საზავო მოლაპარაკებას კი არ იწყებდა, არამედ ეს ელჩობა დაზვერვის მიზნით იყო გაგზავნილი.

აღმოსავლეთის ლიგის წევრები რომ სულთანთან შერიგებას არ ფიქრობდნენ და მასთან გამწვავებული ურთიერთობა ჰქონდათ, ტერ-იაკობს ამის

საბუთად სვიმონ მეფის მაგალითი მოყავდა. სულთანს მეფე სვიმონთან საიდუმლო მკვლელი მიუგზავნია, მაგრამ ის მეფეს ამოუცვნია ოსმალეთის ელჩის მრავალრიცხოვან ამაღლაში. ამ ამბის მოწმე თვით ტერ-იაკობი ყოფილა.

იაკობისავე წყალობით, პრალაში ცნობილი გახდა, რომ ირანის შაჰი და საქართველოს მეფეები, რუსეთის ხელმწიფესთან ერთად, ოსმალების წინააღმდეგ გამოსვლისათვის ემზადებოდნენ. ამის გამო, ტერ-იაკობს იმპერატორისათვის უნდა ეთხოვა დაერაზმა გერმანიის მთელი ძალები, კავშირი დაემყარებინა ესპანეთის მეფესთან, ვენეციის ღოჭთან და იტალიის მთავრებთან და ოსმალეთის გასანადგურებლად ერთობლივად გამოსულიყვნენ. იაკობმა იმპერატორის კარისკაცებს ისიც აცნობა, როგორ სთხოვა შაჰმა საქართველოს მეფეს საცოლედ ერთი ასული, რასაც შაჰი დიდ პოლიტიკურ მნიშვნელობას ანიჭებდა. გარდა ამისა, დაუმატა ტერ-იაკობმა, შაჰის კარზე მრავალი ქართველი იმყოფება, რომლებიც დიდ გავლენას ახდენენ შაჰის საგარეო პოლიტიკაზე, კერძოდ, ოსმალეთთან მიმდინარე ომებზე. შაჰს განზრახული აქვს დაიბრუნოს თავრიზი და ოსმალების მიერ დაპყრობილი სხვა ადგილები. შაჰი მაშინ დაიწყებს ომს, როცა დარწმუნდება, რომ იმპერატორმა რუდოლფმა დაპირება შეასრულა და ევროპაში დიდი არმია შეკრიბა. წინააღმდეგ შემთხვევაში, თუ იგი თავდაცვითი ომით დაკმაყოფილდება, მაშინ შაჰიც თავს შეიკავებს, ქართველებიც შეტევითი ომისადმი ინტერესს დაკარგავენ და ამით მხოლოდ ევროპელები დაზარალებიანო.

პრალიდან გაგზავნილ მოხსენებაში ვენეციის ელჩი წერდა, რომ მამა იაკობი იმპერატორმა მიიღო. იაკობმა იმპერატორს გადასცა შაჰისა და ქართველი მეფეების წერილები. მან აუდიენციის დროს განაცხადა, რომ თან ჰქონდა პაპისათვის განკუთვნილი წერილებიც, რომლებიც მისთვის უნდა გადაეცა პირადად შეხვედრის დროს. სვიმონ მეფის მიერ პაპისათვის გაგზავნილ წერილს მ. თამარაშვილმა* მიაკვლია. წერილში პაპის ხოტბის შესხმაა და ზოგადად აღნიშნულია იმ განუწყვეტელი და ხანგრძლივი ბრძოლის შესახებ, რომელსაც ქართლის მეფე ოსმალების წინააღმდეგ აწარმოებდა. სვიმონი იქვე დასძენს: „ვიდრე პირში სული მიდგია, ხელს არ ავიღებ ოსმალების წინააღმდეგ ომზე“. წერილიდან არ ჩანს, პაპისაგან სვიმონ მეფე კონკრეტულად რას ითხოვდა. მას, ამის შესახებ, ტერ-იაკობისათვის სიტყვიერად დაუბარებია. „ჩვენი გულის ყველა ნატვრას მღვდელი ტერ-იაკობი მოახსენებს თქვენს სიწმინდესა,“ – წერდა სვიმონ მეფე.

ტერ-იაკობი 1597 წ. 20 სექტემბრამდე პრალაში დარჩა, შემდეგ რომისკენ გაემურა. მისი პაპთან შეხვედრიდან მხოლოდ ის ვიცით, რომ კათოლიკური სამყაროს მეთაურმა მოიწონა ირან-საქართველოს პოლიტიკურ მესვეურთა საქმიანობა ანტიოსმალური ლიგის შექმნისათვის. იმავე დროს, მან ელჩს განუცხადა, რომ იმისათვის, რათა პრაქტიკულად მომხდარიყო დასავლეთის სახელმწიფოების ოსმალეთის წინააღმდეგ დარაზმვა, შაჰს თავისი ელჩები უნდა გაეგზავნა ესპანეთისა და საფრანგეთის მეფეებთან, იტალიისა და გერმანიის მთავრებთან. შაჰს ისიც უნდა შეეთვალა დასახელებული მეფე-მთავრებისათვის, რომ მას, თავის მხრივ, კავშირი ჰქონდა ქართლის მეფე

სვიმონთან და რუსეთის მეფესთან და რომ ისინი ჯარის გამოყვანას შეჰპირდნენ. პაპმა ტერ-იაკობს გულახდილად უთხრა, რომ მისი გავლენა ქრისტიან მეფეთა კარზე სუსტი იყო და უკეთესი იქნებოდა, თუ ირანისა და საქართველოს მეფეები თავიანთ ელჩებს უშუალოდ ევროპის მეფეთა კარზე გააგზავნიდნენ.

ევროპის სახელმწიფოების რაიმე იდეისათვის შეკავშირება მაშინ შეუძლებელი იყო. ევროპის სახელმწიფოებს შორის გადაულახავი წინააღმდეგობები (რელიგიურ-იდეოლოგიური, პოლიტიკური, ეკონომიკური, ტერიტორიული) არსებობდა. ესპანეთი ხან იარაღით, ხან დიპლომატიური საშუალებებით ებრძოდა ინგლისსა და საფრანგეთს, გერმანიის პროტესტანტ მთავრებს და ჯერ კიდევ არ დასრულებულიყო მისი ბრძოლა ნიდერლანდების რესპუბლიკასთან. დრამატული იყო იტალიის რესპუბლიკებისა და სამთავროების ურთიერთშორისი ურთიერთობა, არ იყო თანხმობა აღმოსავლეთ ევროპაშიც. ჰაბსბურგებს* მუდმივი ტერიტორიული დავა ჰქონდა თავის აღმოსავლელ მეზობლებთან.

ევროპის სახელმწიფოებს შორის სერიოზული წინააღმდეგობა არსებობდა ოსმალეთის საკითხის გამო, ეს უმთავრესად გამოწვეული იყო ოსმალეთის სამფლობელოებთან ვაჭრობითა და იქ გამავალი უმნიშვნელოვანესი სავაჭრო-საქარავნო გზებით სარგებლობისათვის ბრძოლით. სარგებლობდა რა სულთნისაგან მინიჭებული სავაჭრო პრივილეგიებით (კაპიტულაციები), საფრანგეთი ყოველთვის თავს იკავებდა ანტიოსმალური პოლიტიკის გატარებისაგან. საფრანგეთის ასეთ პოზიციას ოსმალეთის მთავრობა დიდად აფასებდა.

აღმოსავლეთის ანტიოსმალური კოალიციის წევრებისათვის გასაგები იყო, რომ ევროპიდან რაიმე სერიოზული დახმარების იმედით ყოფნა არ შეიძლებოდა. შაჰ აბასი აქტიურ მოქმედებაზე გადავიდა. 1597 წელს მან სასტიკად დაამარცხა ოზბეგები (უზბეკები) და ქურთები, რომლებიც ოსმალეთის მოკავშირეებად გამოვიდნენ. შაჰი ოსმალეთთან მომავალი ომისათვის ზურგს იმაგრებდა და დიდ წარმატებასაც მიაღწია. ამავე დროს, შაჰ აბასი „რეალურად აფასებდა აღმოსავლეთის ლიგას. მან უფრო გაცხოველა სვიმონ მეფესთან ურთიერთობა, ხოლო ალაქსანდრე მეფეზე, ახლაც რუსეთისაკენ რომ იყურებოდა, ზემოქმედება გააძლიერა. 1598 წელს სვიმონ მეფემ, შაჰ აბასთან შეთანხმებით, ოსმალეთთან ომი განაახლა. ეს უკვე 1595 წლის შეთანხმების გარკვეული ნაწილის რეალიზაციის დასაწყისს ნიშნავდა. მართალი არ იყო მოსკოვის ელჩი ათანასე ვლასიევი, როცა იმპერატორ რუდოლფ II-ის კარზე იკვეხნიდა: სვიმონ მეფემ ოსმალეთთან ბრძოლა მეფე ბორის გოდუნოვის* ბრძანებით დაიწყო.

საინტერესოა, შაჰს რას მისცემდა მხოლოდ ქართლის სამეფოს მიერ დაწყებული ბრძოლა მაშინ, როცა ყიზილბაშები გარკვეულ დრომდე თავს იკავებდნენ ოსმალეთთან ომის დაწყებაზე. სავარაუდოა, შაჰ აბასს, ჭკვიან პოლიტიკოსს, სვიმონის მიერ დაწყებული ბრძოლა შემდეგი მიზნებისათვის სჭირდებოდა: 1) მოესინჯა ოსმალთა ძალები; 2) ევროპის სახელმწიფოებისათვის ეჩვენებინა, რომ აღმოსავლეთის კოალიციამ მოქმედება

დაიწყო; 3) ქრისტიანი მეფე სვიმონის მიერ, ოსმალეთის წინააღმდეგ ომის დაწყებას შეიძლებოდა შთაბეჭდილება მოეხდინა ევროპის სახელმწიფოთა მეთაურებზე და იმათაც სამხედრო მოქმედება დაეწყო.

სვიმონ მეფემ ომის დასაწყებად შემთხვევით არ შეარჩია 1598 წელი. ამ დროს ოსმალეთს მნიშვნელოვნად გართულებული საშინაო მდგომარეობა ჰქონდა. მიმდინარეობდა სახალხო აჯანყებები. სვიმონ მეფემ მოკლე დროში მნიშვნელოვან წარმატებას მიაღწია. მან, პირველ რიგში, თბილისის გათავისუფლება განიზრახა და 45 დღე მის მისადგომებთან დაჰყო, მაგრამ წარუმატებლად. ვახუშტი ბატონიშვილის* მიხედვით კი, ამ დროს თბილისი ქართველებს ეპყრათ. „სვიმონ... აღიღო ციხე ლორეცა და დაიპყრა თვით, მოვიდა ტფილისს და დაეზავა როსტომს იმერთა მეფესა*“. ქართლის ცხოვრება კი გვამცნობს, რომ სვიმონმა „კუალად დაიპყრა ციხე ლორისა, შემოიქცა და მოვიდა თვისად სახლად“; „დაიპყრა ლორე და წარმოვიდა გამარჯვებული სახიდ თვისად“. როდესაც ევროპულ ცნობას და ქართულ ცნობებს ვადარებთ ვახუშტი ბატონიშვილის ნათქვამს, ჩანს, რომ თბილისი კვლავ ოსმალებს ეკავათ.

1599 წლის 18 აპრილს სტამბოლიდან მიღებული ინფორმაციის საფუძველზე, იმავე წლის 21 მაისს ფუგერის* გაზეთი წერდა: „სვიმონმა, საქართველოს ძლიერმა ხელმწიფემ და მბრძანებელმა, ირანის შაჰთან დაღებული შეთანხმების საფუძველზე, დაიწყო ბრძოლა ერთი მნიშვნელოვანი ციხე-სიმაგრის წინააღმდეგ, რომელიც კარგად იყო აღჭურვილი ქვემეხებით. იგი ფერჰად ფაშამ ააგო და უკანასკნელი ომის დროს ირანის წინააღმდეგ იყენებდა“. ვფიქრობ, ლაპარაკია სვიმონ მეფის მიერ ტაშირის* უმნიშვნელოვანეს სტრატეგიულ პუნქტზე ლორეს ციხე-სიმაგრეზე. ზემოთ მინადლის გადმოცემას გავეცანით, რომ ფერჰად ფაშამ ლორეს ციხე აღადგინა, შიგ 7-8 ათასიანი გარნიზონი და 200 ქვემეხი ჩააყენა.

საინტერესოა, რომ ევროპელი დამკვირვებლები სვიმონ მეფის წარმატებებს უკავშირებდნენ ოსმალეთში დაწყებულ სახალხო აჯანყებებს, კერძოდ, ჰუსეინ ფაშას აჯანყებას. 1599 წლის 15 ოქტომბრის ცნობით, „სვიმონი, საქართველოს მბრძანებელი, სრულ მხარდაჭერას იღებდა ჰუსეინ ფაშისაგან, რომელმაც სვიმონთან მოავლინა წარჩინებულთა დელეგაცია და დიდძალი ფული გამოუგზავნა თავისი გამოსახულებით“.

სვიმონ მეფესა და აჯანყებულ ანატოლიელებს შორის კავშირზე მიუთითებს სხვა წყაროც, რომელშიც ნათქვანია, რომ, როდესაც დატყვევებული სვიმონი არზრუმში ჩაიყვანეს, იქ დროებით გააჩერეს, რადგანაც ანატოლიაში* ოსმალეთის სულთნის წინააღმდეგ აჯანყებულთა ხელმძღვანელმა ყარა იაზიჯიმ (1599-1603) გადაწყვიტა, სვიმონ მეფე ტყვეობიდან გამოეხსნა. მან თავის თანამებრძოლებს უბრძანა, სვიმონი მოენახათ, მცველებისათვის მოეტაცათ და მასთან მიეყვანათ. ამასვე აღნიშნავს სომეხი ისტორიკოსი არაქელ დავრიჟეცი*. სომეხი ისტორიკოსის სიტყვით კი, გზად მიმავალი სვიმონი სულთნის წინააღმდეგ აჯანყებულმა არზრუმის მმართველმა იაზიჯიმ შეიპყრო.

ანატოლიაში მიმდინარე აჯანყებებმა სვიმონ მეფეს მოქმედება გაუადვილა. შაჰმა მაშინვე შეაფასა შექმნილი ვითარება და ქართლის მეფე არზრუმის დასაპყრობად წააქეზა. იტალიური ჟურნალისტიკის ფუძემდებელი ბერნარდინო ბეკარი 1599 წელს წერდა, რომ „არც აზიაში მიდის თურქების საქმე კარგად. საქართველოს მეფე სვიმონი 20 ათასი არკებუზერით და 5 ათასი მხედრით შეიჭრა არზრუმის მხარეში, სადაც ყველაფერი ცეცხლსა და მახვილს მისცა, დაიპყრო ოთხი ქალაქი და ხელთ იგდო მრავალი ქვემეხი“. იმავე წლის 8 ოქტომბერს ფუგერის გაზეთი წერდა: „სვიმონ მეფეს შეეძლო დიდი წარმატებისათვის მიეღწია და ოსმალთა ტერიტორიები აზიაში დაეპყრო, რადგან ადგილობრივი ფაშის მიერ გამოგზავნილ სამხედრო ნაწილებს სვიმონის წინააღმდეგ ბრძოლა არ სურდათ“.

ზემომოყვანილი ცნობების გარდა, სხვა რაიმე საბუთი, სვიმონ მეფის ანატოლიელ აჯანყებულებთან ურთიერთობის ან არზრუმზე მისი თავდასხმის შესახებ, არ გაგვაჩნია.

ლორეს დაპყრობის შემდეგ, სვიმონ მეფემ ოსმალებისაგან ძლიერ გამაგრებულ გორს შეუტია. ციხეში ოსმალებთან ერთად გამუსლიმანებული მესხებიც იმყოფებოდნენ. ალყა ცხრა თვეს გაგრძელდა. მეციხოვნენი სურსათის ნაკლებობას განიცდიდნენ, მაგრამ ციხიდან გამოსვლას ვერ ბედავდნენ. გაჭირვებამ მაინც თავისი გაიტანა და 500 ოსმალო ციხიდან გამოვიდა, ახლომახლო სოფლები მოარბია და დიდძალი სურსათი და პირუტყვი იშოვა, მაგრამ მათ ციხეში შესვლა ვეღარ მოასწრეს. ბატონიშვილმა გოჩამ 500 გამორჩეული მეზრდოლით გზა გადაუჭრა და მრავალი ამოწყვიტა. ამ წარმატების შემდეგ სვიმონ მეფემ კიდევ უფრო გაამკაცრა ალყა, მაგრამ გორის აღება მაინც ვერ შეძლო. მაშინ მან ცბიერებას მიმართა: 1599 წლის დიდმარხვის დღეებში მეფემ ალყა მოხსნა და გორს გაეცალა. ოსმალებმა იცოდნენ, რომ ქრისტიანები დიდმარხვის დღეებში ომსა და შუღლს მოერიდებოდნენ და სიფხიზლე მოაღუნეს.

მეფემ ფარსადან ციციშვილსა და სულხან თურმანიძეს დაავალა, თავიანთ მამულებში კიბეები დაემზადებინათ და ლაშქარიც მზადყოფნაში ჰყოლოდათ. დასახლებულმა თავადებმა მეფის ბრძანება შეასრულეს და დათქმულ დროს ციხეს ფრთხილად მიეპარნენ. ციხეში დაბანაკებულმა ოსმალებმა ჯარის მიახლოება მაშინ გაიგეს, როცა იგი უკვე ქალაქში შესულიყო და ეგრეთ წოდებულ ჩახრუხადის საყდარსაც ასცილებოდა. როცა ოსმალებმა განგაში ატეხეს, ქართველები კიბეებით უკვე ციხეში გადასულიყვნენ და შიგნით იბრძოდნენ. ოსმალები და მესხები დილაძე წინააღმდეგობას განაგრძობდნენ. როცა დარწმუნდნენ, რომ ბრძოლის გაგრძელებას აზრი აღარ ჰქონდა, მეფეს „უვნებლობას შემოეხვეწნეს და ზოგნი მესხნი იგივე ციხეში ოქონის ხატს შეეხვეწნეს და მეფეს საფიცარი სთხოვეს“. მეფემ თავისი ძმის – ვახტანგის ხელით, შეწყალების სიგელი გაუგზავნა. უფრო მეტიც, „ყველას ცხენი და სახარჯო მისცეს და საგზალი და ჯარი თან გაატანეს რომ გზაზე არავინ არ აწყინოს რამე“. ციხეში ნაშოვნნი ნადავლის ერთი ნაწილი მეფემ თავის

მებრძოლებს დაურიგა, ხოლო ის რაც სულთნის ქონებად ითვლებოდა, თავის ძმას ვახტანგს უბრძანა სამეფო საკუთრებად გადაექცია.

გორის გათავისუფლების შემდეგ, გათავისუფლდა მთელი ქართლი. ქართლსა და სამცხე-საათაბაგოში ანტიოსმალური აჯანყება დაიწყო. სულთნის კარზე სათანადოდ შეაფასეს საქართველოში შექმნილი მდგომარეობა და საგანგებო ზომები გაატარეს: სასწრაფოდ ჩატარდა მობილიზაცია და საქართველოში დიდი ჯარი გამოგზავნეს ჯაფარ-ფაშას მეთაურობით. სვიმონმა თავისი ოჯახი გორიდან მეჯვრისხევში გადაიყვანა, უფლისწული გიორგი დიდი ჯარით გორში დატოვა და მისი დაცვა დაავალა. თვით მეფე, ჯარის შესაგროვებლად საბარათიანოში წავიდა, მაგრამ შეგროვება ვერ მოასწრო, ფარცხისთან დამარცხდა და ოსმალებმა დაატყვევეს. ბერი ეგნატაშვილის მიხედვით, მეფე გასცა კახაბერ ყორღანაშვილმა, რომელიც შემდეგ საბარათიანოს ამირსპასალარმა, სვიმონ მეფის ერთგულმა საჩინო ბარათაშვილმა შეიპყრო და გელიყარის კლდიდან გადააგდო. კლდიდან დაგორებული ყორღანაშვილი თურმე მღეროდა: „ყორღანას-ძე ქარაფინდა, ხელი ჰკრეს და გადაფრინდა.“

სომეხი ისტორიკოსის არაქელ დავრიჟეცის მიხედვით, სვიმონი ტყვეობაში აღმოჩნდა შემდეგნაირად: „იმ მხარეს სადაც სიმონი იმყოფებოდა, თურქებს სრულიად არ ჰქონდათ ეჭვი, რომ სიმონი იქ იქნებოდა: ნადავლის წადილით თურქების ლაშქარს გამოეყო ერთი რაზმი და იმ მხარეს გაემართა. მათ დაინახეს ერთი ქართველი, შეიპყრეს იგი, ცოტა წინ წავიდნენ, სიმონის რაზმი დაინახეს და ტყვეს ჰკითხეს მისი ვინაობა. როდესაც მისგან გაიგეს, რომ თვითონ სიმონი იყო, თავზარდაცემული მაჰმადიანები უკან გაბრუნდნენ და საჩქაროდ სწრაფმრბენი ცხენით კაცი აფრინეს ბანაკში და ეს ამბავი მთავარსარდალ ჯაფარს შეატყობინეს. მას ძლიერ გაუხარდა და ბევრი მამაცი ვაჟკაცი გაამხნევა და გაგზავნა. ისინიც წავიდნენ, შეიპყრეს სიმონი და მასთან მიიყვანეს. სიმონს მისვლისთანავე შესახვედრად წინ მიეგება ჯაფარი. შემდეგ [თურქებმა] თავიანთ ენაზე ხმამაღლა ლაღადით აღიდეს უფალი“.

რადგან ჯაფარ ფაშას მოახსენეს, რომ გორში მდგომი გიორგი უფლისწული მამის გათავისუფლებას შეეცდებო, ოსმალები აიყარნენ და სვიმონიც თან წაიყვანეს. ჯაფარმა მაშინვე კაცი აფრინა სტამბოლში და სულთანს სვიმონის დატყვევება აცნობა. მეორე დღეს, ნაშუადღევს, როცა სვიმონ მეფის დატყვევების ამბავი გორში მოვიდა, ბატონიშვილი გიორგი ცხენოსანთა რაზმით ოსმალებს დაედევნა, მაგრამ ამაოდ.

დატყვევება იმ პატარა ქართული სამეფოს მეფისა, რომელიც 12 წლის განმავლობაში მოსვენებას არ აძლევდა თითქმის მთელი ახლო აღმოსავლეთის დამპყრობელ ოსმალებს, სულთანმა უდიდეს წარმატებად ჩათვალა და ბრძანა მთელი სახელმწიფოს ქალაქებში ქუჩები მოერთოთ და სამი დღის განმავლობაში ყველა ლხენას მისცემოდა. სულთანმა ისიც ბრძანა, რომ სვიმონი მასთან მიეყვანათ.

1600 წლის 21 ივნისს სვიმონ მეფე სტამბოლში ჩაიყვანეს და იედი კულეს* ციხეში მოათავსეს.

ბატონიშვილი გიორგის და შაჰ აბას I-ის ცდამ, დაეხსნათ სვიმონ მეფე ტყვეობიდან, შედეგი არ გამოიღო: „ქართველთ დაუწყეს ხონთქარს ხვეწნა და მეფის სვიმონის გამოშვება ეაჯნეს (ეხვეწეს – ე.მ.). მრავალი ძვირფასი თვალ-მარგალიტი და გაუგზავნეს და გიორგი მეფის შვილი დავით მძევლად მიჰგვარეს, რომ სვიმონ წამოიყვანონ“. შემდეგში საქართველოში ხმა გაგრძელდა გიორგი X-ის უფროსი ვაჟის დავითის დაკარგვის შესახებ. დავითი, ერთი ფრანგული წყაროს ცნობით, 1609 წელს 14 წლისა იყო მას ახასიათებს, როგორც ჭკვიანსა და კეთილი ბუნების ახალგაზრდას. საინტერესოა, რომ სვიმონ მეფის დახსნისათვის ენერგიულად იღწვოდა მისი მეორე შვილიშვილი, ულამაზესი თინათინი, რომელიც სპარსულ და ევროპულ წყაროებში ცნობილია გულჩარა (გულჩაპრას) სახელით. გულჩარა, დავითის და იყო. გულჩარამ, მართალია, სვიმონ მეფის გათავისუფლება ვერ შეძლო, მაგრამ დიპლომატიის დიდი ნიჭი გამოამჟღავნა. გულჩარას სტამბულში ასეთი საქმიანობის შედეგი იყო, რომ ერთი პირობა სულთნის კარმა სვიმონ მეფეს ირან-ოსმალეთს შორის დაზავების მოგვარება დაავალა და მხოლოდ ამის შემდეგ ჰპირდებოდა ტყვეობიდან გათავისუფლებას. სვიმონი და გულჩარა სტამბოლიდან ერთი კვირის წასვლები იყვნენ ირანის მიმართულებით, როცა სულთანმა აჰმედ III-მ (1603-1617) გადაწყვეტილება შეცვალა და სვიმონი უკან დააბრუნა, გულჩარამ კი გზა გააგრძელა. მან შაჰ აბასს სვიმონის წერილები წაუღო, რომლებშიც ზავის დადების აუცილებლობასთან ერთად საქართველოს შესახებაც იქნებოდა თხოვნა და მოთხოვნაც. საზავო მოლაპარაკება, რომლის შუამავლადაც გულჩარა გამოდიოდა, საკმაოდ გაგრძელდა. ამასობაში, 75 წელს მიახლოებული სვიმონ მეფე ტყვეობაში გარდაიცვალა 1611 წელს.

გულჩარას დიპლომატიური მოღვაწეობის შედეგად, 1612 წლის 20 ნოემბერს სტამბულში ირან-ოსმალეთის ზავი დაიდო.

ამგვარად, ქართული წყაროების ცნობები სვიმონ მეფის გარდაცვალების შესახებ სიმართლეს არ ასახავს. ერთ-ერთი ქართული ქრონიკების მიხედვით, სვიმონ მეფე „იედიყულაში დაატყვევეს, სამი წელიწადი იქ იყო, გამოიყვანეს და მეიდანზედ თავი გააგდებინეს“; სხვაგან კი ვკითხულობთ: „სვიმონ მეფე ედიკულეში მოკლეს და ბატონის შვილი დავით დაიკარგა“.

სვიმონ მეფის ნეშტი სტამბოლიდან ჩამოსვენა გორელმა ვაჭარმა დიაკონიშვილმა. სვიმონი დიდი პატივით მცხეთაში დაკრძალეს.

სვიმონ მეფის პოლიტიკური და სამხედრო ასპარეზიდან წასვლამ საგრძნობლად დაასუსტა საქართველოს ანტიოსმალური ძალა.

ჯერ ოსმალების მიერ სვიმონ მეფის დატყვევებით, შემდეგ ყიზილბაშების მიერ ალექსანდრე მეფის დაღუპვით, დასრულდა საქართველოს ანტიოსმალურ კოალიციებში მონაწილეობის ხანგრძლივი, საუკუნენახევრიანი პერიოდი. ირანისა და ოსმალეთის მოძალების პირობებში, საქართველოს სამეფო-სამთავროებმა კარგა ხნით დაკარგეს დამოუკიდებელი საგარეო პოლიტიკის

გატარების უნარი. ქართლ-კახეთი ყიზილბაშთა თარეშისა და ძმათა შორის
სისხლისმღვრელი ფეოდალური ომების ასპარეზად იქცა...

განმარტებითი ლექსიკონი**

ამილახორი, ამირახორი, მირახორი (არაბ. *ამირ ახურ* – საჯინიბეს ამირა) – სასახლის საჯინიბოს უმაღლესი მოხელე. იგი ხელმძღვანელობდა საჯინიბოების დაკომპლექტებას მსახურებითა და ცხენებით, მათ განაწილებას, მოვლა-პატრონობას, განაგებდა საძოვრებს. ფეოდალური საქართველოს ცენტრალური სამხედრო უწყების მოხელე – ამირსპასალარის თანაშემწე, სავაზიროს წევრი. საქართველოს სამეფოს პოლიტიკური დაშლის შემდეგ, ამილახორი ზემო ქართლის სადროშოს სარდალი და, როგორც წესი, გორის მოურავიც იყო. ამ თანამდებობიდან წარმოდგა თავადთა გვარი ამილახვარი.

არკებუზერი – ფითილიანი თოფი.

ასქერი, ასკერი – თურქი ჯარისკაცი.

აღა (თურქ.-სპარს. – *ბატონი, მეპატრონე*) – ოფიციალური წოდება ოსმალეთის იმპერიაში. სასახლის ცალკეული კატეგორიების მსახურთა მეთაურების სახელწოდება.

აღალი – ურმების, საზიდრების ქარავანი.

ბეგი, ბეი, ბეკი (თურანული *მეუფე, ბატონი*) – ფეოდალების შუასაუკუნოვანი წოდება შუა და ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებში.

ბეგლარბეგი – ბეგთა-ბეგი, ფაშა, ვილაიეთის სამოქალაქო და სამხედრო-ადმინისტრაციული საქმეების გამგებელი.

დივანი (სპარს. *ჩანაწერი, წიგნი, კანცელარია, დასასწრები ადგილი*) – ოსმალეთის სახელმწიფოში სახელმწიფო უწყება შედგებოდა მინისტრებისა და წარჩინებულებისაგან.

დუკატი (იტალ. *დუკატო < დუკა ჰერცოგი*) – ძველებური ვერცხლის, შემდეგ ოქროს მონეტა (3,4-3,5 გრ). იტალიაში გაჩნდა 1140 წელს და შემდეგ იჭრებოდა მრავალ დასავლეთევროპულ ქვეყანაში.

ერცჰერცოგი (გერმ. *ერზჰერზოგ*) –ავსტრიაში და შემდეგ ავსტრია-უნგრეთში ჰაბსბურგების სამეფო გვარის პრინცების ტიტული; ამ ტიტულის მქონე პირი.

ვაზირი, ვეზირი (არაბ. *ვაზირუნ თანაშემწე, მეშველი მინისტრი*) – მინისტრებისა და დიდმოხელეთა ტიტული, უმეტესად მუსულმანურ სახელმწიფოში. სულთნის უპირველესი მოხელე. ლაშქრობის დროს შეიარაღებულ ძალებს მეთაურობდა. იგი განაგებდა ქვეყნის საშინაო და საგარეო საქმეებს, თანამდებობებზე დანიშვნასა და გადაყენებას და სხვა. გაერთიანებულ ფეოდალურ საქართველოში ვეზირი (ვაზირი) ხელმძღვანელობდა ცენტრალურ სახელმწიფო მმართველობის ერთ-ერთ უწყებას.

ვალი – ოლქის მმართველი. ოსმალეთში ვილაიეთის გამგებელს ვალი ეწოდებოდა. ვილაიეთის ვალი, ბეგლარბეგი, მირ-მირანი, ემირთა ემირი სინონიმები იყო. ვალი იყო მოსაზღვრე ტერიტორიების გამგებელი. ეს იყო უმაღლესი თანამდებობა ფეოდალურ აღმოსავლეთში. ქართლ-კახეთის მეფეები ირანის შაჰისაგან ვალის ტიტულის მატარებლები იყვნენ.

ვილაიეთი (ვილაიეთი) – ქვეყანა, ოლქი, ოსმალეთში, ყველაზე მსხვილი ადმინისტრაციული ერთეული. ვილაიეთის სამხედრო და ადმინისტრაციულ საქმეებს ბეგლარბეგი განაგებდა და ფაშის ტიტული ჰქონდა.

იუქი – ტვირთი, საპალნე, ტყავის ტომარა.

ლალა (სპარს.) – ვაჟის აღმზრდელი მამაკაცი, მზრუნველი.

ლივა – 1. დროშა, 2. სადროშო. იხ. სანჯაყი.

მეჯლისი (არაბ. *მაჯლის*) – სხდომის ადგილი, საბჭო, პარლამენტი.

ნეგოციანტი (ლათ. *ნეგოტიანს, ნეგოტიანტის – ვაჭარი*) საბითუმო ვაჭარი, კომერსანტი, ორმელიც მსხვილ სავაჭრო საქმეებს აწარმოებს, ძირითადად სხვა ქვეყნებთან.

რაცამი (არაბ. *რაცამ – წერილი, ნაწერი, დამწერლობა*) დოკუმენტის აღმნიშვნელი ტერმინი XVII-XVIII საუკუნეების საქართველოში.

რობაი – სპეციალური საზომით დაწერილი ოთხსტრიქონიანი ლექსი.

სანჯაყ-ბეგი – სანჯაყის მმართველი და ლაშქრობის დროს სანჯაყის ფეოდალური ლაშქრის მეთაური.

სასთაული – სასთუმალი, თავქვეშ დასადები, თავის მისადები (ბალიში, მუთაქა).

სქიზმატიკოსი – (ბერძნ. *განხეთქილება*) – განხეთქილების შემომტანი კათოლიციზმსა და მართლმადიდებლობას შორის. ამ შემთხვევაში ბერძნული მართლმადიდებლობის მიმდევარი.

უშური – გადასახადი, რომელიც გადაიხდებოდა ბალებზე, ვენახებზე, ბოსტნებზე, მარცვლეულის კულტურებზე, თაფლზე, თევზის ჭერაზე და სხვა.

ყიზილბაში – (თურქ. *კიზილ-წითელი და ბას-თავი*) – ნიშნავს „წითელთავა“-ს. ასეთი სახელი შეერქვა ირანის სეფიანთა შაჰების ქვეშევრდომებსა და ჯარებს, რომლებიც წითელი ფერის თავსაბურავს ატარებდნენ. შემდეგში ყიზილბაში საერთოდ შეერქვა ყველა შიიტური გაგების ისლამის მატარებელს.

წინადაცვეთა – წეს-ჩვეულება იუდაისტურ და მუსლიმანურ ქვეყნებში, რომლის თანახმად კვეთდნენ მამრის ასოს კანის ბოლოს. იუდაიზმის მიმდევრები წინადაცვეთას უკეთებენ ჩვილებს, ხოლო მუსლიმანები 7-10 წლის ასაკის ბიჭებს.

გეოგრაფიულ და საკუთარ სახელთა განმარტებანი*

ალამუთის ციხე („არწივის ბუდე“) – მდებარეობდა ელბრუსის მთებში, ყაზვინის მახლობლად. ითვლებოდა ერთ-ერთ მიუვალ ციხედ. იგი ზოგიერთ წერილობით წყაროში კაპკაპეს სახელითაც იხსენება.

ანატოლია (თურქ. *ნადოლ < ბერძნ. ნატოლე – აღმოსავლეთი*) – თანამედროვე თურქეთის აზიური ნაწილი, რომელსაც ძველთაგანვე უწოდებდნენ მცირე აზიას.

ანონიმი ვენეციელი – უცნობია მისი ბიოგრაფია. სავარაუდოა ის თან ახლდა ოსმალთა ჯარს და უშუალო დამკვირვებელი იყო იმ მოვლენებისა, რომლებიც ირან-ოსმალეთის ომს და მასში ქართველების მონაწილეობას, საქართველოში დატრიალებულ ამბებს შეეხება. მან განსაკუთრებით კარგად იცის ოსმალთა ლაშქართან დაკავშირებული ამბები. შეიძლება მას ინფორმატორად ჰყავდა ოსმალეთის მთავარსარდლობასთან ახლოს მყოფი პირი. ანონიმი ცდილობს იყოს ობიექტური და მისი ცნობები განსაკუთრებული სიზუსტით გამოირჩევა.

ანრი III –საფრანგეთის მეფე (1574-1589).

არზრუმი, ერზერუმი – ქალაქი ჩრდილო-აღმოსავლეთ თურქეთში. ძველად ერქვა თეოდოსიოპოლისი, იმპერატორ თეოდოსიუს II-ის პატივსაცემად, ქართულად კარნუ-ქალაქ უწოდებდნენ. 1522 წელს არზრუმი ოსმალებმა დაიპყრეს, იქ საბეგლარბეგო დაარსეს და ამიერკავკასიის წინააღმდეგ ომის პლაცდარმად გადააქციეს.

ბერი ეგნატაშვილი – XVIII ს. ქართველი ისტორიკოსი, ვახტანგ VI-ის მიერ „ქართლის ცხოვრების“ გაგრძელების დასაწერად შექმნილი კომისიის წევრი და შესაძლოა ხელმძღვანელიც.

ბასიანი – პროვინცია ისტორიულ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, მდ. არაქსის სათავეების რაიონში. ბასიანი საუკუნეების განმავლობაში დავის საგანი იყო სომხეთთან, ირანთან, რომთან, ბიზანტიასთან, 1545 წელს ოსმალებმა დაიპყრეს, XVII საუკუნიდან იგი არზრუმის ვილაიეთის ერთ-ერთი სანჯაყია.

ბაშიაჩუკი (თავშიშველი) – ასე ეძახდნენ თურქები იმერლებს, რადგან ისინი თვზე პატარა, მომრგვალო, ბრტყელ ფაფანაკებს ატარებდნენ. ტექსტში იგულისხმება იმერეთის მეფე ლევანი (1583-1590).

ბორის გოდუნოვი – წარმოშობით აზნაური, რომლის წინაპარი იყო თათარი მურზა. იგი ქორწინების გზით სამეფო კარზე დაწინაურდა. მალე მისი და შეირთო უფლისწულმა თედორემ, რომლის გამეფების (1584 წ.) შემდეგ, 1587 წლიდან სახელმწიფოს ერთპიროვნულად მართავდა. უშვილო თედორეს გარდაცვალების შემდეგ (1598 წ.) ის მეფედ აირჩიეს. მის დროს რუსეთმა მნიშვნელოვნად განიმტკიცა პოზიციები კავკასიაში. 1587 წელს კახეთის სამეფომ მოსკოვთან მფარველობის ხელშეკრულება გააფორმა. გოდუნოვი გარდაიცვალა 1605 წელს.

განჯა – აზერბაიჯანის ვაჭრობა-ხელოსნობის და კულტურის დიდი ცენტრი თითქმის მთელი შუა საუკუნეების განმავლობაში მასთან მჭიდრო კავშირი ჰქონდა საქართველოს და ზოგჯერ მის დაპყრობასაც ცდილობდა.

გრემი – ფეოდალური ხანის კახეთის ერთ-ერთი სავაჭრო-ეკონომიკური და კულტურის ცენტრი, 1466 წლიდან კახეთის სამეფოს დედაქალაქი. 1614-1616 წლებში შაჰ აბასის ლაშქრობების შედეგად, გრემი დაინგრა და გაუკაცრიელდა. მის დაცემაში მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა აგრეთვე დაღესტნელების გამუდმებულმა თავდასხმებმა.

დამასკი (დამასკო) – სირიის არაბთა რესპუბლიკის დედაქალაქი. მის შესახებ ცნობები მოდის ძვ. წ. XVI საუკუნიდან. ეს ქალაქი შუა საუკუნეებში მუსლიმანური კულტურისა და აღმოსავლური ქრისტიანობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ცენტრი იყო.

დარუბანდი, დერბენდის კარი – ცნობილი ქალაქი დაღესტანში, კასპიის ზღვის სანაპიროზე.

დიარბაქირი – ქალაქი სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთში, მდ. ტიგროსის ნაპირზე.

დონ ხუან დე პერსია (ულულ ბეგ ბაიათი) – სპარსელი დიდებული, შაჰ აბასმა 1599 წელს დანიშნა ესპანეთში გაგზავნილი ელჩობის მდივნად. მან ქრისტიანობა მიიღო, დაირქვა დონ ხუან დე პერსია (მისი ნათლია იყო დედოფალი მარგარიტა ავსტრიელი) და ესპანეთში დარჩა. დონ ხუანის დღიურების საფუძველზე დაიწერა მისი „რელაციონი“, რომელშიც საყურადღებო ცნობებია საქართველოზეც.

ენშიაძინი – სომხურ-გრიგორიანული ეკლესიის ცენტრი და ყოველთა სომეხთა კათალიკოსის რეზიდენცია.

ვალახეთი, ვალახია – რუმინეთის ძველი სახელი.

ვანი – ქალაქი აღმოსავლეთ თურქეთში, ვანის ტბის აღმოსავლეთ ნაპირთან. XVII საუკუნეში იგი ოსმალებმა დაიპყრეს.

ვახუშტი ბატონიშვილი (ბაგრატიონი, 1696-1757) – ქართველი გეოგრაფი, ისტორიკოსი და კარტოგრაფი, ვახტანგ VI-ის შვილი, იცოდა მრავალი ენა, აქტიურად მონაწილეობდა ქართლის სამეფოს პოლიტიკურ ცხოვრებაში. 1722 წელს ვახტანგ VI-ის განჯაში ყოფნის დროს, ვახუშტი ქართლის გამგებელი იყო. იგი ვახტანგს გაჰყვა რუსეთში 1724 წელს, მოსკოვში დასახლდა და აქვე დაამთავრა თავისი შესანიშნავი თხზულება „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“, რომელშიც გადმოცემულია საქართველოს ისტორია უძველესი დროიდან XVIII საუკუნის პირველ ნახევრამდე. ნაშრომში განსაკუთრებული ადგილი უკავია საქართველოს პოლიტიკური და ეთნიკური ერთიანობის იდეას.

თამარაშვილი მიხეილ (ერისკაცობაში – ალექსანდრე) – ქართველი ისტორიკოსი და საზოგადო მოღვაწე. იგი დაიბადა 1858 წელს ახალციხეში და აქვე მიიღო პიველდაწყებითი განათლება, შემდეგ კი სწავლობდა კონსტანტინოპოლში ქართულ სასწავლებელში, ესპანეთში სასულიერო სემინარიაში, პარიზის წმ. ლაზარეს დიდ სასულიერო სასწავლებელში. მ.

თამარაშვილმა ევროპის უდიდეს არქივებში გამოავლინა საქართველოს ისტორიის ამსახველი დიდძალი დოკუმენტური მასალა, რომელის საფუძველზეც დაიწერა მისი შესანიშნავი წიგნები – „ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის“ (გამოქვეყნდა თბილისში, 1902 წ.), „პასუხად სომხის მწერლებს, რომელნიც უარყოფენ ქართველთა კათოლიკობას“ (თბილისი, 1904), „საქართველოს ეკლესიის ისტორია“ (გამოიცა რომში ფრანგულ ენაზე, 1910 წ.). იგი გარდაიცვალა 1911 წელს იტალიის ქალაქ ჩივიტავეკიაში, საიდანაც მისი ნეშტი 1978 წელს გადმოასვენეს საქართველოში.

იელი კულე (თურქ. ყელი – შვიდი და კულე – ციხე, ე.ი. შვიდკოშკა, შვიდბურჯიანი ციხე) – მდებარეობს სტამბოლის ამავე სახელწოდების უბანში, მარმარილოს ზღვის ნაპირას. ელჩებს, ვეზირებს და მაღალი თანამდებობის იმ დამნაშავეებს, რომლებსაც სიკვდილი ჰქონდათ მისჯილი, ამ ციხეში ათავსებდნენ. სიკვდილით დასჯის ადგილად შერჩეული იყო იმპერატორ თეოდოსის მიერ აშენებული თალის მარცხნივ მდებარე მარმარილოს კოშკი.

იესე (ისა-ხანი) – ლევან მეფემ, ქართლში ყიზილბაშების უკანასკნელი შემოსევის დროს (1556 წ.) შაჰს დახმარება არ გაუწია და შიშობდა, რომ შაჰი ამის გამო შურს იძიებდა. შურისძიების თავიდან ასაცილებლად მან, 1558 წელს, თავისი ვაჟი იესე დიდი საჩუქრებით ყაზვინს გაგზავნა. იგი შაჰმა გაამაჰმადიანა 1559 წელს და ლევან მეფის ტახტის მოცილედ ამზადებდა, მაგრამ იესემ შაჰს იმედი ვერ გაუძარტლა. მან 1562 წელს ისლამი უარყო და გაქცევა სცადა, მაგრამ შეიპყრეს და იმავე წლის 23 დეკემბერს ალამუტის ციხეში ჩასვეს. იესე კახეთში დაბრუნდა 1580 წელს. ის ქრისტიანად გამოუშვია მოჰამედ ხოდაბანდას, მაგრამ მცირე ხნის შემდეგ გარდაცვლილა.

ივანე IV (მრისხანი) – დაიბადა 1530 წელს. ის სრულიად პატარა, 1533 წლიდან გახდა მოსკოვის მთავარი, ხოლო 1547 წელს იგი გამოცხადდა რუსეთის პირველ მეფედ. მან მეზობელთა ტერიტორიების დაპყრობით გააფართოვა რუსეთის სახელმწიფო. მის საგარეო პოლიტიკაში მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა კავკასიასთან და ირანთან ურთიერთობას. ივანე IV გარდაიცვალა 1584 წელს.

ისქანდერ მუნში – XVI-XVII საუკუნეთა ირანელი ისტორიკოსი. მისი თხზულებებია „ქვეყნის დამამშვენებელი აბასის ისტორია და გაგრძელება აბასის ქვეყნის დამამშვენებელი ისტორიისა“, რომელშიც მოცემულია მნიშვნელოვანი ცნობები საქართველოს ისტორიისათვის.

კაჰკაჰა იხ. ალამუტი.

ლევანი (ავგიორგის ძე) – კახეთის მეფე (1518/20–1574). ლევანმა 1520 წელს დაამარცხა ქართლის მეფე დავით X და ამის შემდეგ ეს უკანასკნელი იძულებული გახდა ეცნო კახეთის სამეფოს დამოუკიდებლობა. ლევანი აღიარებდა ირანის შაჰისადმი ვასალურ დამოკიდებულებას და ეხმარებოდა თავისი შეიარაღებული ძალით. ირანთან ურთიერთობის გამწვავების შემდეგ, ლევანი შეეცადა რუსეთთან დაახლოებას და მისგან დახმარების მიღებას.

ლორე – შუა საუკუნეების ციხე-ქალაქი და ისტორიული მხარე ტაშირში (ახლანდელ სომხეთში). იგი მეფე დავით აღმაშენებელმა 1118 წელს

საქართველოს სახელმწიფოს შემოუერთა. ამ დროიდან იგი საქართველოს ამირსპასალარის სამყოფი გახდა.

ლუარსაბ უფლისწული, შემდეგში ქართლის მეფე ლუარსაბ II (1606-1615). მან თავი გამოიჩინა ტაშისკარის ბრძოლაში, 1609 წელს, 1611 წელს ცოლად შეირთო გიორგი სააკაძის და, რომელსაც თავადების მოთხოვნით მალე გაეყარა. 1614 წელს შაჰ აბასის ქართლში შემოსევის შემდეგ, ლუარსაბ მეფე იმერეთში გადავიდა და ოსმალეთს დახმარება სთხოვა. 1614 წლის ოქტომბერში ქართლში დაბრუნდა და შაჰთან მივიდა, რათა სამეფო აოხრებისაგან ეხსნა. შაჰ აბასმა ის ირანში წაიყვანა და გამუსლიმანება მოსთხოვა, მაგრამ უარი მიიღო, რის გამოც ჯერ ციხეში გამოამწყვდია, შემდეგ კი შირაზის ციხეში საბლით მოაშთვეს. მართლმადიდებლურმა ქართულმა ეკლესიამ ლუარსაბ II წმინდანად შერაცხა.

მარაში – ქალაქი სამხრეთ თურქეთში, მარაშის ვილაიეთის ადმინისტრაციული ცენტრი.

მინაღოი ჯოვანი ტომაზო – ჯოვანი ტომაზო მინაღოი, ვენეციის საელჩოს ექიმი კონსტანტინოპოლში XVI ს. მეორე ნახევარში. მან დაგვიტოვა უძვირფასესი ცნობები 1578-1590 წლებში სპარსეთ-ოსმალეთს შორის მიმდინარე ომისა და საქართველოს ტერიტორიაზე წარმოებული ბრძოლების შესახებ. მას თავისი პროფესია საშუალებას აძლევდა, გასცნობოდა მრავალ პიროვნებას, მათ შორის ქართველებსაც.

როსტომი – იმერეთის მეფე (1590-1605). როცა იგი გიორგი II გურიელმა ოსმალთა დახმარებით ჩამოაგდო, მანუჩარ დადიანთან გაიქცა და მისი დახმარებით ტახტი დაიბრუნა. იმერეთის სამეფოს შემოერთება უნდოდა სვიმონ I-ს, ამიტომ ის იმერეთში ჯარით გადავიდა, მაგრამ ოფშკვითის ბრძოლაში 1590 წელს როსტომმა გაიმარჯვა და საბოლოოდ ტახტი დაიმკვიდრა. ამის შემდეგ სვიმონ მეფემ სცნო როსტომის ხელისუფლება.

საშამხლო – ამ ტერმინით მოიხსენიებდნენ დაღესტნის გაერთიანებაში შემავალი ყუმუხების, ლაკების, დარგუელების მმართველებს.

სომხითი – შუა საუკუნეების სამშვილდისა და ხუნანის საერისთავოების სახელწოდება, სადაც შემდეგში წარმოიშვა სათავადოები, მათ შორის, საბარათიანოც, რომელიც ხშირად ქართულ საისტორიო ლიტერატურაში სომხით-საბარათიანოდ იწოდება.

ტაშირი – იხ. ლორე.

ტრანსილვანია – ისტორიული ოლქი ჩრდილო რუმინეთში, რომელიც 1541 წლიდან ოსმალეთის სულთანს დაემორჩილა, მაგრამ იგი მაინც განაგრძობდა დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლას.

ტრიპოლი – ლიბიის დედაქალაქი, ხმელთაშუა ზღვის სანაპიროზე, 1551-1911 წლებში იყო ოსმალეთის იმპერიის შემადგენლობაში.

ფარსადან გორგიჯანიძე – ქართველი პოლიტიკური მოღვაწე, ისტორიკოსი, დაიბადა 1626 წელს გორში, აღიზარდა ქართლის მეფე როსტომის კარზე და მეფის დიდი ნდობით სარგებლობდა. როსტომის

დავლებით, ჯერ კიდევ სრულიად ახალგაზრდამ, რამდენჯერმე იმოგზაურა ირანში. გარდაიცვალა დაახლოებით 1696 წელს (ან 1710 წელს).

ფუგერი, ფუგერები – სამხრეთგერმანელ მსხვილ ვაჭართა და ბანკირთა სახლი XV-XVII საუკუნეებში. უკვე XVI ს ჰქონდათ გაზეთი.

ყაზვინი – ქალაქი ჩრდილო-დასავლეთ ირანში, 1548-1598 წლებში იყო სეფიანთა სახელმწიფოს დედაქალაქი.

ყარსი – უძველესი ქალაქი ჩრდილო-აღმოსავლეთ თურქეთში, რომელიც ქართულ წყაროებში მოხსენიებულია კარის სახელწოდებით. 1205-1206 წლებში ქართულმა ლაშქარმა დაიკავა და თამარ მეფემ სამეფო ქალაქად გადააქცია. XVI საუკუნიდან ოსმალების მფლობელობაშია.

ყირიმის სახანო – თათართა ფეოდალური სახელმწიფო ყირიმში XV-XVIII საუკუნეებში.

შაითანყალა – ქართული ციხე-სიმაგრის, ქაჯის ციხის, („შაითან ყალა“) თურქულად თარგმნილი სახელია. იგი იდგა ახალციხის მახლობლად ციცაბო კლდეზე.

შაქი, შექი – აზერბაიჯანის უძველესი ქალაქთაგანი, რომელსაც ახლა ნუხა ჰქვია.

შირვანი – ისტორიული ქვეყანა ახლანდელი აზერბაიჯანის ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნაწილში, კასპიის ზღვის სანაპიროზე.

ჯულფა – მნიშვნელოვანი სომხური სავაჭრო ქალაქი მდინარე არაქსზე. ირან-ოსმალეთის ომის დროს შაჰ აბასმა 1604 წელს უდაბურ ადგილად გადააქცია აღმოსავლეთი სომხეთი, შაჰ აბასის ჯარებმა მთლიანად აყარეს ჯულფისა და ნახჩევანის მოსახლეობა და ირანში გადაასახლეს.

ჰაბსბურგები – ავსტრიის მმართველი დინასტია 1282-1918 წლებში.

ჰასან რუმლუ – XVI საუკუნის ირანელი ისტორიკოსი, შაჰ თამაზის კართან დაახლოებული, მონაწილეობდა მის ლაშქრობებში. მან დაწერა 12 ტომიანი „უმშვენირესი ისტორიათაგანი“, რომლის მხოლოდ 2 უკანასკნელი ტომია ჩვენამდე მოღწეული. ბოლო ტომში მოცემულია ცნობები საქართველოს შესახებ.

ჰასან-ყალა, ჰასან კალა – მდებარეობს არზრუმის ჩრდილო-აღმოსავლეთით. ვახუშტი ბატონიშვილის მიხედვით, ჰასან კალა ძველი ქართული პროვინციის ბასიანის ტერიტორიაზეა და ჰასან კალა იდენტიფიცირებულია ბასიანთან.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები:

- გუჩუა ვ., სვანიძე მ., ქართველი ხალხის ბრძოლა დამოუკიდებლობისა და პოლიტიკური მთლიანობის აღდგენისათვის XVI საუკუნეში. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, IV, თბ., 1973.
- მამისთვალისძვილი ე., საქართველოს საგარეო პოლიტიკური ურთიერთობანი XV საუკუნის მეორე ნახევარსა და XVI საუკუნეში (ევროპული წყაროების მიხედვით), თბ., 1981.
- სვანიძე მ., საქართველო-ოსმალეთის ურთიერთობის ისტორიიდან XVI-XVII სს., თბ., 1971.
- ტაბაღუა ი., საქართველო ევროპის არქივებსა და წიგნსაცავებში, III, თბ., 1987.
- ტარდი ლ., უნგრეთ-საქართველოს ურთიერთობა XVI საუკუნეში, თბ., 1980.
- ჩოჩიევი ვ., მახლობელი აღმოსავლეთის საერთაშორისო ურთიერთობანი XVI საუკუნეში (ირან-ოსმალეთის საზავო ხელშეკრულებების მიხედვით) (სადოქტორო დისერტაცია), თბ., 1972.
- Hammer J., Geschichte des osmanischen Reiches, II B Pest, 1834.
- Tardy L., Le Roi Simon Ier à la lumière des sources d'Europe Centrale contemporaines de son époque. I partie. "Bedi Kartlisa. Revue de Kartvèlologie", vol.